

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

VAKFIKEBİR'DE SOSYAL ve DİNİ YAPI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Adem TOPKARA

BURSA 2007

**T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE ve DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI**

VAKFIKEBİR'DE SOSYAL ve DİNİ YAPI

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Adem TOPKARA

Danışman

Doç. Dr. Abdurrahman KURT

BURSA 2007

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Din Sosyolojisi Bilim Dalı'nda U2004624 numaralı Adem TOPKARA'nın hazırladığı "Vakıfkebir'de Sosyal ve Dini Yapı" konulu Yüksek Lisans Yeterlik Tezi ile ilgili tez savunma sınavı, 24/09/ 2007 günü 12:00 – 14:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin başarılı olduğuna oybirliği ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu Başkanı)
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Doç.Dr. Abdurrahman KURT
Uludağ Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Vejdi BİLGİN
Uludağ Üniversitesi

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Yard. Doç. Dr. Kemal ATAMAN
Uludağ Üniversitesi

24/09/ 2007

ÖZET

Yazar : Adem Topkara
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Bilim Dalı : Din Sosyolojisi
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : X + 107
Mezuniyet Tarihi :
Tez Danışmanı : Doç. Dr. Abdurrahman KURT
VAKFIKEBİR'DE SOSYAL ve DİNİ YAPI

Vakfıkebir'deki sosyal ve dini yapıyı konu alan bu çalışma, katılarak gözlem ve mülakat yöntemleriyle elde edilen veriler ışığında anlama, yorumlama ve karşılaştırma ilkelerine bağlı kalınarak elde edilen bilgiler analiz edilmeye çalışılmıştır.

Toplam üç bölümden oluşan bu çalışmada ilk olarak araştırma konusuyla ilgili kavramsal ve kuramsal çerçeve çizilmiş, ardından da araştırma alanının genel özellikleri tasvir edilmiştir. Daha sonra araştırma alanının sosyal ve dini yapısı incelenmiş ve bu konuda halkın çoğunluğunun sahip olduğu özellikler çalışmaya daha çok yansıtılırken farklılıklara da değinilmiştir.

Sonuç olarak ise, dini hayat üzerindeki dönüştürücü etkenler açıklanmaya çalışılmıştır. Halk inanışları, örf ve adetlerdeki değişmelerle, dinin toplumsal hayattaki yeri ve sahip olduğu fonksiyonlardaki değişmelerle ilçenin günümüzdeki karakteri analiz edilme amaçlanmıştır. Elde edilen tüm veriler sosyolojik yöntemlerle yorumlanmaya çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler

Vakfıkebir **Sosyal Yapı** **Dini Yapı** **Kırsal Alan**
Gelenek **Modernleşme**

ABSTRACT

Author : Adem TOPKARA
University : High Mountain University
Main Science Branch : Philosophy and Religious Sciences
Science Branch : Sociology of Religion
Kind of thesis : Master Thesis
Page Number : X + 107
Graduation Date :
Supervisor : Associate Professor Adurrahman KURT

SOCIAL AND RELIGIOUS STRUCTURE OF THE VAKFIKEBİR

The methods of the participated observation and interview were basically used in this study dealing with social and religious structure in Vakfikebir. Under the lights of those outcomes, the datas has been analysed with the principals of understanding, interpretation and comparison.

In the study consisting of three chapters at first hand the conceptual and theoretical frame was drawn. Then general features of the research were depicted. After that the social and religious structure of the research field were examined. On this concept, the features most people have were tried to reflect to the study and also differences were considered in the study.

As a last word of this study, deep effects of the religion on the life were tried to explain. The aim was to analyse the today character of the county with public beliefs, the changes of customs – traditions, the place and functions of religion in the public life. All collected datas were read under the lights of sociological methods.

Key Words

Vakfikebir **Social Structure** **Religious Life** **Country Field**
Tradition **Modernisation**

ÖNSÖZ

İnsanın kendini tanıması çevresini tanımasıyla başlar. Her bireyin yaşadığı sosyo-kültürel çevresini bilmesi, sürekli değişim yaşanan çağımızda yapılacak işler arasında yer alır. Dünyayı daha iyi algılamak ve başkalarıyla uyum içinde yaşayabilmek, bir anlamda onların hayata bakışlarını, değer yargılarını, hayat tarzlarını bilmekten geçer. Bu nedenle, toplum hayatını kendine has yöntemleriyle inceleme ve anlama amacıyla olan Sosyoloji'nin alan araştırmaları gün geçtikçe artmaktadır.

Benzer bir sancının ürünü olan bu çalışmada anlamaya çalıştığımız, bir yöre halkının yaşantıları ve inançlarının sosyolojik analizleridir. Böylece, ülkemizin her yöresinin ayrı ayrı incelenmesi sonucu her şeyden önce ülkemizin sosyal yapı ve dini yaşantısının haritası çıkarılmış olacaktır. Bu haritanın ortaya koyacağı bilimsel analizler neticesinde de Türk halkının sosyo-dini ve kültürel ilişkileri konusunda daha sağlıklı düşünceler geliştirme imkânı elde edilecektir. Bu tür alan araştırmaları yapılmadan ortaya atılacak düşünceler hem bilimsel bir temelden hem de sağlıklı sonuçlara ulaşabilme imkânından yoksun kalacaktır.

Çalışmamızda, Trabzon ilinin Vakfikebir ilçesinde yaşayan halkın dini ve sosyal hayatı sosyolojik bakış açısıyla ele alınacaktır. Vakfikebir ilçesi, Trabzon ilinin batısında yer almaktadır. Geçmişte yüzölçümü açısından ilin en büyük ilçesi olan Vakfikebir, kendine bağlı bucakların ayrılıp ilçe oluşlarıyla küçülmüştür. Tarihi ve kültürel değerlerinin, bol yağışlı iklimin sunduğu doğal güzelliklerin yanı sıra, el sanatları, folklorik unsurlarıyla, hepsinden öte ekmeği ve tereyağıyla Vakfikebir ilçesi, ülkenin dünya tanıtımında önemli bir yere sahiptir.

Çalışmamız bir giriş ile üç bölümden oluşmaktadır. Girişte, problem durumu, konuyu işlemedeki amaç ve önemden sonra araştırmada kullanılan metotlar sosyolojik bir tarzda verilmeye çalışılmıştır. Birinci Bölüm'de Vakfikebir ilçesi genel özellikleri ile tanıtılmış ancak tezin odak noktasını teşkil etmediğinden ayrıntıya girilmemiştir. İkinci Bölüm'de araştırma alanının sosyal yapısı başlığı altında, yörenin gelenekleri, genel aile yapısı ve sosyal hayatın diğer tezahürleri işlenmiştir. Üçüncü Bölüm'de Vakfikebir ilçesindeki dini yapı ele alındı. Bu çerçevede yörenin dini örgütlenmesini, temel ibadetlerini ve halk inançlarını inceledik. Aynı şekilde yöredeki dini algının ve

yaşantının yörede gelmiş olduğu nokta ve bu süreçte dönüştürücü etkenler tespit edilmek suretiyle araştırma alanının sosyo-dini karakteri analiz edilmeye çalışılmıştır.

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi ve yöntemleri daha iyi takip edilebilmesi dşncesiyle, araştırmanın her bölümünde konuya ilişkin bazı n bilgilerin verilmesi uygun grlmştir.

Araştırmamızla ilgili bize ışık tutacak kitap ve diğer sosyolojik eserlerden imknımız nispetinde yararlandık ve mümkün olduğunca konu ve olaylara objektif yaklaşmaya çalıştık. Ancak ileyle ilgili daha önce böyle bir çalışmanın yapılmamış olması, bir yandan kaynak sıkıntısı çekmemize neden olurken diğer taraftan yapacağımız çalışmanın bir ilk niteliğinde olup bu konuda büyük boşluğu doldurarak bilim dünyasına katkı sağlayacak olması ortaya bir eser koyma hususundaki iştiyakımızı artırmıştır. Ele almış olduğumuz konunun genişliğine bakılıp, kaynak sıkıntısı göz önünde bulundurulursa, yaptığımız çalışmanın kusursuzluğunu savunmak iddialı bir söylem olur. Çalışmamızın sonraki araştırmacılara yardımcı olacağı ümidiyle, fedakrlıklarımı esirgemeyen aileme, tezle ilgili fikirleriyle beni yönlendiren bütün hocalarıma ve özellikle danışman hocam Doç. Dr. Abdurrahman KURT'a şükranlarımı sunarım.

Adem TOPKARA

Bursa, 2007

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT	iv
ÖNSÖZ	v
İÇİNDEKİLER	vii
KISALTMALAR	ix
GİRİŞ	1
A. ARAŞTIRMANIN AMACI ve ÖNEMİ.....	1
B. VARSAYIMLAR.....	2
C.METOD.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM VAKFIKEBİR İLÇESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

A. COĞRAFİ KONUM VE İKLİM	7
B. VAKFIKEBİR TARİHİ.....	9
C. NÜFUS YAPISI VE YERLEŞİK HAYAT.....	11
D. İDARİ VE MİMARİ YAPI.....	14
E. EĞİTİM DURUMU.....	17
F. EKONOMİK DURUM	21
1. Tarımsal Faaliyetler.....	21
2. Hayvancılık ve Ormancılık.....	23
3. Sanayi ve Ticaret	26
4. Taşımacılık ve Ulaşım.....	26
5. El Sanatları.....	27

İKİNCİ BÖLÜM VAKFIKEBİR'DE SOSYAL YAPI

A. KÜLTÜR VE GELENEKLER.....	29
1. Halk Müziği ve Oyunları.....	30
2. Anonim Edebiyat.....	30
3. Yöresel Yemekler ve Giysiler.....	32
4. Turizm, Törenler, Festivaller.....	32
5. Giyim Tarzı ve Moda.....	36
6. Boş Zamanların Değerlendirilmesi.....	37

B. AİLE YAPISI VE KARŞILIKLI İLİŞKİLER.....	41
1. Ailenin Yapısı ve Kuruluşu.....	41
a. Kız İsteme ve Nişan	43
b. Düğün Merasimi.....	46
c. Doğum ve Sünnet.....	48
d. Ölüm ve Cenaze Törenleri.....	51
2. Fertler Arası İlişkiler.....	53
a. Karı-Koca Arasındaki İlişkiler.....	54
b. Ebeveyn Çocuk İlişkileri.....	58
c. Akrabalık ve Komşuluk İlişkileri.....	59

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM VAKFIKEBİR'DE DİNİ YAPI

A. DİNİ HAYATLA İLGİLİ GENEL BİLGİLER.....	60
1. İtikadi İnançla İlgili Bulgular.....	62
2. İbadet Hayatı İle İlgili Bulgular.....	64
a. Namaz.....	65
b. Ramazan İbadetleri ve Oruç.....	66
c. Zekat ve Fıtır Sadakası.....	70
d. Hac.....	71
e. Kurban.....	72
f. Kuran Okuma, Zikir vb. İbadetler.....	74
3. Halk İnançları.....	76
a. Büyücülük.....	76
b. Cin İnançları.....	77
c. Fal.....	77
d. Diğer İnançlar.....	78
B. DİNİ TEŞKİLATLANMA.....	79
1. Vakıfkebir Müftülüğü.....	80
2. Camiler ve Din Görevlileri.....	80
3. Kuran Kursları.....	83
4. Dini Gruplar ve Dini Yaşayışta Ayırt Edici Tipler.....	84
a. Nakşilik.....	86

b. Kadirilik.....	88
c. Süleymanclar.....	88
d. Risale-i Nur Talebeleri.....	88
e. Bir Dindarlık Tipolojisi.....	90
C. DİNİ HAYAT ÜZERİNDE BAŞLICA ETMENLER.....	93
1. Ailenin Etkisi.....	93
2. Din Adamlarının Etkisi.....	94
3. Eğitim ve Kitle İletişim Araçlarının Etkisi.....	95
4. Şehirleşmenin Etkisi.....	97
SONUÇ.....	103
BİBLİYOGRAFYA.....	106
ÖZGEÇMİŞ.....	108

KISALTMALAR

a.g.e.	:	Adı geçen eser
a.g.m.	:	Adı geçen makale
bkz.	:	Bakınız
bs.	:	Baskı, basım
c.	:	Cilt
Çev.	:	Çeviren
Der.	:	Derleyen
DİA	:	Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
Ed.	:	Editör
Fak.	:	Fakülte
İFAV	:	Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
KTÜ	:	Karadeniz Teknik Üniversitesi
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
METEM	:	Mesleki Teknik Eğitim Merkezi
s.	:	Sayfa
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
trs.	:	Tarihsiz
Ü.	:	Üniversite
Yay.	:	Yayınları, yayınevi
A.Ü.D.T.C.F	:	Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi
A.Ü.İ.F.D	:	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi

GİRİŞ

A. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Toplumsal değişim tüm dünya şehirlerinde hızlı bir ivmeyle devam ederken bu hareketlilik kırsal kesimlerde de iyiden iyiye yüzünü göstermeye başladı. Değişimi ve ona uyumu kolay kolay kabullenemeyen toplumlar çatışma ve sarsıntılara maruz kaldı. Sadece maddi alanda değil manevi değerlerde de yaşanan değişim, toplumu bir kriz ortamına sürükleyerek gelenekle modern çatışmasını devamlı zinde tuttu. Diğer taraftan insanlık yeni bir yüzyıla girerken teknolojik gelişmeler ve dolayısıyla küreselleşme dünyayı küçülttü, internet aracılığıyla evrenin bir köşesinde olup biten her şey evlerimize, iş yerlerimize kadar taşındı. Kültür emperyalizmine yol açan bu süreç, emperyalistlerin maddi kazancını artırırken, geleneksel değerlerin yaşanmasını, geleceğe taşınmasını baltaladı ve bu hususta farklı endişelere yol açtı.

"Sanayi devriminden sonra bütün dünyayı etkisi altına alan modernitenin bu dönüştürücü etkisi, daha çok fabrikaların ve alışveriş merkezlerinin bulunduğu metropollerde hissedilmiştir. Buna karşılık kırsal alan diye nitelenen küçük şehirler ve köyler modernitenin etkisine kısmen kapalı kalmıştır"¹ tezi tüm dünyada geçerliliğini koruyan bir tez midir? Bunun sağlamasını yapmak ancak alan araştırmalarının yaygınlaşmasıyla mümkün olabilecektir. Üstelik her yörenin kendine göre özel şartları olabilir. Tam bu noktada sosyoloji, genç bir bilim dalı olarak insanların meraklarına cevap bulabilecekleri bir çalışma dalı olarak karşımıza çıkmaktadır.

Aslında sosyoloji, özellikle Sanayi Devrimi sonrasında toplumsal düzeyde yaşanan değişmeleri bilimsel yöntemlerle açıklamaya çalışmak gibi bir çabanın sonucu olarak doğmuştur.² Dolayısıyla resmi olarak kısa bir tarihe sahiptir denilebilir.

Gerek genel sosyoloji gerekse din sosyolojisi çalışmaları bakımından ülkemizde durum istenen düzeyde görünmemektedir. Oysa toplumların dini karakterli sosyal olaylarını araştırmak, bu konuda alan çalışmaları yapmak her sosyoloğun öncelikli görevleri arasında olması gerektiğine işaret etmek gerekir. Böylesine bir bilimsel ve

¹ Akdoğan, Ali, *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dini Hayat*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2002, s. 50-51

² Freyer, Hans, *İçtimai Nazariyeler Tarihi* (Çev: Tahir Çağatay), A.Ü.D.T.C.F. Yay, Ankara 1977, s. 8-9

akademik çalışma da, içinde bulunduğumuz ve birçoğunun kökü tarihin derinliklerine uzanan toplumumuzun dini-toplumsal gerçeklerinin daha derinlemesine ve sistematik bir biçimde anlaşılması ile birlikte bir yandan bilime katkı, öte yandan da karşı karşıya bulunduğumuz karmaşık sorunların çözümü için hayati bir önem arz etmektedir.³

Çevreyi tanımak kendini tanımaktır sloganından hareketle ülkeyi ve dünyayı tanıma adına öncelikle tüm bölgeler ayrı ayrı üniteler halinde incelenebilmelidir ki, sağlıklı bilgiler elde edilebilsin. Ülkemizde yapılan alan çalışmalarının genç bir ilim dalı olan sosyoloji ilmine yaptığı katkılara binaen biz de, kendimize Vakfikebir ilçesini örneklem olarak seçtik ve sosyal, dini yapısını kendimize araştırma konusu yaptık.

Çalışmanın amacı, Vakfikebir ve çevresinin dini davranışlarını ve sosyal hayatlarının diğer tezahürlerini sosyolojik metot ve tekniklerle inceleyerek genel olarak Vakfikebir'deki sosyal ve dini hayat hakkında daha net bir bakış açısı oluşturabilmektir. Ayrıca yapacağımız çalışma ile bu konudaki mevcut eksikliği gidermek ve bu tür araştırmaların yapılmasına merak uyandırılmasını sağlamak talebindeyiz.

Günümüz Türkiye'sinin, bir taraftan geleneksel unsurları bünyesinde barındıran bir taraftan da televizyon, internet vb. kitle iletişim araçlarının yoğun etkisiyle değişim sürecine giren kırsal alanlarında böyle bir geçiş dönemi yaşıyor olmasından kaynaklanan problemlerin sosyolojik bir bakış açısıyla ele alınması ve kırsal kültürü temsilen Vakfikebir örneğinde din ve toplum arasındaki münasebetlerin tetkik edilmesiyle bir takım sonuçlara ulaşılabilecektir. Vakfikebir monografisi de böyle bir araştırma için uygun bir çalışma alanı oluşturmuştur. Bu çalışmayla sosyal yapı ve dini hayatın ilçe düzeyinde incelenmesi ve araştırmacıya sağlayacağı avantajlar göz önünde tutularak araştırmayı kendi ilçesinde gerçekleştirmesi hedeflenmiştir. Ulaşılan sonuçların bu bölgede geçerli olduğu kabul edilse de Türkiye'nin diğer bölgelerindeki durum hakkında da en azından bazı ipuçları verebileceği göz önünde bulundurulabilir.

B. VARSAYIMLAR

Varsayımlar, araştırma öncesi oluşturulan ve doğru olarak kabul edilen denenmeyen yargılar niteliğindedir. Bu nedenle teoriler, yanlışlanma ihtimalini

³ Günay, Ünver, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yay., İstanbul 2001, s.58-59

beraberinde taşırlar; ancak yanlışlanmadıkları sürece doğru kabul edilirler.⁴ Sonuçta, araştırmanın sonuçlarının geçerliliği, bu yargıların doğruluğuna bağlıdır. Bu anlamda araştırmanın varsayımlarını aşağıdaki düşüncelerden hareketle oluşturabiliriz:

Toplumsal yasayışın en eski ve en tipik bir görünümü olan din ile toplum arasındaki sıkı bir karşılıklı etki-tepki ilişkisi bulunmaktadır. Ancak, bu karşılıklı etki-tepki ilişkisinden amaç hiçbir vakit birinin ötekini tek taraflı olarak belirlemesi olmayıp, yalnızca karşılıklı birtakım etkiler söz konusudur.⁵ Yani bir yandan toplum düzeni ve kültür alanları din üzerinde etkili olurlarken, din sistemi de sosyal hayatta meydana gelen değişme ve gelişmeleri etkiler. Bu bilgiler çerçevesinde araştırmamıza temel oluşturabilecek bazı varsayımları şöyle sıralayabiliriz:

1. Vakfıkebir, birçok yerde olduğu gibi geleneksel hayattan modern hayata geçiş sürecine giren ve ne tam anlamıyla modernleşebilmiş ne de geleneksel yapısını koruyabilmiş, geçiş dönemlerinin klasik sancısını yaşayan bir noktada bulunmaktadır.
2. İletişim teknolojisinde yaşanan baş döndürücü ilerlemenin etkisiyle modernite, geleneksel ve dini karakterli yapıları hızlı ve kapsamlı bir değişim sürecine çekmiştir. Bu değişkenliğe bağlı olarak dini yaşayışta, tipolojik çeşitlenme gözlemek mümkündür.
3. Din ve toplum arasındaki ilişki birinin diğerini etkilemesi şeklinde tek yönlü bir izahı aşan aralarında karşılıklı bir etkileşimin varlığı gözlenen kompleks bir yapıya sahiptir.
4. Din, genellikle, ister ilkel ister modern toplumlarda olsun karşımıza daha çok muhafazakârlık olarak çıkmakta ve kimilerince geçişi yavaşlatan bir yapı olarak algılanmaktadır. Din her şeye rağmen toplumda önemli bir konumda görölmekte ve insanların çoğu dini değerlere önem vermektedirler.
5. Sanayileşme sonrası ortaya çıkan toplumsal değişmeler öncelikle ve daha hızlı bir biçimde kent merkezlerinde ortaya çıkıp oradan kırsal alanlara doğru daha yavaş olan bir yayılma süreci göstermektedir.

C. METOD

Sosyoloji, insan çabasının ürünü ve bir yerde kendi kendini yaratan bir bilimdir. Bu nedenle sosyolojide yöntem konusunun özel bir önemi bulunmaktadır. Sosyoloji'de

⁴ Arslantürk, Zeki, *Araştırma Metod ve Teknikleri*, Çamlıca Yay, İstanbul, 2001, s.179

⁵ Günay, Ünver, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999, s.2;
Freyer, Hans, *Din Sosyolojisi*, İlahiyat Fak. Yay, Ankara, 1964, s.64–65

yöntem konusuyla ilgili tartışmalar günümüze kadar sürmesine karşılık bugün de sonuçlanmış değildir.⁶ Yöntemler ise, kültürlere sıkıca bağlıdır. Herhangi bir toplumun kültür koşullarına göre geliştirilmiş bir modeli bir başkasına uygularken, bu sonuncunun kültürel koşullarını ele almak gerekmektedir.⁷

Sosyolog için araştırma alanı tabii ortamlardır. Topyekûn toplumsal yapıyı bir deney alanı olarak kabul edip onu laboratuvar şartlarında incelemek imkânsızdır. Bunun için yapılacak işlem, toplumun parçalarını, küçük grupları, tabii yapıları içerisinde deney konusu haline getirmek veya onun küçük bir modelini teşkil ederek örneklem vasıtasıyla ana kütleyi açıklamaya gitmektir. Monografik örneklemelerde de yapılan, mevcut bilgiler çerçevesinde ana kütlenin herhangi bir alt grubunun, ana kütleyi temsil edeceği varsayılarak, örneklem seçilmesidir. Araştırmada Vakfikebir örnekleminden hareketle bölgedeki sosyal-dini ve kültürel yapı tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Araştırma öncelikle tarama modelinde gerçekleştirilmiştir. Katılımcı gözlem ve mülakat yöntemleriyle araştırma için veri toplanmaya çalışılmıştır. Bilindiği gibi sosyal olayları tek sebebe indirgemek, onları diğer etkilerden arındırmak çoğu zaman mümkün olmamaktadır. Bu nedenle sosyal ilimlerde deney metodu yerine, kişi dolaysız gözlem yapmak zorunda kalmaktadır. Katılımcı gözlemden en büyük avantaj gözlemcinin bizatihi grubun içinde olması ve objektifliği yakalama şansının daha yüksek olmasıdır.⁸

Mülakat veya görüşme ise, sözlü iletişim yoluyla veri toplama tekniğidir. Görüşme, çoğunlukla yüz yüze yapılmakta ise de telefon vb. iletişim araçlarıyla da yapılabilir. Görüşmede söylenenlerin yüzeysel anlamları yanında, gerçek ve derinliğine anlamları da çıkarılabilir. Yapmacık cevapların ayıklanabilmesi ve gerçeklerin ortaya çıkarılabilme ihtimali yüksektir. Araştırmacı, karşılaştığı her karanlık noktayı, anında soracağı sorularla aydınlatma imkânına sahiptir. Görüşmede ses tonu, mimikler ve soruları cevaplama gösterilen istek söylenenlerin değerlendirilmesinde önemli ipuçları niteliğindedir. Görüşme ayrıca okuma yazma bilmeyenlerden veri toplamak için en ideal yoldur.⁹ Ali Balcı'nın da değindiği gibi görüşme tekniğinde temelde iki amaç

⁶ Sezer, Baykan, *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*, Sümer Kitabevi Yay, İstanbul, 1993, s.10

⁷ Türkdogan, Orhan, *Çağdaş Türk Sosyolojisi*, Atatürk Ü. Yay, Erzurum, 1977, s.92-98

⁸ Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 1998, s.157

⁹ Arslantürk, a.g.e., s.117; Karasar, a.g.e., s.165

vardır: (1) Kaynak kişiyi tam ve doğru cevap verme konusunda güdülemek ve (2) onun sosyal isteklik, uyum gibi kaynaklardan gelen yanlılıklarını bertaraf etmek.¹⁰

Araştırmaya, araştırma konusuyla ilgili kapsamlı bir literatür taramasından sonra girişildi. Daha sonra araştırma alanı hakkında genel bilgi toplandı. Bunun için araştırmamızda faydalanabileceğimiz tüm ilmi eserlerden, broşür ve internet imkânlarından mümkün olabilecek nispette yararlanılmaya çalışıldı. Bilgilerin toplanabilmesi, daha çok tecrübeli yaşlılardan, gençlerin yorumlarına kadar bölge insanının sıcak yaklaşımları sayesinde mümkün oldu. Öte yandan, çalışmalarımız sırasında yanlış yönlere sürüklenmemek için, inceleme konusu olan toplumla temaslarımız sıklaştırılmış, çeşitli kimselere araştırma projemizden söz edilmiş ve böylece hem bölge hakkında daha iyi bir kanaat sahibi olunmuş ve hem de araştırmanın uyandırabileceği tepkiler tartılmaya çalışılmıştır. Elde edilen sonuçları objektif bir biçimde yansıtabilmek için, ilgili bilgiler bir kişiden değil de birkaç kişiden dinlenerek test edilmiş ve yapılan görüşmeler kayıt altına alınmıştır. Toplanan veriler tahlil edilirken genel bir sentez yapılmaya ve geçmişle günümüz arasındaki değişimler vurgulanmaya çalışılmıştır. Çalışmayı yaparken yukarıda önemi vurgulandığı gibi gözlem ve mülakat tekniklerinden yararlanılmıştır. Gözlemler, genelde katılımcı gözlem olarak devam etmiştir. Gözlemlerimizi kaydederken fotoğraf makinesi ve diğer kayıt cihazlarından yararlandık. Sosyal bilimlerde olayların tekrarı mümkün olmadığı için örf ve adetlerin yoğun bir şekilde belirlediği evlilik, asker uğurlama, bayramlaşma vb. tören ve festivalleri daha iyi algılayabilmek maksadıyla defalarca yerinde gözlem metodunu kullandık.

Araştırmamızda anket dışında tüm mülakat yöntemleri kullanılmıştır. Gelişigüzel mülakatlar yapıldığı gibi, daha önce ne sorulacağı tespit edilen düzenli mülakatlar da yapıldı. 300 civarında gelişigüzel 100 civarında ise düzenli mülakat yapıp kayıta alınmıştır. Özellikle dini gruplarla ilgili bayanlarla yapılan mülakatlara, daha rahat olmaları açısından eşimizi gönderdik. Çalışmamız esnasında Trabzon bölgesine yönelik yapılmış ortak kültürü yansıtan makale ve kitaplardan da faydalanılmıştır. Araştırmada en çok istifade edilen eser, çalışma alanına yakın olması sebebiyle Ali Akdoğan'ın *Sosyal Değişme ve Din (Trabzon İl Merkezi Örneği*, İstanbul

¹⁰ Balcı, Ali, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Pegem A Yay, Ankara, 2001, s.180

2004) adlı çalışması olmuştur. Ayrıca çalışmada, çerçeveyi tespit edebilmek ve içindekiler kısmını oluşturabilmek için çeşitli bölgelerde yapılmış monografi çalışmaları model alınmıştır. Ünver Günay'ın *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat* (İstanbul 1999), M. Emin Köktaş'ın *Türkiye'de Dini Hayat (İzmir Örneği, İstanbul 1993)*, Niyazi Usta'nın *Menzil Nakşiliği (Erzurum Cemaati Örneği, Erzurum 1996)* isimli çalışmaları bunlar arasında sayabileceklerimizdir.

Söz konusu çalışma Vakfikebir ilçesi ve çevresinde yapılmış olup elde edilen verilerin ve kaynak kişilerden alınan bilgilerin mümkün olduğu kadar içeriğe dokunmadan ifade bozuklukları düzeltilerek verilmesine özen gösterilmiştir. Ancak çalışmanın orijinalliğini bozmayacak, yerinde kullanıldığında bir anlam ifade edecek yöre kültürünü yansıtan deyimler, telaffuzları değiştirmeden aynen yazıya aksettirilmeye çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

VAKFIKEBİR İLÇESİNİN GENEL ÖZELLİKLERİ

A. COĞRAFİ KONUM ve İKLİM

Vakfikebir, Karadeniz Bölgesi'ndeki Trabzon İli'nin 45 km. batısında olup, 8 km. doğusunda Çarşibaşı, 5 km. batısında Beşikdüzü, 22 km. güneyinde Tonya ilçeleri bulunmakta ve kuzeyinde ise Karadeniz ile çevrilmektedir. Denizden yüksekliği 10 metredir. İlçe merkezi doğuda, Işıklı (yeros) batıda, Zeytin (yobol) burunları arasında meydana gelmiş genişçe bir körfezin en uç noktasında kuruludur. Bu nedenle ilçenin adı, birçok coğrafya kitaplarında "Büyükliman" olarak da gösterilir. Büyükliman koyu, karayele kısmen kapalı olup denizciler için iyi bir demir atma yeridir. Vakfikebir'in merkezi, Samsun-Trabzon-Rize devlet karayolu üzerinde ve yüzölçümü 235 km² dir.

Vakfikebir genel itibariyle engebeli bir arazi yapısına sahiptir. Kuzeyinden güneyine doğru gidildikçe yükselti artar. En yüksek noktası ilçenin güney doğusunda Karadağ yaylasıdır. (1.954 m.) Arazinin elverişsiz oluşu erozyon ve heyelanın yanında ulaşım, tarım ve yerleşim problemlerini de beraberinde getirmektedir.¹¹

Trabzon merkez ve ilçe haritaları

Karadeniz'in genel özelliği, dağların denize paralel olması ve derin vadilere bölünmesi sonucu ortaya çıkan arazinin dağınıklığı, aynı bölgede yer alan ilçenin arazi yapısı için de geçerliliğini korur. Bu yüzden köylerde toplu yerleşim alanlarına

¹¹ <http://www.Vakfikebir.gov.tr>.(27.08.2005); Aksoy, Hikmet, *Vakfikebir*, Hakimiyet Basımevi, Trabzon, 1966, s.7

rastlanmaz. Burada iklim, ılıman iklimin denizsel karakterini taşır. Ancak onlardan farkı, bölgede nemin yüksek oluşudur. Yazlar orta sıcaklıkta, kışlar ılık ve her mevsim yağışlı geçer. Yağmur, yaz ayında diğer mevsimlerden daha azdır. Yıllık yağış miktarı Trabzon'da 822.7 mm dolaylarındayken Vakfikebir'de 1242 mm civarındadır. Kış aylarında kuzeydoğudan gelen esintiler Kafkas dağları tarafından tutulduğu için, Vakfikebir'de kış mevsimi çok soğuk geçmez. Yıllık ortalama kar yağışı 12 gün olup deniz ikliminin özelliğini taşıyan kıyı kesimine kimi yıllar kar düşmediği olur.¹²

Bölgenin akarsuları güneyden kuzeye doğru vadiler içerisinde akmaktadırlar. En önemli ve en büyük akarsuyu Tonya ilçesinden doğup yaklaşık 60km seyrettikten sonra ilçe topraklarından denize dökülen Fol Deresidir. Aşırı yağmur yağdığına dere yatakları dolduğundan taşarak Vakfikebir ilçesine zarar verdiği de olur. Kurak geçen yaz aylarında debisi iyiden iyiye azalır. Havzanın genişliği, iklim şartları, beslenme ve kayıp faktörleri ve bitki örtüsünün gereği her akarsuyu farklı değerlendirmek gerekse de, ilçedeki akarsuları, Karadeniz iklimi ve yağışlarının etkisiyle kısa mesafelerde doğup denize ulaşan küçük sular karakterinde olduğu söylenebilir.¹³

Bitki örtüsüne baktığımızda, kıyıda başlayıp birkaç yüz metre yüksekliklere çıkan saha dâhilinde Karadeniz ve Akdeniz bitki coğrafyası “lauretum” olarak tanımlanan bir çalı kuşağı uzanmaktadır. Örneğin, defne, vb. gibi Akdeniz iklim elemanları ile kızılıçık ve fındık gibi Karadeniz kökenli bitkiler ve bu çalıların alt katında oldukça zengin otsu flora yer almaktadır. Köylerde kızılağaç, karaağaç, gürgen, meşe, kestane bulunmaktadır. Yüksek kesimlerde ise kayın, ladin, ağaçları ile kaplıdır. Ormanların kenarlarında menekşe, yakı otu, sifin ve komar odunları bulunur. Eğimli yerlerde orman açıldığı için kısmen heyelan sahaları vardır. İlçe'de genel olarak hâkim toprak tipleri kolüvyal, gri kahverengi podzolik topraklardır.¹⁴

Deniz sınırından başlayan ormanlar neredeyse 1800 m. civarlarına kadar yükselir. 0–1200 m. arası kışın yapraklarını döken meşe, kestane, kızılağaç, ıhlamur gibi geniş yapraklı ağaçlar; 1200 m.'den yukarı ise çam gibi iğne yapraklı ağaçlar yer alır. Arazi'nin %80 -%90'ı engebeli ve her mevsim yağışlı olduğundan yetiştirilen

¹² Komisyon, *Trabzon*, Trabzon Valiliği Yayınları, Trabzon, 2003, s.556

¹³ *Trabzon İl Yıllığı* (1967), Ajans Türk Matbaacılık Yayınları, Ankara, tarihsiz, s.54

¹⁴ <http://www.Vakfikebir.gov.tr>. (30.08.2005); Aksoy, *a.g.e.*, s.11

ürünler sınırlıdır. Bahçelerin işlenişi daha çok ilkbahar aylarında yapılmaktadır. Sahil sayılabilecek bölgeler portakal, mandalina gibi turunçgillerin yetişme alanıdır. Yükseldikçe kızılağaç, karayemiş, kiraz, kestane vb. ürünlere rastlanır.¹⁵

Vakfıkebir'de bir kış mevsimi

B. VAKFIKEBİR TARİHİ

Vakfıkebir'in kuruluş tarihi kesin olarak bilinmemekle birlikte çok eski bir yerleşim yeridir. Yörede ilk yerleşimin milattan önce Orta Asya'dan göçler sonucu oluştuğu öne sürülmektedir. Tarih kitaplarında milattan sonra 8. yüzyılda Trabzon ve çevresinde Yunanlıların görüldüğü geçmektedir. Eskiçağ atlaslarında, yaklaşık olarak şimdiki ilçe merkezinde Sinopluların kurduğu bir koloni olan ve Yunanlıların tabiriyle "Kereson" denilen bir merkez görünmektedir. Zaten yörede "Köreşan" denilen günümüzdeki Kirazlık deresi adıyla bilinen bir akarsu bulunmaktadır. Vakfıkebir'de Fatih'in Trabzon'u fethinden önce yerleşim olduğunun bir delili de ilçeye bağlı Çamlık mahallesindeki tarihi kilisedir. Ancak, günümüzde böyle bir kalıntıdan eser yoktur. Tarihi boyunca Vakfıkebir, Hitit, Pers, Roma, Bizans ve Trabzon Rum İmparatorluğunun hâkimiyetinde kalan Vakfıkebir 1461 yılında Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u fethi ile Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetine girmiştir. Trabzon'un fethinden sonra Osmanlı İmparatorluğu'nun değişik bölgelerinden gelen Türk boyları Vakfıkebir'e yerleşmişlerdir. Bazı tarih kitaplarında İran'dan kovulan yüz bin kadar

¹⁵ Trabzon İl Yıllığı (1967), s.55

Çepni'den bir kısmının Vakfikebir civarına yerleştiği yazılır. Gelen boyların yeni yerleşim yerlerini benimsemeleri ve kültürlerini bölgeye taşımaları sonucunda Vakfikebir kısa sürede Türk yurdu haline gelmiştir.¹⁶

İlçe şimdiki adını, Osmanlı padişahlarından Yavuz Sultan Selimin şehzadelğinde Trabzon'da bulunduğu bir tarihte annesi Gülbahar Hatun'un onu görmek için İstanbul'dan deniz yoluyla seyahat ederken yakalandığı amansız fırtınadan kurtulması halinde ayak basacağı toprakları Allah'a vakfedeceği sözünden almıştır. Böyle bir ortamda Yavuz Sultan Selimin annesi Gülbahar Hatun, o günkü adıyla Büyükliman olan yerleşim merkezine ayak basar. Bu tarihten sonra ilçe topraklarını vakfedenin büyük bir kişi (padişah eşi) olmasından dolayı bölge "büyük vakıf" anlamındaki "Vakfikebir" adıyla çağrılmaya başlanır.¹⁷

Belediye örgütünün 1894'de kurulduğu Vakfikebir 1864 tarihli Osmanlı Vilayet Kanunu çerçevesinde Osmanlı Teşkilat Nizamnamesi ile 1874 yılında ilçe olmuştur. Kurulduğunda Beşikdüzü, Çarşıbaşı, Şalpazarı adlarıyla anılan 3 bucağı, merkezin 4 mahallesi ve 5032 nüfusu bulunmaktaydı. Fol deresinin kenarında kurulduğundan ilçeye 'Fol' da denilir.¹⁸ Osmanlı döneminde bir ulaşım noktası olmasına karşı yeterli gelişme ve kalkınmayı gösteremeyen Vakfikebir, Maa Tonya Vakf-ı Kebir Nahiyesi olarak salnamelerde yer almaktadır. Bu ifadeden Vakfikebir'in, kendisine Tonya yöresi bağlı olan bir nahiye olduğu anlaşılmaktadır. 1874 yılında kaza olan Vakfikebir ilçesi, bu tarihte Akçaabat, Maçka, Yomra ile birlikte Nahiye olarak Trabzon'a bağlıdır ve o yıllarda 108 köy ile 80.713 nüfusa sahiptir. Vakfikebirin ilk Kaymakamı Memiş Efendidir. Kazanın ilk Belediye Başkanı Bahadırzade Yusuf Ağa'dır. 1888 yılında Rüştüye Mektebinin açıldığı Vakfikebir'de, 1892 yılında Ziraat Bankası kurulmuştur.¹⁹

Vakfikebir 20 Temmuz 1916'da Rusların işgaline uğramış ancak bu işgal fazla sürmemiş ve 14 Şubat 1918 tarihinde Rus işgalinden kurtarılmıştır. İşgal altında geçen dönem, halk arasında "muhacirlik dönemi" diye anılır. Bundan dolayı 1961'den itibaren 14 Şubat "Vakfikebir'in kurtuluşu" olarak kutlanır.

¹⁶ Aksoy, *a.g.e.*, s.45; [http://tr.wikipedia.org/\(12.11.2005\)](http://tr.wikipedia.org/(12.11.2005))

¹⁷ [http://www.Vakfikebir.bel.tr./\(08.05.2006\)](http://www.Vakfikebir.bel.tr./(08.05.2006)); Şevket, Şakir, *Trabzon Tarihi*, Haz. İsmail Hacıfettahoğlu, Trabzon Belediyesi Kültür Yay., Trabzon, 2003, s.88

¹⁸ *Trabzon İl Yıllığı*, s.42

¹⁹ Emiroğlu, Kudret, *Trabzon Vilayeti Salnamesi*, (1876), c.8, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yay., Ankara, 1993, s.238; <http://yerelnet.org.tr.belediyeler>, (12.03.2006)

Kurulduğunda Trabzon'a bağlı ilçeler içinde en geniş alana yayılı olan Vakfikebir ilçesinden, 1 Haziran 1954 yılında Tonya ve 1990'lı yıllarda Beşikdüzü, Şalpazarı, Çarşıbaşı bucaklarının ayrılarak bağımsız ilçe olmaları Vakfikebir'in sınırlarını daraltmıştır.²⁰ Rumca veya Ermenice olduğu gerekçesiyle, yer adlarının değiştirilmesi işlemi Trabzon merkez ve diğer ilçelerde tamamen uygulanmazken, Vakfikebir kazasında bu değiştirme işlemi tamamen uygulanmıştır²¹

Vakfikebir'den tarihi bir görüntü

C. NÜFUS YAPISI ve YERLEŞİK HAYAT

Cumhuriyetin ilk yıllarında Vakfikebir, bugünkü Tonya ilçesini de barındırdığından 111 köyü bulunmaktaydı. Savaş ve göçler nedeniyle nüfus giderek azalmaktaydı. Hatta bu yıllarda kadın nüfusunun sayısı erkeklere oranla daha fazlaydı. 1914 nüfus istatistiğine göre Vakfikebir merkezde nüfus 1186, köylerinde 73.222, toplamda ise 74.408 iken, 1946'da toplam nüfus 65.405'e düşmüştür.²² Günümüzdeki nüfusu ise 27.000 erkek ve 25.000 kadın olmak üzere 52.000 civarındadır.

²⁰ Trabzon, Trabzon Valiliği Yay., s. 556

²¹ Çicek, Rahmi, *Milli Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon'da Yerel Yönetim*, yay.y., Trabzon, 1998, s.30

²² Trabzon, Trabzon Valiliği Yay, s. 96

**22 Ekim 2000 tarihinde yapılan Genel Nüfus Tespiti sonuçlarına göre
ilçemizin nüfus bilgileri**

Şehir	Nüfus
Vakfikebir Belediyesi	33.394
Yalıköy Belediyesi	2.971

Cinsiyete Göre Nüfus Durumu

Vakfikebir		
Erkek	Kadın	Toplam
17.996	15.398	33.394

Yalıköy		
Erkek	Kadın	Toplam
1.533	1.438	2.971

Köyler		
Erkek	Kadın	Toplam
8.178	8.684	16.862

İlçe Toplamı		
Erkek	Kadın	Toplam
27.707	25.520	53.227

**1927-2000 GENEL NÜFUS SAYIMLARINDA
VAKFIKEBİR**

SAYIM YILLARI	İLÇE MERKEZİ			BUCAK ve KÖYLER			İLÇE TOPLAMI		
	E	K	T	E	K	T	E	K	T
1927							21.318	26.325	47.643
1935	626	563	1.189	26.994	32.674	59.668	27.620	33.237	60.857
1940	754	643	1.397	28.435	35.545	63.980	29.189	36.188	65.377
1945	806	535	1.341	29.353	35.597	64.950	30.159	36.132	66.291
1950			1.403			67.875			69.278
*1955	698	678	1.376	25.744	31.486	57.230	26.442	32.164	58.606
1960	1.480	1.192	2.672	29.277	35.006	64.283	30.757	36.198	66.955
1965	3.016	2.016	5.032	34.719	39.819	74.538	37.735	41.835	79.570
1970	5.442	3.449	8.891	39.383	45.292	84.675	44.825	48.741	93.566
1975	7.406	5.150	12.556				7.406	5.150	12.556
1980	7.834	5.847	13.681	40.233	46.132	86.365	48.067	51.979	100.046
1985	8.739	6.564	15.303				8.739	6.564	15.303
**1990	12.219	8.345	20.564	7.950	9.730	17.680	20.169	18.075	38.244
***1997			32.260			16.608			48.868
2000	17.996	15.398	33.394	9.711	10.122	19.833	27.707	25.520	53.227

* İlçemize bağlı Tonya Nahiyesi 10.03.1954 tarih ve 6324 sayılı kanunla ilçe olmuş, Beşikdüzü ve Şal pazarı Nahiyeleri 19.06.1987 tarih ve 3392 sayılı kanunla, Çarşıbaşı Nahiyesi de 09.05.1990 tarih ve 3644 sayılı kanunla ilçe olmuş ve ilçemizden ayrılmıştır.²³

²³ <http://www.Vakfikebir.gov.tr>. (11.06.2006)

Dini kimlik açısından konuya yaklaşıldığında ortaya çıkan veriler ilginçtir. 1869 yılına ait Vilayet Salnamesi'ne göre Vakfikebir'de 15.711 Müslüman nüfus varken, Rum ve Ermeni nüfusa rastlanmamıştır. Ancak 1881 nüfus sayımında bölgede 17 Ermeni bulunup yine Trabzon'un diğer ilçelerinin aksine Rum nüfusa rastlanmamıştır.²⁴

Vakfikebir ilçesinin denize nazır olması ve denizin jeolojik dönemlerde karaya fazlaca sokulup çekilmesinden yerleşim alanları sürekli değişmiştir. Yaşlıların anlatımına göre, iki yüzyıl önce şuan ki şehir merkezi sular altında olup 2-3 km içerilere sandallarla gidiliyormuş. Bunun delili, ilçenin yükseltilerinde eski zamanlardan kalma gemi malzemelerinin bulunmasıdır. Ayrıca, şuan şehrin bulunduğu yerleşim alanı genç bir oluşum sayılır ki, daha yarım asır önce sahilin bataklık olup sivrisinekten yaklaşılamadığı, maddi imkânı olup da arsa alanlara "*bataklıktan yer alıyor*" diye "ahmak" gözüyle bakıldığı ve yükseklerdeki arsa fiyatlarının fazlalığı anlatılmaktadır.

Günümüzde, Vakfikebir nüfusu genel olarak Vakfikebirlilerden oluşur. Çevredeki diğer küçük ilçelere göre biraz daha imkânları geniş sayılabileceğinden nadiren de olsa göç alır. Eğitim amaçlı gelen öğrenci sayısı da yüksek düzeydedir. İzmit-Sakarya bölgesinde yaşanan deprem olaylarından sonra önemli oranda insanın memleketlerine dönerek ilçeye yerleştikleri söylenebilir. İlçe'de nüfusun büyük çoğunluğunu, gençlerin başta ekonomik olmak üzere çeşitli sebeplerle dışarıya göç etmeleri dolayısıyla 50 yaş ve üzerindekiyle, çocuklar oluşturmaktadır.

Vakfikebir ve çevresinde hareketli bir nüfus yapısı izlenmektedir. 1900'lü yıllarda halkın bir kısmının geçimini sağlamak için Rusya ve Romanya'ya gittiği belirtilmektedir. Mülakat yaptığımız kişiler II. Dünya Savaşı sırasında findığın değer kaybetmesi, mısır veriminin azalmasının yörenin yaşamını köklü biçimde etkilediğinden bahsettiler. Yöredeki nüfus artışına paralel toprakların sürekli bölünmesi geçim zorluklarını artırınca da erken göç hareketliliği yaşanmıştır. 1961'den beri süregelen yurt dışına işçi akımları başta Almanya olmak üzere diğer Avrupa ülkelerine devam etmiştir. 1970'den sonra Arap ülkelerine de işçi akımı olmuştur. Yurt dışına işçi trafiği akışı son yıllarda azalmaya başlamıştır. Ancak ilçeden yurt içine olan işçi trafiği akışı geçmiş yıllarda olduğu gibi günümüzde de devam etmektedir.

²⁴ Emiroğlu, *a.g.e.*, C.1, s.271

Bölgede diğer bir nüfus hareketliliği yaz aylarında yaşanır. Bir yandan gurbetten dönenler sebebiyle nüfus neredeyse ikiye katlanırken, diğer yandan ilçe ve köylerde bulunanlar bu aylarda yaylalara çıktığından nüfus dengelenmektedir denilebilir.

Bölgede yerleşim yerleri olarak köy ve mahalleler birbirine yakın ve ilçenin her yerine ulaşım kolayca mümkündür. En uzak köy 10 km mesafede ve yolların çoğunun iyi düzeyde olduğu söylenebilir. Köylerde evler dağınık ve birbirine uzaktır. Bunun sebepleri arasında, toplu yerleşime uygun arazilerin olmayışı ve uzak bahçelere ulaşım zorluğu nedeniyle tarım arazilerine ve su bölgelerine yakın olma isteği sayılabilir.

D. İDARİ ve MİMARİ YAPI

Vakıkebir kazası bağımsız bir ilçe olmadan önce Trabzon'a bağlı bir beldeydi. Bu nedenle, ilçenin geçmişi ile ilgili müstakil eserler mevcut değildir. Bilinen, ilk ilçe olduğunda Belediye olarak 49 köyü ihtiva ettiğidir.²⁵ Şuan ilçede merkez belediye yanında, Yalıköy adı altında bir de belde başkanlığı bulunmaktadır. Yalıköy beldesi bir köy görünümündedir ve gerçek anlamda bir belediyenin fonksiyonlarını yerine getirmekte yetersizdir. Merkez Belediyenin de hizmetleri sınırlıdır. Geçmiş belediye başkanlarının yakındıkları husus, yönetim tıkanıklıkları ve gelirlerin kısıtlı olması nedeniyle ne belediyeye ait bir şirket kurabildikleri ne de yöreye hizmet götürebildikleridir. Belediye bütçesi, ancak toplanan vergiler ile il dışındaki maddi durumu müsait hemşerilerin yaptıkları yardımlardan oluşturulmaktadır. Bunun dışında belediye başkanlarının bireysel çabaları ve devletten gördükleri yardımlar ise, kendi ifadelerine göre sadece belediye personelinin kendi ihtiyaçlarını bile zor karşılayabilmektedir. Bugün belediyenin en büyük gelir kaynağını kendisinin işlettiği kum-çakıl deposu olduğu ifade edilmektedir. İlçede merkez belediyeye bağlı 8 mahalle ve 34 köy bulunmaktadır.

Uzun yıllardan beri şehrin fiziki yapısının değiştiği söylenemez. En büyük fiziki değişim, Karadeniz Sahil Yolunun denizi doldurularak geçilmesi olmuştur. Yeni yerleşim yerlerine, ilçenin doğasını değiştirecek büyük girişimlere rastlanmamıştır. Şehrin tüm sokakları asfaltlanmış olup altyapı çalışmaları devam etmektedir.

²⁵ Yüksel, Ayhan, "Trabzon Vilayetinde Yer Adlarını Ve İdari Yapıyı Değiştirme Teşebbüsleri", *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Trabzon Belediyesi Yay., Trabzon, 1998, s.201-210

İlçenin en önemli yapıtı, Beşikdüzü, Eynesil, Tonya, Şalpazarı, Çarşıbaşı ilçelerine de hitap eden ve merkezi konumda bulunan hastanedir. Vakfikebir'de hastane 1973 yılında 100 yatak kapasiteli, 10 uzman 8 pratisyen doktor, 48 hemşire ve 55 diğerk sağılık personeli olarak hizmete başlamıştır. Günümüzde ise, hastanede 13 Uzman Hekim, 10 Pratisyen Hekim, 2 Diş Hekimi, 1 Eczacı, 130 Yardımcı Sağılık Personeli ve 40 İdari Personel ile hizmet vermektedir. Hemodiyaliz Ünitesi açılması için tüm çalışmalar tamamlanmış ve faaliyete geçmek üzeredir. Ayrıca, ilçe ve köylerde 8 sağılık ocağı bulunup personel eksikliği bulunmamaktadır. İlçe halkının birçoğı fakir olup sadece merkezde yeşil kart kullananların toplam ilçe nüfusuna oranı %16'dır. Vakfikebir'de göze çarpan ve tarihi değeri olan nadir yapılardan biri Osmanlı zamanında kurulup hizmetine devam eden Liman Başkanlığı'dır. İlçe'de 1927'den bu yana işlem gören bir başka yapı Meteoroloji İstasyonu'dur.

İlçe, sosyal vakıf ve dernekler açısından da zengin sayılabilecek bir yapıya sahiptir. Halen kayıtlı 53 dernek çalışmalarına devam etmektedir. İlçemizde üç bağımsız oda ile bir oda temsilciliğı bulunmaktadır. Esnaf ve Sanatkârlar Odası, Şoförler ve Otomobilciler Odası ve Ziraat Odası bağımsız oda olarak teşkilatlanmıştır. Sanayi ve Ticaret Odası ise temsilcilik düzeyinde hizmet vermektedir. İlçemizde oda düzeyinde teşkilatlanma oranı ortalama %98'dir. Bunlardan en çok üyeye sahip olan Ziraat Odası 1963 yılında kurulmuştur. Kayıtlı 4.750 üyesi bulunmaktadır.²⁶

Bölgedeki köy evleri arazinin müsait olmayışı nedeniyle, genellikle yamaçlara doğru yapılmıştır. Mimari açıdan ev yapıları ise iki başlık altında incelenebilir. Klasik sistemde evlerin odaları, erkek çocuk sayısına göre fazla veya azdır. Klasik ve tek katlı evlerin yanlarında eklenti olarak ahır, dam ve çetenler bulunur. Hatta tuvaletler dahi evin dışına eklenti olarak yapılır. Çift katlı evlerde ise, alt katta hayvanların barındığı ahırlar, ikinci katta ise insanlar yaşar. Bu tip evlerin çatısı da genelde kiremittendir. Yeni yerleşim sistemine göre ise, evler yığıma ve betonarmedir. Ahşap evler, az da olsa köy ve yaylalarda bulunur. Yöredeki yeni mesken tipleri, katlı apartmanlar şekline dönmüştür. Bu evlerin alt katında veya bahçe sınırları içerisinde kesinlikle ahır, dam bulunmaz. Tuvaletler evin içindedir.²⁷

²⁶ <http://www.Vakfikebir.gov.tr>. (11.06.2006)

²⁷ <http://www.Vakfikebir.gov.tr>. (11.06.2006)

Her bölgede olduğu gibi Vakfikebir ve çevresinde de, oturlan evlerin yapımı, bölgenin coğrafi ve ekonomik şartlarından etkilenmiştir. Gurbetçilerin emekli olup ilçeye döndüğü son yıllarda ise modern yapıların örnekleri arasında sayılabilecek villaların yapımında artış gözlenmeye başlanmıştır. İlçe evlerinde yaygın malzeme olarak taş, ahşap ve kiremit kullanılmıştır. Suya dayanıklılığı nedeniyle teknelerden köprülere dek tüm yapılarda kestane ağacı kullanılır. Malzemenin özelliğine göre evlerin zemin katlarındaki dış duvarları yığma taş tekniğinde, iç duvarlar ile üst katlar ise yarı ahşap çatki-bağdadi tekniğinde yapılmıştır. Bağdadi sistemde, ana taşıyıcılar ile bu taşıyıcıları ufki yönde birbirine bağlayan sepet örgüsü biçimindeki sıva tutucu çitalar ahşap, bu örgünün arasına konan dolgu malzemesi ise taştır. Kiremit ise alaturka tipindedir ve çatı örtü malzemesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Yılın çoğunun karlı geçtiği ve kış mevsiminde göçün bulunmadığı yaylalarda, kar, evlerin üzerine baskı yapıp içeri göçürmesini diye karın kayacağı "saç çatı" sistemi kullanılır.²⁸

Ambar işlemindeki serendenler (serander) yöre mimarisinin özgün öğelerindedir. Yapımını ve fonksiyonunu mülakat yaptığımız inşaat ustası Seyit Akat şöyle anlatmıştır: Alt kısmı boş bırakılarak, direkler üzerine ahşap yığma sistemiyle yapılmaktadır. Yan duvarlardaki döşemelerde havalandırma ızgaraları bulunur. Böylece sürekli hava akımı sağlanıp yiyeceklerin nemden etkilenmesi önlenir. Farelerin ambara tırmanmasını engellemek için direk başlarına ahşaptan, saçtan ya da taştan yontularak biçimlendirilmiş tekerlekler yerleştirilir.

²⁸ <http://www.trabzon.org>. (18.06.2006)

Günümüzde, yöredeki ev yapım teknikleri değişmeye başlamıştır. Geçmişte sadece barınma amaçlı olarak inşa edilen son derece sade ama kullanışlı olarak tasarlanan köy evleri, artık daha çağdaş bir anlayışla yeniden düzenlenmektedir. Gerek plan gerekse de dekorasyon açısından neredeyse modern şehir evlerini aratmayan bazı yeni köy evlerinin inşaat malzemelerinin de seçimine özen gösterilmektedir. Halktan maddi durumu iyi olanlar, gerek eski evlerini yeniden düzenleyerek gerekse de daha modern bir anlayışla inşa ettirdikleri yeni yapılarında, rahat bir yaşam sürmeyi amaçladıklarını ifade etmektedirler.

Değiniilmesi gereken bir başka mimari özellik eski yayla evlerinin yapımıdır. Eski yayla evleri tahtadan ve oksijen girecek kadar küçük aralıklarla yapılırdı ki, böylece içeride devamlı bir hava dolaşımı sağlanarak daha sağlıklı bir hayata kavuşulurdu. Hatta son yirmi yıldır yapılan betonarme yapılara halk pişman olmuş eskiye dönmenin planlarını yapmaktadır denilebilir.

E. EĞİTİM DURUMU

Eğitim bakımından Trabzon'un önde gelen ilçelerinden biri olan Vakfikebir'deki, 2006–2007 yılı eğitim-öğretim faaliyetleri şu şekilde özetlenebilir:

İlçedeki Merkez Cumhuriyet İlköğretim Okulu bahçesinde bağımsız bir Anaokulu mevcuttur. 90 öğrencinin eğitim-öğretim gördüğü okulda kadrolu 3 öğretmen görev yapmaktadır. Ayrıca çoğu ilköğretim okullarının bünyelerinde anasınıfları mevcuttur. İlçemizde, 5 tanesi ilçe merkezinde, 1 tanesi Yalıköy Beldesinde, 5 tanesi de köylerde olmak üzere 11 ilköğretim okulu ile 3 birleştirilmiş sınıflı ilköğretim okulu mevcuttur. Bu okullardaki toplam öğrenci sayısı 3777'dir. Taşımali eğitim sayesinde kalabalık olmayan köylerdeki öğrenciler ilçeye gelip eğitim imkânlarından faydalanırlar. İlçe'de, 28 okul ve yerleşim merkezlerinden 1056 öğrenci 63 vasıta ile 7 merkezi okula taşınmaktadır. İlçe'de 110 sınıf öğretmeni ile 107 branş öğretmeni, 8 okul öncesi olmak üzere toplam 225 öğretmen görev yapmaktadır. Merkezdeki okullar kütüphane, laboratuvar vb. envanter açısından gerekli donanıma sahiptir.

İlçe'de, 21 derslikli bir Anadolu Lisesi, bünyesinde Yabancı Dil Ağırlıklı Lise bulunan 24 derslikli bir genel lise mevcuttur. Anadolu Lisesinde 343 öğrenci eğitim-öğretim görmektedir. Vakfikebir Lisesi yoğun öğrenci talebi dikkate alınarak zorunlu

olarak 2002–2003 eğitim-öğretim yılından itibaren ikili öğretime geçirilmiştir. Bu okulun Yabancı Dil Ağırlıklı bölümünde 152, Lise kısmında 663 öğrenci olmak üzere toplam 815 öğrenci eğitim-öğretim görmektedir. Tüm liselerimizde öğrenim gören öğrenci sayısı 1626'dır. Dört lise ile Ömer Nakkaş Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezinde toplam 120 öğretmen görev yapmaktadır. İlçede, Ömer Nakkaş tarafından yaptırılan bir Ticaret Meslek Lisesi ile kendisine tahsis edilen bir bölümde eğitim-öğretim veren Gülbahar Hatun Kız Meslek Lisesi mevcut idi. Her iki okul Mesleki ve Teknik Eğitim Merkezi adıyla tek yönetim, çok program esas alınarak yeniden yapılandırılmıştır. Bu birleşme ile yeni bir yapılanmaya gidilen yeni okulda toplam 215 öğrenci eğitim-öğretim görmektedir. METEM 2005-2006 eğitim öğretim yılının ikinci yarısından itibaren İMKB tarafından yaptırılan yeni binasına taşınmış ve eğitimini devam ettirmektedir. İlçedeki Sağlık Meslek Lisesi ise, 121 öğrenci ile eğitimine devam etmektedir. İlçede, ayrıca hayırsever ilçe halkı tarafından yaptırılıp yeni binasına taşınan bir İmam-Hatip Lisesi mevcuttur. Bu okulda 135 öğrenci eğitim-öğretim görmektedir. İmam-Hatip eski binası şuanda yurt olarak kullanılmaktadır.

Uzun yıllardır yürütülen çalışmalar sonucu ilçeye yüksekokul kazandırılmıştır. KTÜ Rektörlüğü'nün Vakfikebir Meslek Yüksekokulu'nun faaliyete geçirilerek, muhasebe ile bankacılık ve sigortacılık programlarının açılması ve 2005-2006 eğitim yılında her iki bölüme ek yerleştirme ile 50'şer öğrenci alınması öngörülmüştür. Halen yüksekokul eğitim kadrosuyla faaliyetlerine devam etmektedir.²⁹

Bölgede eğitim faaliyetlerine aşırı düşkünlük vardır. Okumuş, makam sahibi olmuş bir çocuğu olanlar bunun sevincini fazlasıyla yaşarlar. Geçmişte zor şartlara tahammül ederek yaşayan yöre halkı mülakatlarımızda, çocuklarının aynı sıkıntılara maruz kalmalarını istemeyerek okuyabildikleri ölçüde onları destekleyeceklerini söylemektedirler. Yörede bu imkândan erkek-kız ayrımı yapılmadan herkes faydalanır. Neredeyse tüm erkekler liseyi bitirirlerken çok nadir sayılabilecek bazı kızların ilköğretimden sonra okutulmadıkları görülür. Bu tür ailelerin genelde maddi imkânı olmayan aileler olduğu görülmüştür. Kızları okutma konusunda, yapılan mülakatlarda maddi olanaksızlık dışında olumsuz görüş bildiren kişilere rastlamadık. Ancak aldığımız bilgilere göre, istisna düzeyinde olumsuz düşünenler de vardır. Bu kişilerin

²⁹ <http://www.Vakfikebir.meb.gov.tr/> (23.11.2006)

bakışına göre, "erkek dedüğün en az liseyi bitirsin, belki devlet kapisunda iş bulur" anlayışı varken kızlara aynı tolerans gösterilmeyebilir. Okutma belli ekonomik harcama gerektirdiğinden mülakat yaptığımız bazı kişiler "zaten zor ekmek parasi buluyruk, kıza masraf edeceğuk da ne olacak, zaten birazdan evleni gidecek, kocası baksın oğ'a" anlayışına sahiptir. Ancak, görüştüğümüz eğitimcilere göre bu tür düşünceler, istisna kapsamında olup, "haydi kızlar okula kampanyası", sloganıyla eğitimcilerin, din görevlilerinin ve duyarlı kimselerin bilinçlendirmeleriyle son derece azalmıştır.

	Okul Çağında Değil	Okur Yazar Değil	Okur Yazar	İlkokul	Ortaokul	Lise	Üniversite
K	1260	2464	1647	4550	1592	2070	448
E	1374	604	1281	4584	2300	2875	835
TOPLAM	2634	3068	2928	9134	3892	4945	1283

Vakfikebir'deki eğitim durumu³⁰

Velilerin eğitimle ilgilerine baktığımızda, kendisi eğitimli olup eğitimin değerini bilen veliler, devamlı çocuklarının öğretmenleriyle diyalog içinde olup çocuklarının durumlarını takip ederlerken; eğitimin değerini kavrayamayan veliler genelde çocuklarının öğrenim durumlarıyla ilgilenmeyip sadece diploma getirmelerini beklemekte oldukları söylenebilir.

İlçe, bir kültür ve eğitim göstergesi olarak basın yayın organları ve kitapevleri bakımından zengin değildir. Ancak, televizyon, telefon, internet önemli bir iletişim aracı olarak toplumsal hayata hızlı bir şekilde girerken, yöre insanının dış dünya ile bağlantısında önemli bir rol oynar. Vakfikebir'in diğer ilçelerde de takip edilen bir radyo yayını bulunmaktadır. İlçede temelde 3 kitapçı bulunup, kırtasiye malzemesi satışının yanında dergi vb. eğitim araç-gereçleri satan 9 kırtasiye bulunmaktadır. İlçe'de ilk gazete 1957 yılında Yalçın Kamar tarafından "Vakfikebir" adıyla yayımlanmıştır. Günümüzde, yörede haftalık "Büyükliman Postası" ve aylık "Vakfikebir 2000" adıyla broşür şeklinde iki gazete çıkmaktadır. Bu gazeteyi ancak esnaflar almakta halk gazeteye fazla rağbet etmemektedir. Oysa Vilayete ait gazetelerin satış oranı yüksektir. Bunun temel nedeni, genç yaşlı demeden herkesin fanatik derecede Trabzonsporlu olması ve mutlaka günlük gazetelerden taraftarı olduğu takımının haberlerini takip

³⁰ <http://www.Vakfikebir.gov.tr>. (21.04.2007)

etmek istemesidir. Hatta yöresel gazetelerin spor sayfaları hariç diğer sayfalarının neredeyse hiç okunmadığı çoğunluk tarafından itiraf edilmektedir. Kitapçılarla yaptığımız mülakatlarda gazete satım oranının hayli yüksek olduğu ancak, dergi satışının düşük, kitap satışının neredeyse hiç olmadığı bilgisine ulaştık. Sebep olarak da kütüphanelerin bile öğrenciler dışında ilgi görmediğini, kitap okuyanların da daha fazla indirim aldıklarından il kitapçıları tercih ettikleri anlatıldı. Bize göre sebeplerden biri de, kitap okuyacak birçok üniversite mezunu insanın büyük şehirlerde iş peşinde koşuşturduklarından şehir dışında olmalarıdır. Bir diğer kültür ve haberleşme aracı olan internetin kullanımı iyi sayılabilecek düzeyde olsa da, kullanıcıların çoğunun çocuklar olup oyun amaçlı kullandıkları gözlenmiştir.

Kültür ve eğitimin bir diğer unsuru olan dil özellikleri Trabzon ve çevresinde çeşitlilik arz eder. Vakfıkebir, dil yapısı itibarıyla Trabzon ilinin minyatürü konumundadır. Bölgede ilçeden ilçeye konuşulan ağız farklıdır. Köylüler, Göktürk-Uygur Türklerinde olduğu gibi, sözcüklerin başlarındaki "g" leri "k" ve "d"leri "t" şeklinde söyler. "Bölgeler göre değişen ses, söyleyiş şekilleri ve melodi hususiyetleri" diye tanımlanan yöre ağzının³¹ tespit edilen özelliklerinden bazıları şunlardır:

- İkinci hecelerdeki (a-e-ı-i) yerine (u-ü) kullanılır: baluk (balık)
- Çoğu fiillerin sonundaki (e) ler (a) ya dönüşür: gitma (gitme)
- Yakın ünsüzlerde değişmeler: pen (ben), tere (dere), kelin (gelin)
- Bazı kelimelerde türeme olur: helpet (elbet), pambuk (pamuk)
- Sözcük başında ortasında düşme olur: oynay (oynuyor), suan (soğan)³²

Trabzon'un Tonya ve Çaykara gibi ilçelerinin bazı köylerinde Rumca bilinip konuşulurken Vakfıkebir'de bu dil bilinmez. Ancak bazıları Rumcadan gelen ve yörede de sıkça kullanılıp anlamını yöre dışındakilerin bilmediği kelimelere rastlanır:

Ayam :	Hava durumu
Karak :	Kapı kilitlemeye yarayan ucu eğri demir
Lehsi :	Bahçelerde yetişen yabancı ot
Liğor :	Mor renkli salkımları olan yabancı bir ot
Tiza :	Kan emici böcek
Zizil :	Solucan

³¹ Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yay., İstanbul, 1996, s.19

³² Aksoy, a.g.e., s.39

F. EKONOMİK DURUM

İlçe, kültür ve eğitim açısından gelişmekte olmasına rağmen, beklenen ekonomik gelişmeyi bir türlü yakalayamamıştır. Yörenin tarihsel gelişimine bakıldığında, 1908'li yıllarda Vakfikebir limanından İspanya'ya yumurta, Almanya'ya ceviz kütükleri ve fındık, Rusya'ya yiyecek maddeleri ihraç edilirken, Fransa'dan Marsilya tipi kiremit, Rusya'dan makarna, şeker, kibrit ithal edilirdi. Ayrıca o dönemlerde yurt içinde yağ, yumurta, fasulye, peynir, kabak, deri vb. ürünler satışa sunulurdu.³³ 1940'lı yıllarda gençlerin büyük çoğunluğu civar ilçe olan Akçaabat'a tütün tarımına giderlerdi. Günümüzde ise, gelişmiş endüstri hayatının mevcut olmayışı halkı tarımla geçinmeye zorlamıştır denilebilir. Babadan kalan araziler zamanla tükenmeye başlayınca, halk geçimini sağlamak için köyden kasabaya kasabadan sanayi merkezlerine sürekli gurbete çıkar olmuştur. Toprakların sürekli bölünerek küçülmesine mevcut geçim zorlukları da eklenince, geçmiş yıllarda başlayan göç hareketliliği günümüzde de ekonomik sebeplerle devam etmektedir. Göç hareketliliği yaşayan yöre insanı buna rağmen toprakla bağlantısını kesmemeye çalışmakta, yaz aylarında memleketine dönemezse bile toprağı elden çıkartmayıp hâsılatını yarıcıya vermektedir.

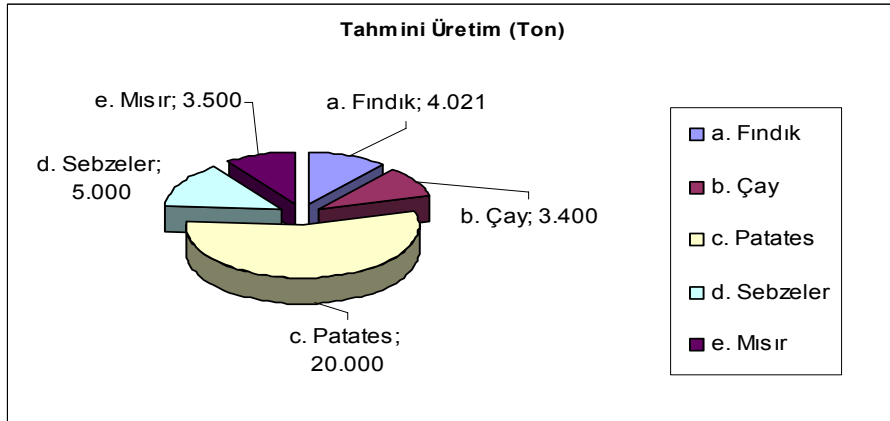
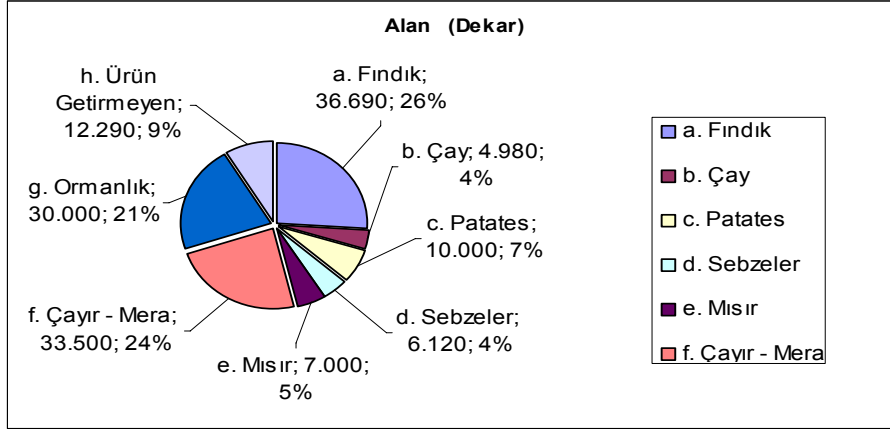
İlçede, pazartesi günleri haftalık pazar kurulur. Komşu ilçelerden satıcı ve alıcılar ilçeye gelirler. Köy halkı merkeze getirdikleri mahsullerini satıp elde ettikleri gelirle veya mevcut birikimleriyle haftalık ihtiyaçlarını giderirler. Diğer taraftan ilçedekiler, köylülerin getirecekleri taze yumurta vb. mahsulleri beklerler. Vakfikebir halkının çoğunluğu geçimini tarım ve hayvancılık faaliyetleriyle sürdürmektedir. Bölge sanayi ve endüstriyel açıdan sınırlı imkânlarla sahiptir.

1. Tarımsal Faaliyetler

Arazi yapısı nedeniyle yörede traktör ve benzeri âletlerin kullanılması mümkün olmadığından, tarımda daha çok insan gücüne dayalı (extansif) bir metot söz konusudur. Vakfikebir'de nadas uygulanmadığı için toprak zamanla zayıflamakta, bundan dolayı gübreleme yöntemine başvurulmaktadır. Hayvan dışkılarının doğal gübre olarak kullanılmasının yanında hazır gübreler de kullanılır. Zayıflayan toprak mineral bakımından zenginleştirilmeye çalışılıp, ürünleri korumak için ilaçlama yapılmaktadır.

³³ Zamanis, Berna, "*Vakfikebir İlçesinin Ekonomik Yapısı*, (K.T.Ü.İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Bitirme Tezi), Trabzon, 1987, s.33

Her mevsim yağış aldığından dolayı ilçede, Karadeniz İkliminin klasik ürünleri yetişir. En çok yetiştirilen ürün fındık ve çaydır. Son yıllarda fındıktan istediği geliri alamayan yöre halkı alternatif ürün arayışındadır. Bu noktada, geliri ve iklim şartlarına uyumu açısından kivi, giderek yaygınlaşan üretimi ile gelecekte fındığa en büyük alternatif ürün gibi görünmektedir. Yörede dikkat çeken bir başka ürün karayemiştir. Şimdilik üretimi ve tüketimi çok fazla olmayan ürünün buruktan tatlıya değişik tatlar barındırmasından dolayı gelecekte daha da önem arz edeceği düşünülmektedir.³⁴ Yine yörede son yıllarda seracılık faaliyetlerinde de ciddi bir artış göze çarpmaktadır. Vakfikebir yöresinde üretimi en çok yapılan ürünler ve ilçede kapladıkları alan aşağıdaki tablolarda gösterilmiştir.³⁵

Fındık ve çay dışındaki üretim, ticari maksatlı olmayıp daha çok bireysel ihtiyaçları gidermeye yönelik bir boyut taşımaktadır. Özellikle fındık, yöre halkının bir anlamda en büyük ekonomik değeridir

³⁴ <http://www.ziraat.ktu.edu.tr/bahçe/islam.htm> (karayemiş yetiştiriciliği ve önemi) (13.02.2006)

³⁵ <http://www.Vakfikebir.gov.tr>. (22.09.2006)

Fındık, tarihe kutsal bir yemiş olarak geçmiştir. Eski Türklerin din hayatında önemli yeri bulunan fındık aynı zamanda barış ve esenlik sembolü sayılır. Trabzon'un en çok fındık yetiştiren ilçelerinden biri Vakfikebir'dir. İlçe topraklarının çoğunu fındık bahçeleri kaplar. Fındık bahçesi olmayan neredeyse yoktur. Ancak, arazi engebeli olduğundan bakımına özen göstermeyenlerin sayısı hayli fazladır. Üretici ayıklama, gübreleme, ilaçlama konularında gerekli titizliği tam olarak göstermemektedir. Dolayısıyla, alınması gereken verim düzeyinin sağlanamadığı görülmektedir. Örneğin, İtalya'da dönüm başına 150 kg. İspanya'da 160 kg. verim alınırken, yörede dönüm başına 60 kg. fındık alınır. Fındığın işlenme faaliyetleri eskiden ilçede yapılmaktaydı. 1905'den önce ilçede elle çalışır fındık değirmenleri mevcuttu. 1905'de fındık fabrikası kuruldu. 1937'de ilçede 2. fabrika açılıp, 1947 yılına kadar faaliyetlerini sürdürdü.³⁶

Günümüzde, fındık kırma ve işletme fabrikası bulunmadığından toplanan fındıklar genelde Giresun'a gönderilir. Halk fındığını daha çok devlete satar. Acil paraya ihtiyacı olanların ilçedeki veya civar ilçelerdeki fındık tüccarlarına sattığı görülmüştür. Gurbette olanlar izinlerini, genelde fındık mevsimi olan Ağustos'a denk getirirler. Böylece hem akrabalarını ziyaret ederek memleket özlemlerini gidermiş olurlar hem de sattıkları fındıklardan elde ettikleri kazanımlarla ihtiyaçlarını giderirler.

Bölgede çay tarımına 1930'lu yıllarda başlanmıştır. Dikildikten 5 yıl sonra ve yılda 3 kez ürün verebilen çayın asıl memleketi Rize ve ilçeleridir. Trabzon'da ise Vakfikebir ve üç ilçesinde tarımı yapılmaktadır. 1980'li yıllarda çay ürününün geliri artınca yöredeki dikimi artmışken 1990'lı yıllarda tekrar düşüşe geçmiştir.

Yöre halkının yemeklerde kullandığı önemli bir gıda maddesi de fasulyedir. Önemli ölçüde üretim ve tüketime sahip olduğundan hem ilçe içinde pazar bulmakta hem de diğer ilçelere satışı yapılmaktadır. Genelde mısır bahçelerinin içinde veya yanında fasulye üretimi yapılmaktadır. İlçede, son yıllarda mısırın ihracatı yapılmayıp daha çok mısır ekmeği yapımında kullanılır. Haşlama ve közde pişirilerek normal yemek yoluyla da tüketilir. Patates, yöredeki tüm halkın vazgeçilmez gıdasıdır. Öyle ki, yemeğinin yapılmadığı gün neredeyse hiç olmadığı gibi patates karışımının olmadığı yemeğe de yemek denmez yörede. Her köylünün patates bahçesi olup hem kendisinin hem de yurt içinde olan birinci derecede yakınlarının tüketeyeceği kadar üretilir. İhracatı yapılmaz. Yörede daha çok etli ve sarı diye tabir edilen patatesler yetiştirilir.³⁷

2. Hayvancılık ve Ormancılık

Arazinin dar ve dağınık olması halkı hayvan yetiştirmeye ve geçiminin bir kısmını bu yoldan kazanmaya zorlar. Bölgede büyükbaş-küçükbaş hayvancılık, kümes

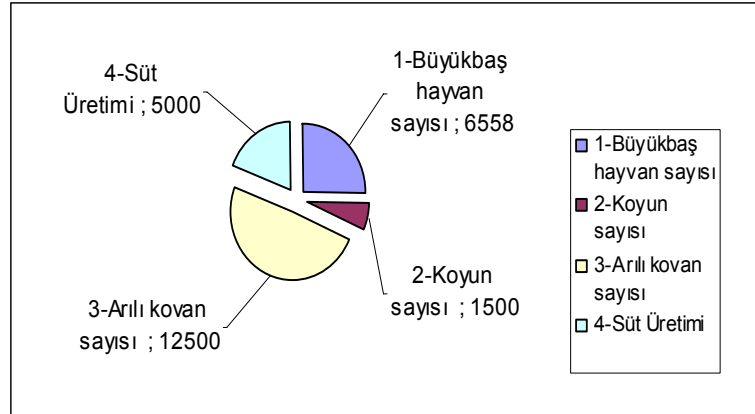
³⁶ Zamanis, a.g.e., s.26

³⁷ İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Trabzon*, Erol Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2004, s.87

hayvancılığı, balıkçılık ve arıcılık yapılmaktadır. İlçede geçmiş yıllardaki en göze çarpan faaliyet büyükbaş hayvancılıktır. Büyükbaş hayvancılıktan elde edilen süt ürünleri işleyip iç ve dış pazarda değerlendiren iki fabrikanın bulunuşu ilçe ekonomisine katkı sağlamaktadırlar. Yöre, büyük baş hayvancılığıyla o kadar meşhurdur ki, civar ilçelerde olmayan "sığır pazarı" sadece bu ilçede bulunmaktadır. Hayvan satışının nabzı yıllardır bu ilçede tutulur, hatta Erzurum ve Rize gibi diğer illerden bile hayvan satın almak için Vakfikebir'e gelinir. Ayrıca merkezde, ilçeden geçenlerin rahatlıkla ulaşabilecekleri süt mamullerini satan şarküterlere rastlanır ki, bu ticarethaneler en fazla para dolaşımının olduğu mekânlar olarak göze çarpmaktadır. Zaten Vakfikebir denince akla ilk gelenlerden biri tereyağıdır. Lezzeti, yörede yetişen ot çeşidinden kaynaklandığı söylenmektedir. Bu tereyağı o kadar meşhurdur ki, yaşlıların ifadesiyle 1960 yıllarına kadar İstanbul'da tereyağı fiyatlarını belirleyen Vakfikebir ve Siverek tereyağı borsalarıdır.

İlçede büyükbaş hayvancılığa göre küçükbaş hayvancılık daha az gelişmiştir. Her köyde koyunları olan bir-iki çoban bulunur ve bu çobanlar, sürülerini ilkbaharda bitkinin bol olduğu yaylalara çıkarıp sonbaharda geri getirirler. İnsanlar yaylalara çıkmakta, hayvanlarını beslemekte, elde ettikleri yağ, peynir gibi ürünler ile kışlık hayvan yemi olarak kullanacakları otları alarak geri dönmektedirler. Yayla dönüşlerinde çobanlar biriktirdikleri tereyağı, peynir ve çökelekleri pazarda satarlar, hayvanların kıllarından dokumada faydalanırlar. Bunlara rağmen hayvancılığın geçmişe oranla azaldığı bir gerçektir. Öyle ki, geçmişte her köy evinde 5-10 inek bulunurken şimdilerde halkın birçoğu çok az inek beslemektedir. Ancak hayvan sayısının düşmesi, süt üretimini azaltmamış, geçmişte yapılan bilinçsiz hayvancılığın yerini şimdilerde, hayvan neslinin de değiştirilmesiyle bilinçli hayvan besiciliği almıştır. Kısacası büyükbaş ve küçükbaş hayvancılık ilçe ekonomisinin temelini oluşturur. Öyle ki, kurban bayramlarında ithalata hiç ihtiyaç duyulmadan yöredeki mevcut hayvanlarla her yıl kurbanlık hayvan dolaşımı sağlanır hatta ciddi oranda ihracat yapılır.

Neredeyse tüm köy evlerinde tavuk beslenir. Ancak, bölgede tavuk çiftliği olmadığından mevcut yumurta üretimi sadece ailelerin ihtiyacını karşılamaktadır. Yine de marketlerde ve haftalık pazarlarda köy yumurtasının satımına rastlanır.

Yöredeki arıcılık faaliyetlerinde görünür bir artış yaşanmaktadır. Arıcılık, yaklaşık 25 köyde, 12.500 civarındaki kovan sayısı ile faaliyet gösterip mahsul olarak senede 137.500 kg civarında bal alınmaktadır. Arılar mevsimine göre Erzurum, Gümüşhane yaylalarına götürülür. Ticari amaçlı yapılan bal satımı, tanıdıklar arasında ve ilçe içinde tüketilip ilçe dışına sayılı kişiler satış yapmaktadırlar.³⁸

Balıkçılık, Vakfikebir halkı için geçmişte önemli bir geçim kaynağı sayılırken, şimdilerde denizin sürekli kirletilmesi, balık üretiminin büyük ölçüde azalmasına sebep olmuştur. Bölgede balık çeşidi çok olmadığından, uğraşı da mevsimlidir. Balıkçıların ifadesine göre bölgede 10-15 balık çeşidine rastlanmıştır. Dolayısıyla balıkçılar sadece ilçe halkına hitap etmekte ve gelirleriyle ancak kendi geçimlerini sağlayabilmektedir. Balıkçılıkla uğraşan kişi sayısı Vakfikebir merkeziden daha çok Yalıköy beldesindedir. Karadeniz denince akla ilk önce hamsi gelir. İlçede başlı başına bir balık restoranının olmaması hamsi familyasının dışındaki türlerin ilgi görmediğini destekler niteliktedir. Balık çeşitleri arasında, hamsi, istavrit, çinakop, kefal, tirsi, mezgit, palamut ve alabalık sayılabilir. Ancak alabalığın farklı bir konumu vardır. Köylerde bahçelerin ilaçlanması, derelere atılan temizlik maddeleri vb. nedenlerden köylerdeki balıkların nesli tükenmekte, doğal alabalıklar ancak dağlarda bulunmaktadır. Bunun dışında suni alabalıkların üretilip servis yapıldığı tesislere sıkça rastlanır.

Vakfikebir ve çevresi genelde ormanlar, özelde çam ormanları bakımından zengindir. İlçe 30.000 dekar orman arazisine sahiptir. Bu sayı standart değildir. Çünkü bir taraftan ağaç dikilirken diğer taraftan, yöre halkının ormanları hor kullanmasından ve yakacak ihtiyacını, para vermeden kaçak odun keserek karşılamasından dolayı

³⁸ Trabzon, Trabzon Valiliği Yay., s. 460

ağaçlar azalmaktadır. Bununla birlikte Orman Bakanlığı yılın belli dönemlerinde bazı ağaçların kesimine izin verir. Ormanların bir kısmı, yakacak ihtiyacını karşılamak, bir kısmı satış, bir kısmı kereste sarfiyatı ve döşemelik malzeme yapımında kullanılır.

3. Sanayi ve Ticaret

Vakfikebir, Karadeniz'in en önemli ilçelerinden biri olmasına rağmen sanayi alanında yeterli gelişmeyi gösterememiştir. İlçe'de büyük çaplı sanayi tesislerinden ziyade, küçük çaplı kuruluşlara rastlanır. Süt mamullerini değerlendiren "Ketaş" ve "Kebir Süt" adlı iki büyük tesis yurt içine satış yapar. Naylon malzemelerini değerlendirip daha çok poşet üreten Karadeniz Plastik Sanayi ve şofben üreten "Cemsan A.Ş." bölgeye hitap eder. Bir orta boy kuruluş da "Birliksan" dikiş atölyesidir. Tuğla, bakır, inşaat malzemeleri, kereste, mozaik, ayakkabı üretimi sadece ilçe sınırlarında pazarlanır. Belediyeye ait yörede çakıl kırma tesisleri bulunmaktadır. Son yıllarda ziraat ve hayvancılıkla uğraşanların düşüş göstermesi, küçük çaplı ticaretin gelişmesine sebep olmuştur. Yöre insanı, ürettiği malların dışındaki gıda vb. ürünleri yörede bulunan alışveriş merkezlerinden temin eder. Yöre ticaretine önemli bir katkı sağlamasa da malların bu şekildeki tedavülü ticaretin canlılığını ve devamlılığını sağlamaktadır. Ayrıca bölgede küçük çapta bir organize sanayi kuruluşu da vardır. 2007 itibarıyla Sahil Yolu tamamlanmış olup karayolu taşımacılığının gelişiminin, bölgedeki ticaretin canlanmasını sağlayacağı düşünülmektedir. Ancak tüm bunlara rağmen ilçenin sanayi ve ticaret alanında yüksek bir düzeyde olduğunu söylemek zordur.

4. Taşımacılık ve Ulaşım

Bölgeden yakın ilçelere ve köylere taşımacılık faaliyeti bulunmaktadır. En önemli taşımacılık faaliyetini ilçeden Trabzon'a sefer düzenleyen araçlar teşkil eder. Her 15 dakikada, belediye otobüsleri ve Taşıt Kredi Kooperatifine ait 83 minibüs ile ulaşım sağlanır. İnsanların günlük ilçeyi boşaltma oranları bir hayli yüksektir. Bunda il merkezinde ve diğer ilçelerde çalışan memur, işçi sayısının fazlalığı etkindir. Aynı zamanda servis şoförlüğü, iş bulma sıkıntısı çeken yöre halkının iş kollarından biridir. İlköğretimin birleştirilmesi sonucu ücretini devletin ödediği toplu taşıma sistemi sayesinde her köyden bir veya iki sürücü öğrencileri merkezdeki okullara taşıyarak gelir sağlar. Değnilmesi gereken bir özellik de, yolcuların paylaşımı ile ilgilidir. Her ilçenin dolmuşu ancak kendi ilçesine giden yolcuyla alıp, yolu üzerindeki diğer ilçelere giden

yolcuları alamaz. İlçe içerisinde ulaşımı sağlayan dolmuş taksiler genelde köy altlarında oturan esnaf ve memur kesime hizmet verir. Bölgeden dışarıya çok fazla ithalat olmadığından şehirlerarası taşımacılık faaliyetlerine pek rastlanmaz.

Vakfikebir'de deniz ulaşımı geçmiş yıllardaki önemini kaybetmiştir. Geçmiş yıllarda bölge esnafının mallarını İstanbul'a giden gemilerle getirdikleri bilinmektedir. Deniz ulaşımı için Vakfikebir'de müsait bir doğal liman ve iskele bulunmaktadır. Ancak günümüzde ulaşım açısından yeterince faydalanılmamaktadır.

5. El sanatları

Bir toplumun kendine özgü kültürel özelliklerinin, yaşam tarzının, üretim tüketim aşamalarının ve beğenilerinin somut olarak gözlenebildiği alanlardan birisidir el sanatları. Halk tabanında ihtiyaçtan yola çıkılarak yaygın olarak üretilen el sanatları çevre ve iklim şartlarına göre değişimler göstermekte ve bunun yanı sıra bazen geçim kaynağı bazen de sözsüz iletişim aracı olarak anlam kazanmaktadır.

Vakfikebir'deki halkın uğraşlarından biri de hasır örgüsüdür. Ülkemizde Trabzon işi diye bilinen, yaklaşık 0,3 mm kalınlığında altın veya gümüş tellerle yapılan örgüdür. 20 yıl öncesine kadar ekonomik ihtiyacı olan neredeyse tüm köy kadınlarının ev işlerinden kalan zamanlarında işleyip aile ekonomisine katkıda buldukları iş kolu, işçiliği incelik isteyip, gözlere zarar verdiği için ve eskisi kadar gelir getirmediğinden dolayı son yıllarda uğraşı azalmıştır. Ancak gözlemlerimiz ve bayanlardan aldığımız bilgilere göre hasır örgüsü uğraşı, altın fiyatlarına ve işleyenlerine verilen fiyata göre değişiklik arz ettiğinden özellikle 2006 yılından itibaren tekrar hanımlar arasında üretimi yaygınlaşmaya başlamıştır.

İlçe geleneksel el sanatları açısından uzun yıllar önemli bir konuma sahip olmuştur. Ancak, sanayinin gelişip fabrikasyon malların piyasaya daha hızlı ve daha ucuz yoldan sürülmesi sonucu geçmişte yaygın olan el sanatlarının günümüzde eski önemlerini yitirdikleri gözlenmektedir. Birçok sanat dalı da kaybolmaya yüz tutmuştur. Son yıllarda el sanatları denince faaliyete devam eden meslek kolları arasında fırıncılık, berberlik, terzilik, kalaycılık sayılabilir. Yörede el yapımı hediyeelik eşyalar bulmak mümkündür. Osmanlı döneminden kalma meslek olan bakır madenini işleyip taş ve tencerelerin yapımı küçük çaplı da olsa hâla devam etmektedir. Sık ormanlıklara sahip olan bölge halkı inşaat yapımında ahşap malzemeye ağırlık vermektedir. Ayrıca ağaç

işleri, küçük çaplı mobilya yapımında, yayık, sepet, külek, * got, * dırmaç, * kemence gibi yöresel el sanatlarında da tercih edilir.³⁹

Doğu Karadeniz Bölgesinin Anadolu'da en zengin bakır yataklarından birine sahip olduğu bilinmektedir. Uzun yıllar önce bölgede çıkan bakır madeninin işlenme ve değerlendirilme yerlerinden biri de Vakfıkebir ilçesi olmuştur. Günümüzde, gelişen teknoloji nedeniyle bakır madeni fabrika düzeyinde işlenmektedir. İlçe'de bakır madeni ile ilgi, klasik, elde dövme yöntemiyle birkaç ustanın devam ettirmeye çalıştığı el sanatı haline dönüşmüştür. Dövme tekniği kullanılarak yapımı devam eden bakır mutfak eşyaları daha çok dekoratif eşya olarak kullanılmaktadır. Yörede marangozluk ve geçmiş yıllardan kalan av tüfeği yapımı da öne çıkan el sanatları arasındadır.

Özetle, kimi zaman geçim kaynağı kimi zaman kişisel bir zevk olarak icra edilen el sanatları, ilçe insanının yaşamında önemli bir yer tutar. Ancak bu yolla geçim sağlamak son dönemlerde oldukça meşakkatli hal almıştır. Teknolojinin getirisi olarak pek çok ürünün hizmete sunulduğu bir ortamda el sanatları ihtiyaçtan çok zevke hitap etmektedir. Son yıllarda geleneksel el sanatlarına ilgi artıyormuş gibi görünse de, ustalardan aldığımız cevaba göre bunun sebebi, yaz aylarında yurt dışından dönen gurbetçilerin mevsimlik talepleridir. Sonuçta, günümüzde ancak bir iki ustayla yaşayabilen, geçmişle aramıza köprü kurarak kültürün zengin bir parçasını oluşturan el sanatları araştırma alanımızda iyice kaybolmaya başlamıştır.

* Külek, yoğurt ve tereyağı yapımında mayalanmanın beklendiği kap olarak kullanılmaktadır. Eni 20-25cm, boyu 30-35cm ağaç parçaları birbirine eklenip üstten eğmeli kulp takılan küçük kova oluşturulur. Külek tabirinin hayvanların yediği plastik veya ağaçtan kaplara dendiği de olur.

* Got, her bir parça mengeneyle eğilip kuşakla birbirine tutturulan ve daha çok mısır savrulurken veya kuruyan fındığı çuvallara doldururken kullanılan taşıma aracı.

* Dırmaç, yer tezgahında veya elde dokunan, 5 ile 15cm eninde, uzunluğu ihtiyaca göre değişen yük taşıma amaçlı kullanılan dokuma ipleridir..

³⁹ Koç, Öncel M., - Köklü, Yusuf Z., Yılmaz, Nilgün, *Trabzon Halk Kültürü Araştırmaları*, Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Erol Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2004, s.247

İKİNCİ BÖLÜM

VAKFIKEBİR İLÇESİNDE SOSYAL YAPI

A. KÜLTÜR ve GELENEKLER

Kültür kavramı hakkında çok sayıda tanım yapılmıştır. Öz itibarıyla bu tanımlar değişmese de sınırları farklıdır. En genel anlamıyla kültür, bir toplumun duyuş ve düşünüş birliğini sağlayan değerlerin tümü⁴⁰ diye tanımlanabilir. Yine kültür, bakış açılarına göre farklı alt kategorilere ayrılır: "Bunlardan biri de kültürü maddi ve moral kültür diye iki grupta toplamaktadır. Maddi kültür, bir kültürel sistem içindeki teknolojiyi, üretim araçlarını, kısaca görünür alanlardaki her tür insan ürününü kapsar. Öte yandan moral kültür ise, o kültürel sistem içindeki inançları, ahlaki değerleri, hukuk sistemini, insan ilişkilerini düzenleyen yazılı ve yazısız kuralları, toplumsal anlama dair sembolleri, davranışların gerisindeki her türlü düşünce ve duygulanım hallerini, egemen ya da muhalif zihni referansları kastediyoruz demektir."⁴¹

Trabzon ilinin önemli bir tarihi ve kültürel mirasa sahip olması Vakfikebir ilçesi için de geçerlidir. İlçe, uzun bir tarihi geçmişe sahip olduğundan farklı kültürel ortamlara ev sahipliği yapmıştır.⁴²

Araştırma alanımızdaki kültürel faaliyetlerin birçoğu "Vakfikebir Belediyesi Gençlik ve Kültür Merkezi" paralelinde devam etmektedir. Burada folklor çalışmaları amatör ve profesyonel olarak iki kısımdır. İlçe folklor ekibi Edirne'de yapılan Türkiye Halk Oyunları Final Yarışmasında ikincilik elde etmiştir. Belediyeye ait Gençlik Merkezinde, Türk Halk Müziği Korosu, Halk Tiyatrosu, resim vb. sergiler zaman zaman faaliyet göstermektedir. Ancak, müstakil bir tiyatro ve sinema salonu bulunmayan ilçede yetmişli yıllarda bir sinemanın faaliyette olduğu bilinmektedir.

İlçe'de bir kültür göstergesi olarak sportif faaliyetlere çok önem verilmektedir. 3. ligi hedefleyen Kirazlıkspor ve Büyüklmanspor adıyla iki amatör futbol takımı ile 2 adet halı saha bulunmaktadır. "Şahin tekvando kursu" 1995 yılından beri faaliyet göstererek milli takıma sporcular göndermektedir. İlçe'de kapalı spor salonu bulunmaktadır.

⁴⁰ Hançerlioğlu, Orhan, *Toplumbilim Sözlüğü*, Remzi Kitabevi A.Ş., İstanbul, 1996, s.250

⁴¹ Bostancı, Naci, "Toplum ve Kültür", Editör: İ. Sezal, *Sosyolojiye Giriş*, Martı Yay, Ankara, 2002, s.133

⁴² Karpuz, Haşim, *Trabzon*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990, s.15-20

Gelenek terimi günümüzde karşılaşılan en karmaşık ve belirsiz kelimelerden biridir. Çoğu zaman kabaca "gelenek" dendiğinde belli bir yolu izleme, belli bir çerçevede hareket etme ya da daha önceden birisinin ortaya koyarak gelenekselleştirdiği şeyi devam ettirme anlaşılır.⁴³ Sosyal hayatta örf ve adetlerin, gelenek ve göreneklerin aynı zamanda yerleşmiş ve kurumlaşmış dinle çok yakından ilişkileri vardır. Nitekim İslamiyet'te dini adetlerin yanı sıra fıkhıta örf ikinci dereceden delil ve kaynaklar arasında sayılmıştır. Örf ve adetler, toplumda uzun süre tekrarlanma suretiyle kendiliklerinden oluşan ve toplum içindeki ilişkileri yöneten bir tür sosyal normlardır.⁴⁴

Bu bölümde, daha çok dini inançlarla karşılıklı etkileşimi diğerlerine göre daha az olan kültür ve geleneklere yer verilecektir. Dini inancın yoğun bir şekilde etkileştiği gelenekler ise çalışmanın üçüncü bölümünde (dini hayatta) verilmeye çalışılacaktır.

1. Halk Müziği ve Oyunları

Yörede kullanılan çalgı âletleri kemençe, kaval, davul ve zurnadır. Bu âletler arasında kemençe özel bir öneme sahip olup âdeta olmazsa olmazlardandır. Günümüzde salonlarda yapılan düğünlerde her türlü çalgı aleti kullanılmakla birlikte mutlaka kemençeden de bir fasıl geçildiğini gözlemledik.

İlçede, kemençe eşliğinde karıştırma horonu ve düz horon çeşitleri oynanmakla birlikte horon denince akla siksaray horonu gelir. Canlılık ve kıvraklıkla oynanır. Horonun bu çeşidine sanat yönünün üstünlüğünden dolayı "köşklere, saraylara özgü oyun" anlamına gelen siksaray horonu denir.⁴⁵ Trabzon iline ait kolbasti oyunu, halay ve nadir de olsa diğer figürlerin de kullanımına rastlanır.

Atma türkü geleneği yörede yaygındır. Karşılıklı olarak bir konu üzerinde türküler oluşturulduğu gibi, herhangi bir eğlence mekânında da eğlencelik olsun diye atma türküler söylenir. Çoğu zaman kemençe eşliğinde doğaçlama yoluyla söylenen atma türküler yoluyla sanatçıların birbirlerinin ustalıklarını da denemiş olurlar.

2. Anonim Edebiyat

Halk edebiyatı açısından ilçeye baktığımızda, tekerleme, bilmece, ninni, maniler yönünden zengin olduğunu görürüz. Ancak maniler dışında düzgün bir şiir

⁴³ Armağan, Mustafa, *Gelenek*, Ağaç Yay., İstanbul, 1992, s.11

⁴⁴ Günay, *Din Sosyolojisi*, s.22

⁴⁵ Cihanoğlu, Selim, *Doğu Karadeniz Bölgesinde Oynanan Horonlar*, T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 2004, s.87-90

geleneğinden söz edilemez. Vakfikebir'de söylenen türküler mani özelliğini taşır. Halk edebiyatımızın en yaygın ürünlerinden olan mani biçimindeki türkülerimiz kendiliğinden doğaçlama olarak dökülür, kemençenin tellerinde ezgi olur. Genelde 4 dize ve her dize 7 hecedir. Manilerin genelde 3. dizeleri serbest diğer 3 dize kendi arasında uyaklıdır. Halk edebiyatının sözel ürünleri olan maniler yazılı olmayıp söyleyenleri belli değildir. Dilden dile dolaşarak günümüze gelmişlerdir. Uyak yapısı iki biçimdedir. En çok görülen uyak a-a-b-a biçimindedir. İkinci tür uyak ölçüsü de a-b-c-d biçimindedir. Maniler ve türküler hemen her fırsatta söylenir; coşkunluk, özlem, ayrılık gibi duygular türkülerle açığa vurulur. İşte manilerden bazı örnekler:

"Yayla çimenlerinde Sallanırda gezersin Yedi türlü çiçek var Hangisine benzersin."	"Gel bakalım aynaya Bakıp da güzellenelim E kız anan geliyi Nereye gizlenelim."

Yörede sıkça kullanılan birbirine karışmış atasözü ve deyimlerden bazıları şöyledir:

- "Allah'ın acımadığını peygamber süpürge sapı ile kovalar."
- "Ölüsü olan bir gün ağlar, delisi olan her gün ağlar."
- "Sokma akıl yedi adım gider."
- "Köpek afkurmaları (havlamakla) kocar."
- "Gelurum kopa kopa (koşarak gelirim)"

Yörede özellikle kullanılan bazı bilmeceler de şöyledir:

- "Bir ufacak mil taşı Dolanır dağı taşı (göz)"	- "Ezan okur namaz kılmaz Karı alır nikâh kıymaz (horoz)" ⁴⁶

Yörede, özellikle Rus istilası zamanından kalma savaş hikâyeleri destansı bir üslupla ağızdan ağza dolanır. Çoğunlukla tarihi dayanaktan yoksun bu hikâyelerin kahramanları doğaüstü güçlerle donatılmıştır. Dede Korkut ve dini hikâyeler de sık başvurulan sözlü edebiyat gelenekleridir. Yaz aylarında, bahçede yorgun düşen halk, akşamları yorgunluk çaylarını yudumlarırken bir yandan da hikâyeleri gelecek nesillere aktarırlar. Özellikle boş zamanın çok olduğu kış gecelerinde yoğunlaşan bu hikâyelerde, Hz. Adem'in cennetten çıkarılmasına yol açan olaylar, oğulları Habil ve Kabil'in

⁴⁶ Canalıoğlu, Mehmet Volkan, *Trabzon Gelenek ve Görenekleri*, İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yay., Trabzon, trs., s.98

mücadeleleri ve Hz. Yusuf'un hikayesi özellikle öne çıkmaktadır. Ancak, bahsedilen sözlü edebiyatın yeni nesillere aktarımı televizyon, internet gibi kitle iletişim araçlarının etkisiyle günümüzde ciddi ölçüde azalmaya başladığı mülakatlarımızda ifade edilmiştir.

3. Yöresel Yemekler ve Giysiler

İlçenin geleneksel mutfağı geniş sayılabilecek nitelikte olup yemek kültürü hamsi ve balık üzerine yoğunlaşmıştır. Diğer en önemli yemek çeşitleri lahana çorbası, hamsi kuşu,* sarambula,* mısır çorbası, kuymak ve peynirlidir.

Vakfikebir halkı her vesileyle yöresel kıyafetlerinden övünür. Ancak geleneksel kıyafetlerin satışa sunulduğu müstakil yerler yoktur. İlçede, değinilmesi gereken ve tanıtım amaçlı da kullanılan en önemli geleneksel halk giysileri arasında çömber,* peştamal, kuşak,* yelek, çarığı sayabiliriz.

Bunların yanında folklorcuların, horon oynayanların giymiş oldukları özel kıyafetler dikkat çeker. Erkekler gömlek, yelek vb. üstten giyilen kıyafetlerin yanı sıra yünden dokunmuş dizleri büzmeli pantolon ve siyah botlar giyerler. Bazen bu takı eşyalarının içine nazar ve kötülöklere karşı koruduğuna inanılan dini ifadeler saklanır. Kadınlar ise, renkli yelekli elbiseler giyerler ve başlarına da içlerinde çok çeşitli motifler bulunan yazmalar bağlarlar.⁴⁷ Ancak, bahsi geçen kılık kıyafetler günümüzde istisna sayılacak düzeyde giyildiğini gözlemledik.

4. Turizm, Törenler ve Festivaller

İlçede mutlaka görülmesi gereken tarihi eserlerin bulunduğunu söyleyemeyiz. Bununla birlikte savaşlardan korunma amaçlı yapılan ve yükseklerde bulunan bazı kale

* Hamsi kuşu: Mısır unu, maydanoz, kılçıkları çıkarılmış hamsi, pırasa ve yeşil soğan kıyılarak bir kap içine koyulur. Hepsini karıştırılarak hamur gibi yoğrulur. Elde edilen hamur köfte şekline sokularak yağda kızartılır.

* Sarambula: Kara taştan yapılmış olan plaki, kara ateşte kızartılırken içine soğan ve pırasa kıyılarak karıştırılır. Sonra kılçığı alınmış hamsi eklenir. Sebze kısmı biraz haşlandıktan sonra kaynar su ilave edilerek un konur, en son olarak içine eritilerek tereyağı konur.

* Çömber: Başa sarılan örtüye denilir.

* Kuşak: Bele sarılan yün ya da pamuktan dokuma kuşak.

⁴⁷ Cihanoğlu, *a.g.e.*, s.95

vb. kalıntıları günümüze kadar gelmiştir. Bunlar arasında en önemlileri, Kılıda kalesi, Yıldız köyünde Aladom taşı, Çamlık yöresindeki harabe vaziyetteki kilisedir.⁴⁸

İlçe deniz kenarında ve el değmemiş yaylalara sahip olmasına rağmen son yıllara kadar turizmden gerçek manada yararlanamamıştır. Ancak son yıllarda potansiyel turizm kaynakları kullanılmaya başlanmış, yemek ve dinlenme amaçlı tesisler kurularak bölge ve ülke turizminin hizmetine sunulmuştur. 2 yıldızlı turistik bir otelin yanında 2 normal otel, plaj ve yaylalardaki tesisler ilçenin turistik kaynaklarıdır.

Vakfikebir'de turizm denince ilk akla gelen yayla turizmidir. Bölgedeki yaylalar genelde, 1300 m yükseltide yer alan yaklaşık % 40'ı ağaç yetiştirme sınırının altındaki alanlardır. Yaylalar, hukuksal açıdan devletin hüküm ve tasarrufu altında bulunan ancak tapu kayıtları bakımından tescil dışı olan yerlerdir. Genelde halkı, eski zamandan beri bölgeyi iskân etmişlerden oluşan, otundan-suyundan mevcut töreler çerçevesinde yararlanan mekânlardır. En önemli özellikleri, hayvancılığa elverişli zengin bitki örtüsüne sahip olmalarıdır. Hayvanlara ot bulmak, onların yıl boyunca oluşacak ot ihtiyaçlarının hiç değilse bir kısmını yayladan kesip kurutmak ve bu arada yağ, peynir gibi ürünler elde edip çevre pazarlarda satarak ekonomik gelir elde etmek yaylalardan sağlanan faydalardandır. Hayvanı olanlar açısından yaylalara çıkmak iki aşamalıdır. Buna göre önce "mezra" denilen yerleşim yerlerine göçülmekte, hayvanlar belirli bir süre otlaklardan faydalandıktan sonra asıl yaylaya geçilmektedir. Yerleşim model olarak köylerde dağınık iken yaylalarda toplu ve oba düzenindedir. Yayla evlerinde yerel yapım malzemesi olan ahşap veya kara taş kullanılmaktadır. Son dönemlerde tuğla vb. tüm modern yapı malzemelerinden faydalanılmaktadır. Yine son yıllarda hayvancılık azalmış, yaylalar neredeyse arada bir gidilip birkaç gün kalınan tatil mekânlarına dönüşmüştür. İlçenin en meşhur yaylası olan Karadağ yaylasıdır. Karadağ yaylası, adını 1946 m. yüksekliğindeki Karadağ tepesinden almaktadır. Yayla merkezinde otel, sağlık ocağı hizmetleri bile mevcuttur. 5 Mart 1990 tarih ve 20452 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile turizm merkezi ilan edilmiştir.⁴⁹ Karadağ yaylasına yakın Taşlıyatak mevkiinde turistik tesis olarak açılmasa da sağlık açısından

⁴⁸ Uzun, Pirağa, *Her Yönüyle İlimiz Trabzon*, Metin Yay., İstanbul, 1987, s.162

⁴⁹ Canalıoğlu, Mehmet Volkan, *Yayla Turizmi*, Karadeniz Matbaası, Trabzon, 2000, s.2-9

faaydalanılabılecek maden suyu bulunmaktadır. Köy yaşantısına göre işleri azalan insanlar yaylalara çıkışlarında el sanatlarına daha çok zaman ayırabilirler.

Eğence, yöre insanının adeta hayat tarzıdır. Günlük işlerden yorgun dnlse de toplu eğlenceler ertelenmez. Zaten hareketli bir yapıya sahip olup 'Temel' tiplmesiyle dünyada tanınan yöre halkı her fırsatta mizah yönünü ortaya çıkarır. Tüm bunlardan dolayı yörede her türlü tören ve festivallere yoğun katılımın olduğu izlenmiştir.

Bu festivallerden biri olan yayla şenlikleri, ihtiyaından gencine halkın yoğun ilgi gösterdiği eğence günleridir. 1994 yılından beri Karadağ yaylasında Temmuz ayının 2. Cumartesi-Pazar günlerinde şenlikler yapılır. şenliklere diğer ilçelerden de çok sayıda insan katılır. Yöresel ve ulusal sanatçıların katılımı ile başlayan şenliklerde yayla kültürü, yöresel kıyafetler ve yemekler ne çıkar, halk doyasıya eğlenir. Ancak söz konusu festivaller bir ynden yaylaların tanıtımını yaparken diğer yandan evre kirliliğine yol açar. Geçmiş yıllarda pn rastlanmadığı, sineklerin az bulunduğu yaylalar festivallerden sonra halkın ifadesine göre farklı böceklerin türediği p alanlarına dnmştir.

Vakfikebir halkı yaylalara gösterdiği ilginin bir benzerini de denize gösterir. Yöre halkı için deniz ve yüzme sporu vazgeçilmez bir tutkudur. Bu tutkudandır ki, 2002 tarihi itibariyle denize girme alanı olarak düşünülen bir halk plajı yapılarak hizmete sokulmuştur. Plaj, civar ilçelere daha fazla hizmet vermektedir. Bunda, özellikle bayanların tanınma kaygısıyla denize girmeleri konusunda hâla devam eden toplumsal baskıya maruz kaldıkları düşünmektedir.

Vakfikebir'de düzenlenen festivallerden biri de ekmek festivalidir. Bu noktada Vakfikebir ekmeğine ayrı bir paragraf açmak gerekir ki, ilçeyi dünyaya tanıtan bu ekmeğidir. Geçmişi yüzyıllar öncesine dayanan bu ekmek, bugün ülkemizin her yanında üretilmesine ve Trabzon Ekmeği olarak bilinmesine rağmen ilçe dışında yapılan ekmeklerin hiçbirinin tadının Vakfikebir'de yapılanın tadını tutmadığı turistler tarafından ifade edilmiştir.

Yayla kültürü gereği hayvancılıkla uğraşan ve ilkbaharda yaylaya çıkan aileler 2-3 gün süren yayla yolculuğu yapmaktadırlar. Bunun doğal sonucu olarak 2-3 gün boyunca bayatlamayan ekmeğe duyulan ihtiyaç taş fırın ekmeğinin icadına yol açmıştır. Ekmek fırını sahibi Yusuf Baltrk'e göre Vakfikebir Taş Fırın Ekmeği fırını,

pişirilmesi, şekli, tadı ve bayatlamayan özelliği ile benzeri zor bulunan bir ekmektir. Bazılarının boyutu bir tekerlek büyüklüğünde olabilir. Vakfikebir ekmeğinin temel özelliği, özel yapılmış bir tür taş fırında pişirilmesidir. Fırınlara tabanı Bayburt'ta bulunan bir taştan yapılır. Vakfikebir ekmeğini lezzetli kılan ikinci öge, üretimde fenni maya kullanılmaması, ekşi maya geleneğinin sürdürülmesidir. Önemli olan bir nokta da bu ekmeğin komar denilen gülgen odunuyla pişirilmesidir.⁵⁰

Uluslararası arenada daha iyi tanıtım amacıyla başlayan "Vakfikebir Ekmek Festivali" ilçe halkı ve misafirler için vazgeçilmez bir eğlence haline dönüşmüştür. Festival yarışmaları, halk oyunları, panelleri, tiyatro ve slayt gösterileri, konserleri gibi zengin içeriğiyle 3 gün boyunca halka unutulmaz anlar yaşatır. Yöre insanlarının birbirleri ile kaynaşması sağlanır; yörenin sorunları ve çözüm önerileri tartışılır. Bunun sonucunda, yörede bir sosyal hareketlilik ve para dolaşımı meydana gelmektedir.

Bölge halkı için askerlik törenleri de büyük önem taşır. Askerlik çağına yaklaşmış gençleri farklı bir heyecan sarar. Gözlemlerimize göre, bu heyecanın sebepleri arasında, halkın devlete bağlılığı ve askerlik yapmayana "daha adam olmadı" gözüyle bakılmasının yer almaktadır. Ancak, asker adaylarında bir yandan devleti koruma güdüsü bastırırken diğer yandan köylerinden, yavuklularından ayrılmanın verdiği burukluk gözlenir. Askerlik sırası gelenler, genellikle 1-2 ay öncesinden işi gücü bırakıp askerliğe hazırlık için dinlenirler, eşi dostu ziyaret ederek vedalaşırlar. Gitmeye az bir süre kalınca ilçe ve köylerdeki merkezi yerlerde toplanılır ve eğlenceler düzenlenir. Bu eğlencenin masraflarını genelde askere giden gençler ve aileleri karşılar. Böyle bir organizasyon yapamayacak kadar sayıları az olan veya çeşitli sebeplerle bir araya gelemeyen gençler kendi çaplarında özel bir evde toplanıp eğlenirler. Askere gidilecek gün, adayları uğurlayanlar köyün veya kasabanın elverişli bir yerinde toplanıp kemeçe eşliğinde horon teperek silah atarlar. Nadiren yaşlıların ve hacı hocaların dualarıyla asker uğurlandığı da olur. Otobüse bindirilmeden adaylar samimi arkadaşlarınca kucaklanıp havaya atılır. Askerlik dönüşünde de benzer hareketliliğin yaşandığını müşahede ettik. Köy içinde ilkin birkaç el tabanca atışı ile asker geldiği duyurulur. Sonra köyün değişik yerlerinde mermiler yakılmaya başlar. Sevinçten haykırmalar başlar. Kısaca, ilçe halkı için askerlik önemli bir geçittir. Evlenip yuva

⁵⁰ Vakfikebir Belediyesi, *Vakfikebir Ekmek Festivali c.d'si*

kurmak, kalıcı bir iş bulmak genelde vatani görevin yerine getirilmesine bağlıdır. Öyle ki, askerliğini yapmayana sen daha adam olamadın anlamında "uşaksın" denilir.

Değınilmesi gereken bir başka tören mısır imeceleridir. Yöredeki adı "Soymak"tır. Günümüzde mısır tarımı azaldığı için neredeyse ortadan kalksa da, geçmişte yaygın olarak uygulanan bir eğlence alanıdır. Mısırı kabuğundan ayırmak anlamında "Mısır Soyma" meclislerine komşular, köylüler katılır ve çeşitli eğlence, oyunlarla her akşam bir komşunun mısırları soyulurdu. Böylece hem komşuların işleri kolaylıkla görülürken bir yandan da halk bir araya gelerek toplumsal kararlar alırlardı.

5. Giyim tarzı ve Moda

Moda, geçici olarak yeniliğe ve toplumsal beğeniye uygun olan⁵¹ tarz diye tanımlanmaktadır. Hızlı, kısa süreli, gelip-geçici karakterlidir. Modaya özgü görünüşler, farklı olanı ifade ettiğinden toplumun geleneksel yapısıyla çatışmaktadır. Eğer moda toplumsal yapıyı tehdit edici bir boyut taşımazsa sosyal hayatta ciddi sorunlar yaşanmaz. Ancak toplumsal yapıyla taban tabana çelişen moda unsurları sosyal problemleri de beraberinde getirir. Bu da toplumsal bozulmalara, mevcut kültürel unsurlarla çatışmaya ve yabancılaşmaya neden olur.⁵²

Vakfikebir halkında, moda adına kılık-kıyafetten, yeme-içmeye ve müziğe varıncaya kadar neredeyse hayatın her alanında değışim süreci yaşandığı gözlenmiştir. Öyle ki şimdilerde sorgulamadan yeni ve farklı olana bir ilginin olduğu söylenebilir. Örneğın toplumun, kılık-kıyafet açısından geçmişteki giysiler yerine bugüne özgü kıyafetleri tercih ettiklerini gözlemledik. Köylerdeki yaşlılar bile, sadece günlük işlerinde geleneksel kıyafetleri tercih ederlerken ilçeye inişlerinde modern kıyafetleri tercih etmektedirler. Değışimi daha büyük oranda yaşayanlar ise gençlerdir. Özellikle gençler, artık köylülüğü sembolize eden karakteristik kıyafetler yerine, son derece modern kıyafetler tercih etmektedirler. Geçmişte kadın ve kızların pantolon giymeleri ayıp karşılanırken şimdilerde bu anlayış neredeyse kaybolmuştur. Buradan anlıyoruz ki şehir yaşamının beraberinde getirdiğı sosyal ortam, diğır alanlarda olduğu gibi halkın kılık kıyafetini de yönlendirmiştir. Köylerde ise bu değışim daha yavaş seyretmektedir. Eski kuşak bu durumu olumsuz bir gelişme olarak değerlendirirken yeni kuşakla

⁵¹ Komisyon, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998,c.2, s.1573

⁵² Sezen, Yumni, *Sosyolojide Temel Bilgiler ve Tartışmalar*, İFAV Yayınları, İstanbul, 1990, s.77

aralarında bir çatışma doğmaktadır. Aynı değişimi muhafazakâr ailelerde de görmek mümkündür. Yörede, geçmişte bile çarşaf giyimi fazla tercih edilmezken şimdilerde hiç giyilmiyor denilse yeridir. Zaten çarşaf giyinen biri görülünce misafir olduğu düşünülür. Geçmişte pardösü giyinen pek çok genç kız şimdilerde daha çok etek ve monttan oluşan kıyafetleri tercih ettikleri görülmektedir. Başörtüsü konusunda ise, mülakat yaptığımız kişilerin çoğu bilinçsiz ve aile baskısından kaynaklanan geleneksel bir örtünmeden bahsetmektedirler. İlahiyatçı Hava AKYOL'a göre, herhangi bir dini eğitim almış pek çok kişi bilinçli bir şekilde örtünürken, çoğu kadın ise bilinçsiz, baskıcı ve şekilci bir anlayışla örtünmektedir. Öyle ki kısa etekler, kolları kısa tişörtler giyiniş başörtüsü takan bayanların sayısı çok yüksektir.

Vakfikebir'de bir değişim de yeme-içme hususunda yaşanmaktadır. Bu durum daha çok zengin aileler için söz konusudur. Geçmişte yöresel yemeklerin yapıldığı sayılı lokanta bulunan ilçede son zamanlarda ülkenin bütün bölgelerine ait yemek çeşitlerinin bulunduğu lokantalar açılmaya başlanmıştır. Yüksekokulun açılmasıyla da mevcut kafeteryaların sayısı iyiden iyiye artmıştır. Öyle ki ilköğretim çağındaki varlıklı birçok ailenin çocuğı, harçlıklarıyla fast-foodlarda yemeyi tercih ederek arkadaşlarına hava attıklarını düşünmektedirler. Yine gençler geçmişte geleneksel müzikler dinler, kemeñçe ve bağlama çalmasını öğrenirken şimdilerde yabancılara ait müzikleri dinleyip her türlü çalgı aletini çalmayı öğrenmek için açılan kurslara gitmektedirler.

Ancak gözlemlerimize göre, Vakfikebir halkının yeniliklere açık görünürken bir yandan da geleneksel temaların varlığını korumaya çalıştığını belirtmek gerekir. Bunun göstergelerinden biri, düğün vb. şenliklerde hem kemeñçe hem yeni enstrümanların bir arada çalınabilmesidir. Öyle ki eğlencelerde, orkestra çalındığı zaman yaşlıların istirahatata çekildiğı meydanın gençlere kaldığı, ancak kemeñçe ve horona dönüldüğü zaman yediden yetmişe herkesin oyun alanına döküldüğünü müşahede ettik.

6. Boş Zamanların Değerlendirilmesi

Boş zaman genellikle, bireyin, çalışma gibi rutin etkinlikleri bırakıp, onun yerine oldukça hoşuna giden zevkli etkinliklerle ilgilenmesini içerir. Bu ilgi üretici bir faaliyeti de içerebilir üretici olmayan bir faaliyeti de, ama kişinin diğer toplumsal

rollerine bağı toplumsal sorumluluklar üstlenmeyi gerektirmez.⁵³ Boş zamanları değerlendirme dinlenme, eğlenme ve zevk alma gibi günübürlük olarak gözüken ama insan hayatının önemli bir kısmını içine alan kapsamlı bir etkinliktir.⁵⁴

İnsanoğlunun farklı ihtiyaçları vardır. İnsanların dinlenme, eğlenme gereksinimleri boş zamanların değerlendirilmesi ile karşılanarak onların yaşamla bağları güçlenmiş ve mutlu kılınmış olur. Arkadaşlık, dostluk kurma, macera, yeni deneyimler kazanma... vb. sebepler insanları boş zaman faaliyetlerine yönlendirebilir.⁵⁵

Vakfikebir halkı boş zamanlarını nasıl değerlendirir diye yönelttiğimiz sorulara aldığımız cevaplar ve bireysel gözlemlerimizden ortaya çıkan verilere göre şunları söyleyebiliriz: Halk, genelde gündüz işlerini takip edip akşam evine döndüğünde istirahata çekilir. Ailesiyle oturup, sohbet ederler, yorgunluk çaylarını içerler. Gündüz herkes işte olduğundan akraba ve komşular akşamları ziyaret edilip sohbet edilir. En çok rastlanan sohbet konuları, spor ve siyasettir. Halk arasında kitap okuma oranının az olduğu düşünülmektedir. Buna karşılık televizyon izlenme oranı hayli yüksektir. Televizyon izlenimi cinslere göre değişir. Erkekler daha çok spor, siyaset, haber programlarını izlemeyi tercih ederken, kadınlar magazin ve dizi programlarını tercih ederler. İlçe insanı spora bir hayli önem verir. En çok rağbet edilen spor, futbol olup yaşlı genç ayrımı olmaksızın hemen herkes tarafından oynanıp izlenir. Yörede Trabzonspor sevgisi damarlara işlenmiş, yaşlı kadınların bile maçlarını izleyip futbolcularını tanıdıkları bir seveda haline gelmiştir. Herkes Trabzonspor taraftarı olup yöre halkından farklı takımları tutanlara "ekmek yediği yere nankörlük yapan hain" gözüyle bakılır. Yöreden olmayan ama memurluk vb. sebeplerle ilçede ikamet edip de başka takımları tutanlar, baskıdan dolayı çoğu kez tuttıkları takımları gizlemek zorunda kalırlar. Üstelik İstanbul takımlarının formalarını giyip kentte gezmek sözlü ve fiziksel tehditlerle sonuçlandığı ve bazen de fiziksel müdahalelere vardığı için böyle bir faaliyete kalkışmazlar. Trabzonspor taraftarlığı, sanayide büyük kentlerden geri kalan Trabzon halkının futboldaki üstünlüğüyle büyük kentlere cevabı olarak algılanır. Ezilmişliği asla kabul etmeyen bölge halkı, Trabzonspor'un başarılarıyla kendini diğer

⁵³ Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, çev., Osman Akınhay, -Derya Kömürcü, Bilim Ve Sanat Yay., Ankara, 1999, s.682

⁵⁴ Aydın, Mustafa, *Kurumlar Sosyolojisi*, Ankara, 1997, s.218

⁵⁵ Tezcan, Mahmut, *Boş Zamanların Değerlendirilmesi*, Ankara Üniversitesi Yay.,Ankara, 1982, s.25-31

Karadeniz illerinden farklı ve güçlü hisseder. Bu psikoloji zamanla fanatizm boyutuna ulaşmıştır. Aşağıdaki anekdotlar fanatizmin boyutunu ortaya koyma açısından son derece ilginçtir:

Vakfikebir'de Hasan adlı bir vatandaşın babası ölüm döşeğinde can çekişmektedir. Hasan, babasına şöyle seslenir: "Pazar günü ölme de hangi gün ölürsan öl. Pazar günü Trabzonspor'un maçı var. Ölürsan seninle uğraşamam."

Stadyumda Trabzonsporlu futbolculara kızan bir Vakfikebirli haykırıyor: "Oynayın ulan, ahırdaki son ineğu sattım da maça geldum, koşun ulan..."

İşsizlik ve göç olgusunun Trabzonspor fanatizminin artmasında önemli bir etken olduğunu düşündüğümüz gibi farklı kültürel yozlaşmalara yol açtığı da gözlemlenmektedir. Bu durumu Nihat Genç şöyle tasvir etmektedir:

Ama, en çok okuyanlar kaçıyor, okuyamayanlar kalıyor. Böylelikle yetişmekte olan genç nesle, bilgi, görgü, ağıllık, terbiye, sosyal kültür, efendiliği yetenek ve davranışlarıyla öğretecek aydın kuşak şehri terk ediyor. Şehir kültür olarak kendini büyütüyor ve genç ve battal gençlerin cirit attığı sokaklar ürkütüyor. Trabzon'un yetiştirdiği aydınlar Ankara'yı, İstanbul'u büyütüyor, Trabzon'un sosyal dokusuna hayrı dokunmuyor. Yani, çok bilgili insanlar yetiştirmiş olmasının Trabzon'a faydası yok. Çünkü sosyal kontrolü, sosyal dengeyi, ağırbaşlılığı sağlayacak aydın kuşak şehirden kaçtıkça sosyal kültür ağır darbeler alıyor ve mafyatik bir delikanlı kültürünün esiri oluyor. Trabzon, okumuşunu kaybetmenin ağır trajik kazalarıyla yaşıyor. Okumuşunu şehirde tutacak zengin sosyal mekânlar ve alışveriş, tuhaf tutuculuk, dedikodu ve ağır sosyal kontrol yüzünden yaşamıyor, yani cemaat ahlakı yüzünden şehir "kasabadan" çıkıp "eski geniş şehir" kültürüyle şekillenemiyor.⁵⁶

Genç'in tespitleri araştırma alanımız için de geçerlidir. Örneğin mafyatik oluşumların özentisinde kalan gençlerde suç oranı yüksek düzeydedir. Polis kayıtlarına göre Vakfikebir'de 2005 yılında toplam 164 suç işlenmiştir. 2006'da ise toplam 186 olay yaşanmıştır. Bunlardan 84'ü mala karşı, 43'ü şahsa karşı yaralamayla ilgili olup, bu suçlardan 26'sı 18 yaş altı gençler tarafından işlenmiştir. 2007 Temmuz ayına kadar emniyete yansıyan bilgiler, suç oranlarının daha da artacağını göstermektedir. Yöredeki işsiz gençlerin televizyon starlarına özentileri, toplumda itibar sahibi olma arzuları nedeniyle şiddet konusunda yönlendirilmeye son derece açık oldukları görülmektedir. Mülakat yaptığımız bazı kişilerin ifadelerine göre, Rahip Santora, Gazeteci Hırant Dink gibi cinayetlerin faillerinin yöreden oluşunun en büyük sebebi yukarıda bahsedildiği gibi, işsizlik, özenti ve farklı olma duygularıdır.

Kış aylarında nüfusun bir kısmının gurbette bulunması ve iklim şartları sebebiyle ilçe oldukça tenhalaşır. Erkekler bu mevsimde zamanlarını kahvehanelerde geçirirken, kadınlar el sanatlarına ağırlık verirler. Bazı insanlar kış mevsiminde boş

⁵⁶ [http:// www. Karakutu com.](http://www.karakutu.com), Nihat Genç, (*Boş Zamanların Değerlendirilmesi*)

zamanlarını böyle geçirirken, bazı gençlerin de gezmek ve alışveriş yapmak için Trabzon'a gittikleri olur. İlçede spor salonu bulunmadığından gençler daha çok ilde bulunan sinemalara, konserlere gider, bilgisayar vb. kurslara iştirak ederler.

Vakfikebir'in gurbetçileri memleketlerine aşırı bir tutkuyla bağlıdırlar. Gurbetçiler memleketlerine dönüşlerinde tüm faaliyetlere katılırlar, yıl boyunca iş hayatlarında oluşan streslerini silah ateşleyerek gidermeye çalışırlar ve uzun bir gurbet yaşantısının verdiği özlemle adeta sevgiliye kavuşmuşçasına hasret giderirler. Ancak, bazı gurbetçilerin memleketlerine döndüklerinde, geleneksel hayat ile modern hayat tarzı arasında bocaladıkları da izlenmektedir.

Yaptığımız mülakatlar ve gözlemlerimiz sonucu, yöre halkının değişimlere hızlı adapte olmadığını söyleyebiliriz. Mustafa Sivri vb. kişiler, halkın birbirini çekemediğini, yörede sosyal aktivitelere katılanlarla dalga geçildiğini, yeni bir iş sektörü açıp da sivrilenlerin önüne set çekilmeye çalışıldığını, yöre dışında milliyetçi gibi görünen halkının Vakfikebir sınırları içinde böyle davranmadığını anlatmışlardır. Hatta bununla ilgili yöredeki herkesin bildiği bir fıkra anlatılır:

Cehennemde azap görenlerde bazıları yukarı tırmanır ve üst kata çıkmak istediklerinde, her defasında yukarıda bir melek bunları aşağı bastırır. Yine bir gün yukarı tırmanan birine melek engel olmayınca Cehennemdekiler niçin ona engel olunmuyor diye itiraz etmişler. Melek cevabı yapıştırmış: O Vakfikebirdir. Nasıl olsa bir Vakfikebirli onu aşağı çeker.

Yine gözlemlerimize ve anlatılanlara göre, Vakfikebir'in köylerdeki insanları daha misafirperver, daha güler yüzlü, daha bir "Karadenizli temel" tiplemesine uygunken sahil kesimin insanı daha sert ve kendini beğenmiş görünmektedir. Yörenin önde gelen fikir adamları bu durumu, "Karadeniz'in hırçın dalgaları sahile vurdukça kıyıda yaşayanları kabalaştırdığı" şeklinde izah etmişlerdir.

Vakfikebir'de köy işlerinde arkasında sepetle erkek de çalışır kadınlar da. Ancak, "*erkeklerin oturup kadınların çalıştırılması*" geneli yansıtmayıp, bölgedeki yaşam koşullarıyla örtüşmemekte olduğu söylenebilir. Bahsi geçen düşünce genelde işi olmayıp, kahvede oturan ve hanımını bahçede çalıştıranlarla ilgilidir. Ancak gözlemlerimize ve yöredeki araştırmacı gazeteci Hikmet Aksoy'a göre böyle bir olgunun istisna düzeyinde olduğu söylenebilir. Çünkü yörede birçok insan, geçimini tarım, hayvancılık, "günlüğe gitmek" diye tabir edilen işçilikle temin etmektedir. Bir ailenin hayatını sorunsuz bir biçimde devam ettirebilmesi de görev paylaşımına

bağlıdır. Aile fertlerinden bazılarının çalışıp bazı fertlerinin neredeyse hazır yediği ortamda sevgi ve saygının devam etmeyeceği aşikârdır. Yöredeki erkeklerin birçoğu ailenin geçimini sağlamak için inşaat veya tarım işçiliğine gitmek zorunda kalırken, kendi bahçe işlerini düzenleme işi kadınlara ve başkalarına işçilikten arta kalan zamanlarında da erkeklere düşmektedir. Anlatıldığı gibi Vakfikebir kadınlarının, genelde iradesi güçlü, fiziki işlerde eşine yardımcı olan, hatta evin geçimine katkı sağlayıp bazen evin geçimini tek başına sağlayan, aile ve toplum içinde girişken yapıda oldukları tespit edilmiştir.

B. AİLENİN YAPISI VE KARŞILIKLI İLİŞKİLER

1. Ailenin Yapısı ve Kuruluşu

Toplumun çekirdeğini temsil eden ve temel kurumlardan biri olan ailenin sosyolog ve antropologlarca çeşitli tanımları yapıla gelmiştir. Taplamacıoğlu'na göre "Aile, tabii, hukuki, toplumsal ve dini bağlara dayanan bir birliktir."⁵⁷ Aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan türünün devamını sağlayan, toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı, karşılıklı ilişkilerin belirli kurallara bağlandığı, o güne dek toplumda oluşturulmuş maddi ve manevi zenginlikleri kuşaktan kuşağa aktaran biyolojik, psikolojik, ekonomik, toplumsal, hukuksal vb. yönleri olan bütün toplumlarda bulunan bir ilk kurumdur.⁵⁸

Sosyologlar da çeşitli ölçütler kullanarak aile kavramını tasnif etmişlerdir. Birçok kandaş ailelerin aynı çatı altında oturmalarından meydana gelen aileye "büyük aile", ana-baba ve çocuklarla birlikte iki bekâr akrabadan kurulu aileye "dar aile", ana-baba ve evlenmemiş çocuklardan kurulu aileye "karı-koca ailesi",⁵⁹ denilmektedir. Hane halkı sayısına göre ise, aile: a- Geleneksel (geniş) b- Çekirdek (dar) aile diye ikiye ayrılır.⁶⁰ Geniş aile, içinde büyük ana ve babaların, dede ve torunların birlikte yaşadıkları, evlenen erkek çocukların eşlerini aile için getirdikleri aile tipidir; özellikle tarım ekonomisine dayanan toplumlarda rastlanır. Çekirdek aile ise sadece ana baba ve

⁵⁷ Taplamacıoğlu, Mehmet, *Din Sosyolojisi*, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara, 1975, s.216

⁵⁸ Dönmezer, Sulhi, *Sosyoloji*, Savaş Yay., Ankara, 1984, s.214

⁵⁹ Hançerlioğlu, Orhan, *a.g.e.*, s.13

⁶⁰ Arslantürk, Zeki., -Amman, Tayfun, *Sosyoloji-Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler*, M.Ü.İ.F.V İstanbul, 1999, s.267

çocuklardan oluşur; özellikle şehirleşmiş sanayi toplumlarındaki aile tipidir.⁶¹

Vakfikebir ve çevresindeki aileler geçmiş yıllarda geniş aile tipindeyken son 30–40 yıldır bu tür aile tipi kaybolmaya başlamıştır. Hayvancılıktan başka geçimi olmayan bazı yüksek köylerde geniş aileye rastlandığı da olur. Geçmiş yıllarda evlenen çocuklar maddi imkânsızlıktan kendilerine yeni bir ev açmayıp baba evinin bir odasını kullanırken şimdilerde maddi imkânı olan herkes ayrı bir eve çıkmaktadır. Bunun ana gerekçesini, nüfus arttıkça daralan toprakların artık aileleri geçindirememesi sonucu geçim kaygısıyla baba ocağından ayrılmalar teşkil etmektedir. Evlenme vb. sebeple baba ocağından ayrılmalarda baba, çocuklarına düşen miras payını, kızların dışında eşit olarak paylaşır. Mülakat yaptığımız ev hanımı Ayşe Kara'ya ve gözlemlerimize göre, mal taksimi esnasında kızın mal istemesine iyi gözle bakılmaz ve genellikle kızlar gelenekten gelen bir ön kabulle kendilerine düşen miras paylarını erkek kardeşlerine bırakırlar. Ancak gözlemlerimize ve aldığımız bilgilere dayanarak, birçok dindar ve eğitilmiş ailelerde kızların genellikle mirastan mahrum bırakılmadığını söyleyebiliriz.

İlçede başlıca evlenme biçimi monogamidir. Birden fazla evliliğe (poligami) hoş bakılmayıp kınanmaktadır. Avrupa'da çalışma vizesi alabilmek için, memlekette nikâhı devam edip orada evlenenlere geçmiş yıllarda çok nadir rastlandığı ifade edilmişse de günümüzde bu yola başvurulduğu duyulmamıştır. Aynı şekilde çocuğu olmayan aileler de, boşanmak veya birden fazla evlenmek yerine yakın akrabalarından evlat edinirler. Sınır kapısının açılmasıyla toplumda yabancı uyruklu vb. kadınlarla evlilik dışı ilişkiler görülse de, bu durum poligami şekline dönüşmez. Vakfikebir ve çevresinde, erkek çocuğu olmayan ailelerin kızlarından birini evlendirilerek damat almaları diye nitelenen "içgüveyi" uygulamasına da rastlanılmaktadır. Böyle bir durumda seçilen damadın akrabalarından olmasına dikkat edilir. Başka şehir ve milletlerden evlenme (exogamie), geçmiş yıllarda tamamen ekonomik sebeplerle gerçekleşirken şimdilerde bu tür evlilikler, üniversite mezunlarının sayısına paralel olarak artış göstermektedir. Dolayısıyla genelde, gelin ve damattan ikisinin de Vakfikebirli olma şartı aranmasa da, daha çok tarımla geçinen ailelerin işgücünden faydalanmak için yöreden olan adayları tercih ettiklerini müşahede ettik. Vakfikebir ve çevresinde, çocuklar beşikteyken ebeveynler tarafından söz kesilip beşiklerinin

⁶¹ Dönmezer, *a.g.e.*, s.222

işaretlenmesi diye bildiğimiz "beşik kertmesi" olayının, bundan 60–70 sene önce uygulandığına dair yaşlıların ifadelerine rastlansa da son dönemlerde böyle uygulamaların neredeyse tamamen kalktığı söylenebilir.

Eşlerden biri vefat etmişse geride kalan eşin evliliğinin toplumca onaylanması cinsiyete göre değişmektedir. Bu durumu destekler gözlemlerimize göre, eğer vefat eden hanımsa erkeğin çok yaşlı olmaması halinde tekrar evlenmesi çevre tarafından telkin edilirken aynı hoşgörü kocası ölmüş bir kadına gösterilmez. Böyle bir kadına çocukları bakarken aynı durumdaki erkeğin evlenmesini çoğu zaman bizzat kendi çocukları teşvik etmektedir. Ancak dul kalan bir kadının çocukları yoksa tekrar evlenebildiği de görülmüştür. Ölen kardeşin eşiyle evlenme "levirat" uygulamasına ise geçmiş yıllarda nadiren rastlanmıştır. Yine buna paralel olarak toprağın aile içinde kalmasını sağlayan akraba evliliklerinde de azalmanın olduğu söylenebilir.

a. Kız İsteme ve Nişan

Evrensel bir karakter taşıyan evlenme dünyanın her yerinde bağlı bulunduğu kültürel yapının gerektirdiği kurallara ve kalıplara göre şekillenmektedir. Bu kültürel yapı, ait olduğu toplumu tanımaya ve anlamaya ilişkin önemli bilgiler vermektedir.

İlçede, gençlerin asker dönüşü iş bulduklarında genelde evlenmek istedikleri gözlenir. Son yıllarda azalsa da geçmişte birçok kişinin 17–18 yaşlarında evlendikleri bilinmektedir. Bu tür evlenmelerde, (yalnızlık, erkek çocukla aileyi güçlendirme, gurbete giden gençlerin yerlerine çalışabilecek bir kimseyi bırakmak istemeleri vs.) gibi etkenler rol oynadığı gibi, "kız kaçırma" (ana-baba izni dışındaki evlenmelerin)'de etkisi vardır. Günümüzde ise, gözlemlerimize dayanarak özellikle üniversite mezunlarının evliliklerini ekonomik açıdan biraz daha rahatladıkları ileriki zamanlara ertelediklerini söyleyebiliriz. Yine yaşlılardan Hasan Günal'ın ifadelesine göre, Vakfikebir ve çevresindeki evlenmelerde geçmiş yıllarda büyük kardeş dururken küçük kardeş evlenemeyip kesinlikle sıra gözetilirken günümüzde, yaygın olmasa da sıranın bozulduğu görülür. Böylece yörede, bir anlamda büyüğe saygı ve örfü bozmama anlayışının hâla geçerliliğini koruduğu söylenebilir.

Kirazlık köyü muhtarı Mustafa Yıldız'a, evliliğin ilk süreci bu bölgede nasıl yaşanır diye sorduğumuzda özetle aşağıdaki cevapları aldık: Evlenmek isteyenlerin birtakım sembolik hareketlere başvurdukları söylenemez. Adaylar görüşüp

anlaşmışlarsa evlilik isteklerini annelerine veya dolaylı yoldan da babalarına açmaları yeterlidir. Şayet gençler arasında böyle bir tanışma vuku bulmamışsa, evlenme yaşı gelen erkeğe ailesi kız aramaya başlar. Oğlanın annesi veya kadın akrabaları düğün, pazar vb. yerlerde kız beğenip, uygun gördükleri kızı bir de oğlunun görmesini isterler. Bir süre sonra gelin adayı da teklifi kabul ederse beraberinde bir yakınıyla birlikte damatla tanışıp anlaşmaya çalışırlar. Birbirlerini beğenmeleri halinde erkek, annesine kızı beğendiğini bildirir ve evlilik hazırlıkları başlar. Ancak geçmiş yıllarda daha katı uygulamaların bulunduğu da bir gerçektir. Büyüklerin ifadelerinden, evlilikte 40–50 yıl öncesine kadar gençlerin görüşü alınmayıp kararın ebeveyne bırakıldığı "görücü usulü" evlenmelerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, toprağın bölünüp yabancıya gitmemesi için akraba evliliklerinin yaygın olduğu anlatılır. Geçmişte adaylar evlilik sürecinde bile görüşemezlerken son yıllarda bu tabuların iyiden iyiye aşıldığı görülmektedir. Bu görüşme yasağı "kıza iftira atılabilir" diye genelde kız ailesi tarafından gelmekteydi. Geçmişte ebeveynlerinin kararına uymak zorunda olan çocukların günümüzde seçim hakkına kavuştukları, artık çeşitli mekânlarda tanışıp, anlaşarak evlenmeye başladıkları söylenebilir. Yine geçmişte, adayların evlenmelerine izin verilmediğinde kız kaçırma teşebbüslerine başvurulurken şimdilerde çok az rastlanmaktadır. Geçmişte meydana gelen böyle bir olay, iki aile arasında kan davasına sebep olurken, günümüzde hafif dargınlıklarla geçiştirilmektedir. Bu tür olaylar toplumda hatırı sayılır kişiler, muhtar veya din görevlileri aracılığıyla çözülmektedir.

Evlenecek kızlarda aranan şartlar, genelde güzellik, ahlak, namus; erkeklerde ise, tahsil, işi olmak, içki, kumar vb. kötü alışkanlıklara sahip olmamak biçiminde özetlenebilir. Yöreden olma şartı, kültüre kolay uyum sağlasın, tarlada çalışsın diye daha çok çiftçilik yapan ailelerde aranırken memur kesiminde böyle bir şart aranmadığını söyleyebiliriz. İbadetleri tam olarak yerine getirme şartı da aranmaz. Ancak "cuma namazı" gibi neredeyse ibadetten çok kültür anlamı yüklenen toplumsal ritüelleri yerine getirmeyenler yadırganır. Yerine getirmeyenin fark edildiği bu tür ibadetleri yapmayanlar yöresel tabirle "*dinsuz*" diye adlandırılır. "*Dinsuze kız verdi*" yaftasına maruz kalmak istemeyen halk, muhafazakârından zayıf inançlısına kadar bu tür evliliklere sıcak bakmaz. Bu anlayışın sebeplerinden birinin, zaman zaman yerleşmiş değerlerin dini bilincin önüne geçtiği alanlar olarak ortaya çıkmasından

kaynaklanmış olabileceğini düşünüyoruz. Bütün bunların yanında, muhafazakâr sayılabilecek kesimlerin, evlenecek adaylarda dinin bütün emirlerini olabilecek en iyi biçimde yerine getirebilme şartını ileri sürdükleri de mülakatlarımızda ortaya çıkmıştır.

Evlilik öncesi prosedürlerin niceliği çok az değişmekle beraber geleneğin devamı şeklinde seyrettiğini gözlemledik. Kız isteme ve nişan başlığı altında topladığımız verileri şöyle özetleyebiliriz: İlk adım denilebilecek kız istemeye, ya bizzat damadın ailesi gider ya da yörenin ileri gelenleri alınarak gidilir. Hısım olacak taraflara yörede "dünürcü" denilir. Aileler arasında akrabalık yoksa kız istenirken bayan-erkek ayrı oturur. Eğer kız verilmeyecekse misafirlere istemededen önce su bile verilmez. İkramda bulunulursa kız verilecek anlamındadır. Selamlaşma ve ikramdan sonra isteme olayını damadın babası veya bir büyük yapar. Kız tarafına "*Allahın emriyle kızınızı oğlumıza istiyoruz*" denir. Eğer adaylar daha önce anlaşmışsa, genelde kız verilir. Ancak daha önce anlaşmadıysalar kızın velisi düşünmek için süre ister. Sonuçta teklif kabul edilirse nişan ve düğün işleri konuşulmaya başlanır. Kız evinden ayrılırken isteme onaylanmışsa silah atılır. Daha sonra kararlaştırılan bir tarihte nişan yapılır. Nişan yapmadan direkt düğün yapanlara da rastlanmaktadır. Nişanlar, genelde gösterişten uzak kız tarafının evinde yapılır. Sahiplenmenin belirtisi yüzükler takılırken "makas kesmiyor", damada tuzlu çay veya kahve içirme gibi şakalara rastlanır. Bu arada düğünün ne zaman yapılacağı ve alınacak ziynet eşyaları konuşulur. Bazen ziynet eşyasının miktarı konusunda pazarlığa girildiği de olur. Nişandan sonra düğün hazırlıklarına başlanır ve nişanla düğün merasimi arasında uzun zamanın bulunması hoş karşılanmaz. Geçmişte nişanlıların gezmesi hoş karşılanmazken günümüzde bu bakış çok azalmıştır. Kısaca, nişanlılık dönemi ile ilgili eski anlayışın hemen hemen yıkıldığını, katı kurallara son verildiğini gözlemlediğimizi söyleyebiliriz.

Yaşlıların aldığımız bilgilere göre, uzun yıllar önce yörenin ekonomik koşulları sebebiyle nadir de olsa başlık parası alınır, söz konusu parayı tedarik etmek için gurbete çıkıldığı olurmuş. Hatta bu konudaki rahatsızlık türkülere bile yansımıştır:

"Sevdalık kötü maraz
Yürek yakar can almaz,

Sevda halinden bilen
Kızından para almaz"⁶²

⁶² Canalıoğlu, *Trabzon Gelenek ve Görenekleri*, s.88

Günümüzde artık böyle bir para yerine, nişan veya düğün alışverişine gidildiğinde kıza ve kızın birinci derecede yakınlarına hediye sadedinde eşyalar alınır.

b. Düğün Merasimi

İlçe'deki düğün merasimlerini yerinde gözlemlemeye çalıştık. Özetle aşağıdaki uygulamalarla karşılaştığımızı söyleyebiliriz: Düğünler genelde sonbahar ve yaz aylarında yapılır. Bunun birinci nedeni gurbetçilerin çoğunlukla o aylarda memlekette bulunmalarıdır. Düğün merasimi için önceden salon kiralanıp, davetiyeler bastırılarak komşulara dağıtılır. Bu arada gelinin çeyiz hazırlıkları tamamlanıp çeyizleri serilir. Kız evine çeyiz almaya gidildiğinde kız tarafından biri sandığa oturup, bahşiş almadan kalkmaz. Düğüne 1–2 gün kaldığında damat ve gelin beraberlerine birkaç yakın akrabasını alarak alışverişe çıkarlar. Buna "urbaya gitmek" denir ve genelde gelin ve yakınlarına elbiseler alınır. 20–30 yıl öncesine kadar Vakfıkebir'deki düğünler köylerde yapılıp kına gecesi haricinde 2 gün sürerken, günümüzde genelde ilçe merkezlerindeki salonlarda yapılıp sadece birkaç saat sürmektedir. Geçmişte yaygın olan şimdilerde ise daha çok köylerde devam eden kına gecelerinde, (asıl düğün gününden bir önceki gece) Ayşe Sivri isimli Mısırlı köyünde oturan teyzeye göre, kadınlar kız evinde toplanır, kendi aralarında eğlenirdi. Gelinin etrafında toplanan arkadaşları bir taraftan gelini tebrik ederken diğer taraftan anılarını anlatıp ağıtlar yakarak gelini ağlatmaya çalışırlardı. Gelinin eline kına koyma işini onun yakını nikâhlı bir kadın yapar, kınadan sonra gelinin ellerini bağlanır, kendisine armağanlar toplanırdı.

Düğün sabahı yapılan, "Damat tıraşı" sonunda bahşiş verilmesi âdettendir. Daha sonra düğün arabası süslenip kuaförde olan gelin alınarak, merasim salonuna gelinir. Düğün sahipleri salonun girişinde misafirleri karşılayıp tebrikleri kabul ederler. Yörede düğünler, genelde kemençe ve diğer çalgı aletleri eşliğinde yapılırken, muhafazakâr kesimlerce mevlit vb. içerikli düğünlerin yapıldığına da rastladık. Ancak son dönemde yükselen değerlerle birlikte muhafazakârların daha çok ilahi temelli enstrümantaller eşliğinde alternatif düğün merasimleri arayışı içinde olduklarını müşahede ettik. Yine, geçmişte muhafazakâr aileler arasında, çoğu düğün merasimlerinin evlerde, kadın-erkek ayrı şekilde icra edilirken, bugün salonlarda yapılan düğünlerde genelde kadın-erkek bir arada kutlandığını gözlemledik. Aynı zamanda muhafazakârlar sünnete uyma anlayışlarından dolayı düğünde yemek ziyafeti verirlerken, toplumun büyük

çoğunluğunda ikram işleminin, salona girilirken bisküvi ve meyve suyu verme tarzında geçirildiğini gördük.

Yöre düğünlerinde en fazla önemsenenin "orta merasimi" olduğu tespit edildi. Diğer yörelerde takı merasimi denilen bu geleneğin uygulanma şekli araştırma alanımızda farklıdır. Birinci dereceden başlayarak tüm yakınlar sıraya geçip hediyelerini takdim ederlerken, sunucu, kimin hangi hediyeyi bağışladığını veya kimin ne kadar para taktığını herkesin duyacağı tonda anons eder. Videoya kaydedilen düğün görüntüleri daha sonra izlenirken kimin ne kadar hediye taktığı bellendir ki, bu şahıslar düğün yaptıklarında aynı miktarda hediye kendilerine takdim edilsin. Çünkü mülakatlarımızda halkın, takı merasimine "*ne verirsan elinle o gelur seninle*" anlayışıyla yaklaştığı anlaşılmıştır. Âdeta "falanca benim düğünüm geldi ve şu kadar para attı, ben de aynı miktarda atacağım" anlayışı vardır. Bu anlayışın sonucunda, genelde kendi düğünlerine hediye göndermeyenlerin merasimlerine hediye yollanmaz. Düğüne gelmeye ve hediye vermeye zorlayan bu anlayışın yadırganması son dönemlerde dillendirilse de tabulaşmış bu örfü yıkmaya çalışanın da pek olmadığını gözlemledik. Çünkü yeni evliler, borçlarını kapatmayı takı merasiminden gelecek bu paraya bağlamışlardır ve kimin ne kadar para attığının anons edilmesi, insanları "falanca şu kadar atmış" diye yarışa sürüklediğinden damatla-gelinin işine gelmektedir. Aynı şekilde erkeğin ailesinin geline ne kadar altın yaptığı gösterişe önem veren kişiler için son derece önemlidir. Orta merasiminden sonra paralar sayılıp ne kadar hediye takıldığı halka açıklanır. Artık düğün bitmiş gibidir, misafirler dağılmaya başlar. Hatıra fotoğrafları çekilip damat ve gelin ayrılırken, gelin arabasının önünü kesen mahalle çocukları damattan para koparma peşindedirler. Düğünden birkaç gün sonra "görüşmeye gitmek" denilen âdete göre, yeni evliler akrabalarını hediyelerle birlikte ziyarete giderler. Bu, düğünde geçen emeklerine karşı bir teşekkür ziyareti gibidir.

Yöredeki evliliklerde önem verilen bir konu da resmi nikâhtır. Evlenen çiftlerin resmi nikâhlarını mutlaka yaptırıldıkları anlatıldı. Dini nikâh ise, genelde düğün günü yapılmakla birlikte bazı aileler arasında nişanlılık döneminde de yapılmaktadır. Evlenirken dini nikâh yaptırmadığını veya yaptırmayacağını söyleyene mülakatlarımızda rastlanmamıştır. Hatta çoğu kimse, dini nikâh yaptırmadan gerçekleştirilecek evliliği sıhhatli görmemekte, eşlerin birbirine helal olmayacağını

düşünmektedirler. Dini nikâhı sadece resmi din görevlisi kıyar diye bir âdet yoktur. Şahitlerin huzurunda evliliğe engel olmadığı belirlendikten sonra, sıra mehrin belirlenmesine gelir. Geçmiş yıllarda evlenen kızlara mehir verildiği ifade edilirken, şimdilerde birçok insanın mehrin adını bile bilmediğini gözlemledik. Merkez cami İmam-hatibi Ali Uçar'ın ifadesine göre mehir, yörede pek önemsenmez ve bu konuda, tamamen nikâhı kıyan kişinin yönlendirmesi doğrultusunda hareket edilmektedir.

Belirtilmesi gereken, Vakfıkebir ve çevresinde hayatın çeşitli alanlarına özgü inanış ve uygulamalardan, ölüm ve cenaze ile ilgili olanlar dışındakilerde değişimler yaşanmakta olduğunu gözlediğimizdir. Ailenin kuruluşu için kız isteme, nişan, düğün, doğum ve sünnetle ilgili uygulamalar eskiye oranla son derece basitleşmiş, sadeleşmiştir denilebilir. Eskiden birçok geleneksel formaliteye bağlı olarak uzayan evlilik süreci, günümüzde son derece kısalmıştır.

c. Doğum ve Sünnet

Yeni evlenen çiftlerden öncelikle çocuk yapmaları beklenir. Öyle ki evli çiftler, çocuk yapmazlarsa yöresel tabirle "hadım" denilip dile düşmekten korktukları için hemen çocuk yapmayı yeğlerler. Geçmişte bağ-bahçe işlerinde çocukların iş güçlerinden yararlanmaya yönelik olarak çok çocuk sahibi olunmaktaydı. Ancak günümüzde değişen ekonomik yaşam koşulları ve gençlerin korunma yöntemleri konusunda daha duyarlı olmaları sebebiyle çocuk sayısı ortalaması üçe kadar düşmüştür. Bazı köylerde fazla çocuk yapma geleneği de devam etmektedir. İlk çocuğun cinsiyeti fazla önemsenmez görünse de, ortaya koyulan tavırlar sanki erkek çocuk bekleniyormuş gibidir. Öyle ki geçmişte köy yerlerinde erkek çocuk olduğunda baba, sevincini silah atışıyla duyururken aynı uygulama kız çocuğuna gösterilmezmiş. Bu anlayışın uzantısı olarak yörede, erkek çocuğu henüz doğmayanlar erkek çocukları olana kadar arayışlarına devam ederler. Mülakat yaptığımız kişilerden aldığımız bilgilere göre bunun sebebi, *"büyük ölçüde ailede erkeğin sözünün geçerliliği ve soyun devamını sağlayacak olanın erkek çocuk olduğu inancı"* olduğu söylenebilir. Ayrıca ev hanımı Ayşe Haliloğlu'na göre, kız çocuğu nasılsa bir gün evlenip başkalarına hizmet edecek anlamında *"kız, elkızı"* anlayışı vardır.

Geçimini bahçede çalışarak kazanan ailelerdeki hamile kadınlar, gebelikleri ilerleyene kadar bahçe işlerinde çalışmaya devam ederler. Hatta bahçede doğum

yapanlar bile duyulmuştur. Oysa maddi durumu iyi olan ailelerde hamile kadına ağır işler yaptırılmadığı gibi çocuk zarar görmesin diye hafif işlerde bile koşuşturmaları istenmez. Gebeliğin önemli bir bölümü "aş erme" dönemidir ki hamile adayına göre yaşandığı aylar değişir. Giyimlerine de dikkat edilen bu dönemde, özellikle son iki ayda değişen vücut hatlarını belli etmeyen bol giysiler tercih edilir.

Yöresel halk inançları, çoğu alanda olduğu gibi hamilelikte de etkisini hissettirir. Mısırlı köyünden Ayşe Sivri bu inançları araştırmamıza şöyle özetlemiştir: Doğacak çocuğa zarar gelir inancıyla 6 Mayıs (hıdrellez) günü hamile kadın evin kapısını anahtarla açmaz, dikiş dikmez. İlerlemiş gebelik döneminde hamile kadının yüzüne güzellik düşmüşse, doğacak çocuğun kız olacağı, çirkinleşmişse erkek olacağına inanılır. Hamile kadının gebelik döneminde kime daha çok bakarsa, çocuğun ona benzeyeceği inancı vardır. Ne var ki bütün bunlar günümüzde neredeyse yürürlükten kalkmış geçmiş dönem âdetleri olarak anlatılmaktadır.

Doğum esnasında dışarıda bekleyen bazı babalar arasında belki içlerinden farklı düşünüyor olsalar da, otoritelerinin sarsılmaması için umursamaz tavırlara rastlandığını gözlemledik. Bizce bunun sebebi, sevgisizlik değil, yöredeki "duygularını belli etmemenin bir anlamda erkekliği ispat" diye algılanması olduğu söylenebilir. Bunu destekleyen bir gösterge de, hanımı doğururken üzülen erkeğin yörede yumuşak erkek olduğu düşüncesidir. Doğumdan sonra da inançların ve geleneklerin etkisini devam ettirdikleri gözlenmiştir. Yine Ayşe Sivri'nin ifadelerine göre, çocuk doğar, üzerinden üç ezan vakti geçip ezan okunduktan sonra ancak emzirilir. Çocuk bağırsa bile ezansız emzirilmez. Çocuk doğunca göbeği kesilirken göbek adı verilir. Daha sonra ya göbek adı devam ettirilir veya başka ad verilir. Geçmişte, çevrede sevilen ve sayılan kişilerin isimleri veya aile büyüklerinin isimleri seçilip çocuklara verilirken şimdilerde daha çok Emre, Büşra gibi modern isimlere yer verilmektedir. Çocuğun sağlığı ve fiziki gelişiminin sağlıklı olması için beşiğe, yatağa yatırılış şekline özen gösterilir. Yatış şeklinin ve yastığın niteliğinin çocuğun kafa şeklini belirlediğine inanılır.

İnsanların çocukluk devrelerini diğer canlılardan daha uzun geçirdikleri bir gerçektir. Dolayısıyla birçok yörede olduğu gibi Vakfikebir'de de çocukluk evresi hayli önemsenip, doğuma müteakip birkaç gün içinde yeni anne ziyaret edilir, "Allah analı-babalı büyütsün" denilir. Birçok kişi, maddi gücü ölçüsünde bebeğe hediyeler getirerek

nazar değmemesi için elbisesine veya beşiğine nazar boncuğu takarlar. Ev hanımı Fatma Emir geçmişteki uygulamaları özetle şöyle aktarır: "Loğusalık döneminde çocuk ve kadının dışarı çıkmamasına önem verilirdi. Özellikle gece dışarı çıkılırsa bazı köylerde cin çarpar inancı vardır. Kırk güne kadar eve kullanılmamış demir araçlar ve et mamulleri getirilmez. Çünkü çocuğun gelişimine engel olur, inancı bulunur. Çocuk kırk gününü doldurduğu zaman banyo yaptırılacağı suyun içerisine kırk kaşık su veya tuz ilave edilip banyo yaptırılır. Geç yürüyen çocuklarda ayak bağı olduğuna inanılır. Ayak bağının kestirilmesi için Cuma günü çocuk caminin kapısına götürülür."

Çocuğun anne sütüyle beslenmesine dikkat edilir. Süt emzirme yaşı çocuktan çocuğa farklılık gösterir. Eğer anne sütünü çocuk kabul etmiyorsa veya başka bir problem varsa, marketlerde satılan mamalar tercih edilir. Tüm bu süreçte bazı çocuklara, ailelerin yediği yemekler ezilerek verilir.

Erkek çocukları için bir başka önemli uygulama sünnet olmaktır. Yöreden emekli bir sünnetçi ile yaptığımız mülakatta, sünnet uygulaması ve âdetleri şöyle ifade edildi: Vakfikebir'de sünnet düğünü için ayrılmış belirli bir ay olmamakla birlikte daha çok gurbettekilerin dönüş mevsimi olan yaz ayları tercih edilir. Ancak bazı aileler, yaz ayları daha sıcak olduğu ve bahçe işleri zamanına denk geldiğinden farklı aylarda da sünnet yaptırır. Genelde yakın akrabalar çocuklarını birlikte sünnet ettirip birlikte tören düzenlerler. İlçede, erkek çocuklar genelde 4-5 yaşlarında sünnet edilir. Bu işlem hastanelerde gerçekleştirildiği gibi daha az masrafa yol açan resmi olmayan veya emekli sünnetçilerin evlere davet edilmesi yoluyla da gerçekleştirilir. Önceleri elinde koca çantası ile sünnetçiler köyleri gezerken, son zamanlarda çoğunlukla sünnet ettirilecek çocuklar hastanelere götürülür olmuştur. Volkan Canalıoğlu'nun araştırmasına göre, geçmiş yıllardaki sünnetçiler çocukların en büyük kâbuslarıdır. O zamanlar, sünnetçi elindeki ilkel aletlerle sünnet yapar. Yaranın üzerine (hayvan dışkı) yakılarak kül haline getirilip sürülür. Kesilen parça çocuğa gösterilip duvarın deliğine soktum, kalktın mı alırsın denirdi. Çocuk daha sonra duvarın deliğinde bu parçayı arayıp dururdu.⁶³

Yörede, sünnet törenleri nasıl icra edilir sorusuna mülakat yaptığımız kadınlar özetle şöyle cevap verdiler: "Sünnet için bireysel mevlit okutma vb. ziyafetli merasimlere rastlansa da bu, toplumda gelenekleşmiş bir şey değildir. Ayrıca halkın

⁶³ Canalıoğlu, *Trabzon Gelenek ve Görenekleri*, s.85

çoğunluğu bu konuda basit bir organizasyon için bile fazla masraf gerektirdiği gerekçesiyle evlerde çok sade törenler yapmaktadırlar. Genelde evlerde yapılan sünnet düğünleri farklı şekillerde icra edilir. Birçok aile kutlamayı mevlit, Kuran'ı Kerim okutarak, dualar yaptırarak icra ederken bazı ailelerin şölenli, müzikli bir organizasyon düzenledikleri görülür. Ancak çoğunluk, sünnet törenini dini içerikli bir şekilde yerine getirmektedir. Hatta modern olarak tanımlanan birçok aile bile dini içeriği ihmal etmezler. Törenlerde maddi durumu iyi olanlar çocuklarına sünnet elbisesi satın alırlarken imkânı olmayanlar çocuklarına entari şeklinde giysiler giydirebilirler. Çocuğa hediyeler getirilir, ailesine "geçmiş olsun, Allah mürüvvetini de göstereyin" denilir."

d. Ölüm ve Cenaze Törenleri

Hayatın son safhası olan ölüm, insana acı ve keder veren, çaresiz kılan ve sırrına erişilmesi güç olan bir olaydır. Yörede ölümlere büyük değer verilir. Hem Trabzon hem Vakfikebir'de inanılan ve Evliya Çelebi'ye ait olduğu söylenen ancak kaynağına ulaşamadığımız şu alıntıya sıkça rastlanır: "*Bursa'da doğacaksın, İstanbul'da yaşayacaksın, Trabzon'da öleceksin.*" Bu alıntıyı açıklarken de şöyle denilir: Bursa'da doğacaksın ki, oranın manevi havasıyla fitratın huzurla dolsun, İstanbul'da yaşayacaksın ki, büyük ve kozmopolit şehir olduğundan hayat tecrüben fazla olsun, Trabzon'da öleceksin ki, orada ölümler iyi anılıp unutulmazlar. Bu anlayışın bir uzantısı olsa gerek, yöre halkından olanların nerede vefat ederse etsin memleketinde defnedilmeye çalışıldığını müşahede ettik.

Ölüm olayı meydana gelince mahalle ve köy camilerinde salalar okunur. Kent merkezlerinde belediye hoparlöründen ilan yapıp ölen kişinin kimliği tanıtılır. Bir kişi öğleden önce ölmüşse öldüğü gün ikindi namazından sonra defnedilir, öğleden sonra vefat etmişse uzaktaki akrabaların cenazeye katılmaları için mevta bir gün bekletilir. Yörede kerahet vakitlerinde veya geceleyin defnetme manzaralarına rastlanmaz. Niçin gece defni yapılmaz diye imamlara yöneltilen soruya, dini bilgidan ziyade, bu şekilde bir örfün olmayışı cevabını aldık.

Vakfikebir'de, ölüm hakkında ne düşünüyorsunuz diye yönelttiğimiz soruya, ezeli bir takdir olarak eceli geldi gibi kader anlayışı çerçevesinde cevaplar verilmiştir. Hastanın öleceği anlaşılınca din görevlisi çağrılır ve can çekişirken sürekli Yasin suresi okunur. Hasta ölünce "*canı çıktı*" denilir. Sonra yakındaki komşu ve akrabalar, ölenin

evinde toplanıp "dünyanın gelip-geçiciliği" anlamındaki sözlerle cenaze sahipleri teskin edilmeye çalışılır. Cenaze sahibine "Allah rahmet eylesin", "Allah sabırlar versin" gibi taziye sözleri söylenirken bir yandan merhum hakkında güzel sözler söylenip anıları anlatılır. Ölüm olayı gerçekleşince mevtanın elbiseleri soyulup sert bir zemine yatırılır, çenesi ve ayakları bağlanır, cenaze şişmesin diye üzerine bıçak koyulur. Kişi hastanede bile ölmüş olsa defnedilmeden önce mutlaka kendi evine getirilir.

Cenaze işlemleri ile ilgili mülakat yaptığımız birçok imam sürecin şöyle işlediğini anlattılar: Yörede cenazeler çoğunlukla evlerde veya hastanede yıkanır. Ölü kefenlenip defne hazır hale getirildikten sonra evden çıkarılırken gelen cemaatten o ölüye haklarını helal etmeleri için helallik alınır. Bunu genellikle o mahallenin imamı veya bu işi bilen birisi yerine getirir. Daha sonra mevta yakınların tekbir sesleriyle omuzlarda tekbir sesleriyle defnedileceği yere götürülürken ölümün soğuk nefesi tüm yüzlerde yankısını bulur. Sevap kazanmak için hemen herkesin tabuta sırayla omuz verdiği görülür. Tabutu taşımak isteyenler, önce ön tarafa geçerek tabutu omzuna alırlar, daha sonra öndekiler tabutun dört ucunu dolaşarak arkadan gelenlere yol açarlar. Tabuta tekrar omuz vermek isteyenler hep bu sıralamayla hareket ederler. Bu arada bir yandan mevtanın defnedileceği kabir hazırlanır. Köylerde ölüm gerçekleşmişse ölenin boyu bir fındık çubuğuyla boyundan 20cm uzun olacak şekilde ölçülür ve o çubukla mezar kesilir ki, bu işleme "mezar kesme" denmektedir. Mezarın genişliği 90cm olup derinliği erkekte göbük hizasına göre kadında göğüs hizasına göre ayarlanır. Kadınların mahrem durumları olduğundan hayvanlar çıkarmasın diye daha derin kazılmaktadır.

Cenaze ile ilgili bir başka görev olan cenaze namazlarına katılım yüksek orandadır. Namazdan önce camide vaaz yapılır. İslam dininde cenaze namazının kılınması için, ölünün Müslüman olması, ölünün vücudunun çoğunluğunun hazır bulunması, kibleye karşı dönülmesi vb. birtakım şartlar vardır ki yörede, bu tür şartlara riayet edilir. Cenaze namazından önce tekrar helalleştirme (3 defa Müslüman olduğuna şahit misiniz, hakkınızı helal ettiniz mi? denilen hoca-cemaat diyalogu) yapılır. Cenaze namazından sonra ölünün ruhuna fatiha denilip, defnedileceği yere götürülür. Mevtayı birinci dereceden yakınlar kabre indiriverirler. Bu arada genelde kadınların yakmış oldukları ağıtlar iyice dozunu artırır. Kabrin üstü örtülürken sevap kazanmak umuduyla herkes en azından birkaç kürek olsa da toprak atmaya çalışır. Cenaze toprakla

örtülürken ölünün ruhuna Yasin, suresi, 3 tane İhlâs suresi, Fatiha ve Bakara suresinin başındaki 5 ayet okunur. Daha sonra bir dini önderin eşliğinde yapılan duayla defin tamamlanır. Yine "mevtaya talkım verdirme" diye bilinen telkin uygulaması yörede mutlaka uygulanması gereken bir uygulama olarak görülmez.

Yörede, ölümler genelde cami yakınlarındaki mezarlıklara defnediliyor olsa da, aile mezarlıklarına da rastlanır. Mezar taşları mermerden veya ovulmaya müsait taşlardan yapılır. Günümüzdeki mezar taşlarında olmasa da eski mezar taşlarının üstünde tabanca ve tüfek resimlerinin bulunduğu görülmüştür.⁶⁴

Cenaze günü ve sonraki birkaç gün komşular cenaze yakınlarının acılarını paylaşmak için cenaze evine yemek getirirler. Defin tarihinden itibaren yapılan uygulamaları Kirazlık Camii İmamı Ali Civil şöyle anlatır: Defne müteakip 3 akşam Kur'an'ı-kerim okunur. Yedisi, kırkı denilen gecelerde yerleşmiş örf ve âdete göre yine Kuran okunup dualar yapılır. Bunun dinin emri veya tavsiyesi olduğu inancı da hayli yaygındır. 40. gece et kemikten ayrıldığı ve ölünün daha sızladığı inancı vardır. Ölümlerin ruhlarının, Pazartesi ve Cuma akşamları yaşayan akrabalarının evlerini ziyaret ettikleri ve eğer evdekileri Kur'an okurken görürse "ne mutlu bana ki benim ardından Kur'an okutuyorlar" dediği, ev halkını eğlencede görürse "lanet olsun benim ev halkıma" dediği inancı da bulunur. Ölünün Allah hakkı olan borçlarının kapatılması anlamında kullanılan "devir" işlemine yörede pek rastlanmaz. Bunun yerine fakirlere belli bir miktar para yardımı yapılır.

Özetle Vakfıkebir ve çevresinde ölünün ardından yapılan tüm uygulamalar geçmişte olduğu gibi günümüzde de yapılmaktadır. Yapılan işlemlerin nedenini, yöre halkı "ölünün rahata çıkması" şeklinde açıklamaktadır. Kültürün birçok alanında olduğu gibi yörede ölüm adetlerinde belirgin bir değişim göze çarpmamaktadır.⁶⁵

2. Fertler Arası İlişkiler

Aile, farklı statü ve rollere sahip bireylerin oluşturdukları küçük bir topluluktur. Aile içindeki bireylerin rolleri ve bu rollere bağlı olarak sahip oldukları statü, bireyin hiyerarşik kademedeki yerini belirtir. Ferdin sosyal münasebetlere girdiği ilk topluluk

⁶⁴ Canalıoğlu, *Trabzon Gelenek ve Görenekleri*, s. 93

⁶⁵ Koç, Öncel M. ve diğerleri, *a.g.e.*, s. 96-102

ailedir.⁶⁶ Aile içinde herkesin bir konumu, ona uygun rolleri ve statüsü bulunmaktadır. Böylece birey, aile aracılığıyla toplumsal bir aktör haline dönüşür.⁶⁷ Toplumun en küçük birimi olan ailenin bir bütünlük içerisinde devamı, üyelerinin üzerlerine düşen görevleri hakkıyla ifa etmelerine bağlıdır. Üyeler sorumluluklarına müdrük olmadıkları takdirde, huzursuzluk başlar ve aile birliği sarsılabilir.⁶⁸

Mülakat yaptığımız kişilerce araştırma alanımızla ilgili olarak televizyon, bilgisayar vb. teknolojik araçların evlere girmeden önce aile bireylerinin birbirlerine daha fazla zaman ayırdıkları anlatılırken, şimdilerde her bireyin ayrı odalara çekilip farklı bir hayat yaşadığı, sadece maddi gelişmelerin konuşulup manevi diyalogların hatıralarda kaldığı bir toplum olduğundan yakınılmaktadır.

a. Karı-Koca Arasındaki İlişkiler

Ailede eşlerin birbirlerine karşı sorumlulukları vardır. Geçmiş yıllardaki bir Vakfikebir ailesinde erkek tam yetki ile evin reisidir denilebilir. Mülakat yaptığımız kişiler, geçmişte babanın dışında hiç kimsenin söz dahi söyleme hakkının bulunmadığı tamamen ataerkil bir aile yapısından bahsetmiştir. Babalar ev dışı işlerde her türlü sorumluluğu üzerlerine alırlarken kadınlar daha çok çocuklarını terbiye ile meşguldürler. Sekmenli köyünden Şevket Çavdaroglu'nun ifadesine göre, uzun yıllar önce kocanın yüklendiği sorumluluklara karşılık kadınlar, iffetlerini muhafaza etmek, kocaları yokken onların mallarını korumak ve çocuklarına bakmakla yükümlüdürler. Kadınlar genelde erkeklerin işlerine karışamazlar. Erkeğe sadakatle bağlıdırlar ve ona her konumda itaat ederler. Erkeğe itaatsizlik bir anlamda kötü ahlaklılık kabul edilir. Aynı şekilde erkeklerden de sadakat beklenir. Ancak, günümüzde erkeklerle beraber kadınların fikrine gittikçe daha fazla önem verilmektedir.

Aile reisi koca olduğundan dolayı genelde kocanın belirlediği meskende oturulur. Kadınların, eşlerinin yakın akrabalarıyla kalma mecburiyeti yoktur. Yörede evlenen kadının gittiği yerde saygınlık kazanması için çocuk doğurması beklenir. Geçmişte iki-üç yıl çocuğu olmayan veya hep kız doğuran kadın dışlanır ve tedaviye yönelik büyüsel uygulamalara başvurulurdu. Erkeklerde problem olabileceği hiçbir zaman

⁶⁶ Kurtkan, Amiran, *Genel Sosyoloji*, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1986, s.239

⁶⁷ Sayın, Önal, *Aile Sosyolojisi*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1990, s.2

⁶⁸ Kurt, Abdurrahman, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1998, s.33

düşünülmezdi. Günümüzde ise böyle bir durumda kadın ve erkek eşit derecede sorumlu tutulmakta ve tedavi için de modern tıbbın verileri öne çıkarılmaktadır.

Bölgedeki anlayışa göre sadakatin sembolü olarak, eşlerin başka biriyle zinaya girmemeleri gerekir. Kur'an-ı Kerim'de "birbirlerinin örtüsü"⁶⁹ olarak nitelenen eşler böyle bir şeye kalkışılırsa sonucu ölüme bile varabilir. Geçmişte gayri meşru ilişkiye girenlerin ayrıma tabi tutulmadan ölüm veya sürgünle cezalandırıldıkları anlatılır. Sınır kapılarının açılıp bölgeye "nataşa" diye tabir edilen Rus kadınlarının akın etmesiyle ahlaki yozlaşma artmış, gayri meşru ilişkiler çoğalmaya başlamıştır. Aldığımız bilgilere göre, gayri meşru ilişkilere giren erkeklerin çoğu, kurulu aile düzenini de kaybetmemek için yakınlarının farkına varamayacağı bir gizlilikte hareket etmektedirler. Ancak gün geçtikçe bu anlayış da değerini kaybetmeye başlamış ve bazı erkekler ilişkisini gizleme ihtiyacı hissetmeden gayri meşru ilişkilerini erkekliklerini göstergesi olarak sunmaya başlamışlardır. Kadınların ise gayri meşru ilişkiye girmeleri genelde ölümlü bittikten (töre cinayeti) açıktan açığa bu tür ilişkilerin varlığı gözlenmez. Ancak evli olmayan bazı kadınların bu tür gizli zinaya düştükleri emniyet kayıtlarına yansımıştır.

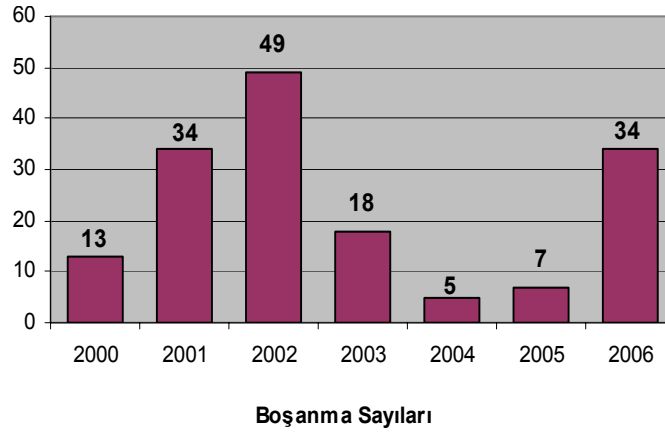
Yine mülakat yaptığımız kişilere göre geçmiş yıllarda kocanın eşini dövmesine çok sık rastlanırdı. Bunun sebebi, kadının itaatsizliğinden daha çok erkeklerin otoritelerini sağlamlaştırma anlayışlarının olduğu ifade edilmiştir. Günümüzde ise, eskiye oranla karı-koca kavgasına yönelik aile içi şiddetin azaldığı anlatılmıştır. Eğitimin gelişmesi ve kitle iletişim araçlarının modern ailelerdeki kadınların hayatlarını evlerimize kadar indirilmesi sonucu yöredeki kadınlar daha bir bilinçlenmiş, şiddet vb. haksızlıklara maruz kalmaktansa boşanmayı tercih eder olmuşlardır.

Vakfikebir'de geçmiş yıllarda boşanmalara nadiren rastlanırdı. Bunun sebeplerinden bir kısmını, gelenekten gelen boşanmaya karşı olumsuz tavır, kadınların maddi açıdan kocalarına bağımlı olmaları ve boşandıklarında ailelerine geri dönmeleri sürecindeki dedikodular oluşturduğunu tespit ettik. Zira eskiden, evli bir kadın babasının evine sığındığında ister kendisi gelsin ister kocası yollasın, neticede kendi ailesi bile kocasına dönmesi konusunda kadınlara baskı yapmaktaydı. Günümüzde ise eskiye oranla içki, şiddet vb. nedenlerle boşanma artık doğal bir olay haline gelmiştir. Ancak, bölgede geleneğin yoğun etkisiyle boşanma birden gerçekleşmez.

⁶⁹ Kur'an'ı Kerim, *Bakara*, 2 / 187

Anlaşmazlıklar sürecinde kadın kendi anne-babasının evine sığınır. Bu ayrılık süresinde arabulucuların barıştırma çabaları sonuç vermezse boşanma yoluna gidilir. Genelde boşanma gençlik veya olgunluk yıllarında meydana geldiği, elli yaşını aşmış insanların neredeyse hiç boşanmadıkları gözlenmiştir. Vakfikebir'deki boşanmalardan birçoğunun hileli olduğu gözlenmiştir. Şöyle ki, ekonomik sebeplerden dolayı karı-koca çalışmıyorsa, hanımın babasının emeklilik maaşını almak için resmi olarak boşandıkları halde dini nikâhla evliliklerini devam ettirmektedirler.

Boşanmadan sonra çocuklar genelde annelerinde kalır. Boşanan kadınlar çalışmıyorsa geçimlerini ya nafakayla ya da akrabaların yardımlarıyla devam ettirirler. Bu süreçte dul kadınlar kendi imkânları olsa bile ailelerinin yanlarında kalmayı tercih ederler. Boşanan çiftlerden erkeklerin evlendirildikleri kadınların ise yaşı çok genç değilse evlenmeyi tercih etmedikleri görülmüştür. Ancak, hangi sebeple olursa olsun Vakfikebir ve çevresinde boşanan çiftlerin sayısının gittikçe arttığını söyleyecek verilere sahip değiliz. Vakfikebir Nüfus Müdürlüğünden alınan ve 2000–2007 yıllarındaki boşanma oranlarını içeren aşağıdaki tabloya göre yörede boşanmalarda artış eğilimi gözlenmemektedir.

b. Ebeveyn Çocuk İlişkileri

Aile, sosyal, kültürel ve ahlaki değerlerin yeni nesillere aktarılmasında en etkili kurumların ilkidir. Birey dayanışmayı, paylaşmayı, yardımlaşmayı kısaca sosyalleşmeyi ilkin ailede öğrenir. Sosyologlar ebeveyn-çocuk ilişkilerinin toplumdan topluma ve zamandan zamana değiştiğini göstermişlerdir.⁷⁰ Araştırma alanımızdaki halkın inancı olan İslam dinine göre de, ailede çocukların anne-baba üzerinde hakları olduğu gibi

⁷⁰ Sayın, *a.g.e.*, s.97

anne-babanın da çocuklar üzerinde hakları vardır. Ailenin devamını sağlayan hususlardan biri sevgi olduğu gibi birisi de ailedeki otorite ve disiplindir.

Ailenin yapısı başlığı altında bahsedildiği gibi geçmiş yıllardaki bir Vakfikebir ailesinde en yaşlı üye söz sahibidir. Büyükler kesin otoritedir ve sözleri küçükler için mutlak doğru olup itiraz edilmez niteliktedir. Aile büyükleri yaşları iyice ilerleyene kadar işleri yönetmeye devam ederler. Bunun uzantısı, yörede istisnalar hariç baba, kolay kolay erken dönemde miras taksimine gitmez. Aileler yetiştirip terbiye etmelerine karşılık çocuklardan saygı beklerler. Bu nedenle ailenin yanında kötü sözler söylenmez, babanın yanında sigara içilmez, oturup-kalkmaya, davranışlara dikkat edilir. Geçmişte babaya saygı sebebiyle erkek çocuklar, babalarının yanında hanımlarıyla olabildiğince konuşmayıp latife etmediği, kızların ve gelinlerin babalarının yanında kendi çocuklarını bile sevip kucaklarına alamadıkları anlatılır. Otoriteyi koruma amacıyla babalar çoğu zaman çocuklarla aynı sofrada yemezler. Böylece mülakat yaptığımız bazı ailelerde çocukların babalarıyla yeterli iletişim kuramadıkları anlatıldı. Diğer taraftan çocukların ebeveynlerine oranla dede ve nineleriyle ilişkilerinin daha samimi olduklarını gözlemledik. Bu, dede ve ninenin torunlarına gösterdikleri şefkatten kaynaklanıyor olmalıdır. Ancak yukarıda anlatılan baba egemenliğine dayalı ataerkil yapı gittikçe önemini kaybetmekte, gün geçtikçe hanımlar ve çocuklar daha fazla müdahil olarak aile kararları ortak alınmaya başlamaktadır. Hatta görüştüğümüz 35 yaş civarındakiler, babalarının kendilerine söz hakkı tanımadığını ve çoğu zaman dövdüğünü, buna karşılık kendilerinin çocuklarına asla böyle davranmamaya çalıştıklarını anlattılar.

Anadolu'nun birçok yöresinde olduğu gibi Vakfikebir ilçesinde de "çocuk ailenin temelidir, ocağı tütürür" anlayışı geçerliliğini korumaktadır. Her çocuk cinsiyetine göre yetiştirilmeye çalışılır. Kız çocuklarına genelde hareketli oyunlar oynatılmaz, bunun yerine evcilik gibi kendisini anneliğe hazırlayacak, örf ve adetleri daha rahat benimsemelerine yardımcı oyunlar seçilir. Erkek çocuklar ise kızların aksine, küçükten itibaren futbol, şoförlük gibi daha çok erkeklerin tercih ettikleri mesleklere yönlendirecek oyunları oynarlar. İlerleyen yaşlara doğru çocuklara meslek sahibi olmaları için bir sanatın öğretildiği olur. Yörede, erkek çocuğa, soyun devamını sağlayıp, gelecekte aileye maddi yardımı dokunacak ve yaşlı üyelere bakacak kişi gözüyle bakıldığından kızlardan ayrı bir statü verilir. Ancak bu durum yörede kızların

aşağılandığı anlamına gelmez. Yeni doğan kız çocuğu toplumda aşağılanma sebebi değildir. Eğitim vb. hemen her yerde erkeklerle eşit konumdadırlar. Ancak bazı ailelerde erkeğe daha fazla değer verilme anlayışı günümüzde bile abartılı bir biçimde göze çarpmakta, hatta erkek çocuk evlendirilirken kız çocuğa göre daha fazla maddi-manevi yardım görmektedir. Bunun sebeplerinden biri bazı kesimlerin, *"erkek çocuk evlenip yuva kuracak, ekonomik zorluk çekip yabancıya muhtaç olmasın; kız çocuksa, evlenip gidiyor artık ona kocası baksın"* anlayışı olsa gerektir. Daha önce bahsettiğimiz gibi kız-erkek çocuk ayırımına gözlemlendiğimiz bir başka somut örnek, köylerde erkek evladı doğan babanın bunu silah atışıyla duyururken kızı olduğunda aynı işlemi yapmaması ve miras taksiminde kızlara ya az mal verilmesi ya da hiç verilmemesidir. Tekrar etmek gerekirse günümüzde bu ayırım kaldırılmaya başlanmıştır. Ana-babaya karşı geleneksel saygı formları artık değişmeye uğramış gibidir. Artık birçok ailede, değil erkekler kız çocuklar bile babalarıyla hemen hemen her konuyu konuşabilmektedir. Hatta şimdilerde birçok evde, aileyi ilgilendiren konularda kadınların ve çocukların görüşlerinin alındığını belirtmek gerekir.

Babaların otoritesine karşılık annelerin çocuklarına daha yakın olduğu gözlenir. Geleneksel ailelerde çocuklar, babalarına açamadıkları isteklerini anneleri vasıtasıyla iletirler. Annelerin çocuklarına daha yumuşak davranmaları, babaları çocuklarını döverken onları korumaları ve çocuklarının yaramazlıklarını örtüp onlara babalarının haberi yokken çeşitli yardımlarda bulunmalarından dolayı annelerin dövülmesine az rastlanır. Babaların ölümünden sonra anneler genellikle çocuklarının yanında kalır ve bir daha evlenmezler. Yaşlandıklarında ve bakıma muhtaç olduklarında huzurevlerine kapatılmadıkları gözlense de (yörede huzurevi yoktur) bazı çocukların ebeveynlerine bizzat kendileri bakmayıp parayla başkalarına baktırdıkları gözlenmiştir.

c. Akrabalık ve Komşuluk İlişkileri

Akrabalık, aile ve evlilik, sosyoloji ile antropoloji bakımından temel önemi olan, birbirleriyle yakından ilişkili kavramlardır. Akrabalık, genetik bağlar ya da evlilik yoluyla kurulan bağlardan oluşur. Bir aile, çocukların yetiştirilme sorumluluğunu taşıyan akrabalar grubudur.⁷¹

⁷¹ Giddens, Anthony, *Sosyoloji*, Çev. Hüseyin Özel, Cemal Güzel, Ayraç Yay. Ankara, 2000, s.179

Birinci derecedeki yakınlık sayılan kardeşler arası ilişkiler, özellikle evlenmelerine kadar iyi düzeyde olduğu kabul edilebilir. Evlenip ayrıldıktan sonra bazı ailelerde miras taksimi vb. sebeplerden dolayı kardeşler arasına soğukluk girebilse de genelde sevgi ve saygının eski canlılığında devam ettiğini müşahede ettik. Yeğenler, amcalar vb. akrabalar arasında da aynı sıcaklık hissedilir. Cenaze, düğün ve maddi imkânsızlıkta ilk yardımcı onlardır. Herhangi bir merasime ilk önce onlar davet edilir. Davet edilmemeleri aileler arası küslüklere götürebilir. Ne var ki, kan bağı uzaklaştıkça saygı, sıla-i rahim azalır. Uzak yerlerde ikamet eden akrabalar ile diyalog kitle iletişim araçlarıyla gerçekleştirilip ancak bayramlarda ziyaret edilir durumuna gelinmiştir.

Sihriyet "evlilik" yoluyla kurulan akrabalıklar sonucu damat ve gelin aileleri arasındaki yardımlaşmanın iyi düzeyde olduğu görülmüştür. Eşler, birbirlerinin akrabalarına kendi akrabalarıymış gibi ayırım yapmadan ilgi gösterirler. Ancak gelin veya damatla ilgili bir sorun varsa aileler çoğu kez barıştırmacı rol oynasa da zaman zaman araya soğukluk girebilmektedir. Yörede yuvanın yıkılması hiç de hoş karşılanmadığından mümkün ölçüde sorunları giderme yolu takip edilir.

Bölgede akrabalık ilişkilerinde olduğu gibi komşuluk ilişkileri de üst düzeydedir. Köylerdeki evlerin birbirine uzak olmasına rağmen komşular birbirlerini ziyaret edip maddi ve manevi yardımlaşmaktadırlar. Geçmişte olduğu gibi günümüzde de komşuların, doğan çocuklara hediye verme, ölüm ve düğün gibi hüznü ve mutlu günlerde komşuların üzüntülerini ve sevinçlerini paylaşma vb. konularında geleneklerini koruduklarını müşahede ettik. Hala gerçek anlamda bir şehirleşme hayatının görülmediği yörede samimi ilişkiler devam etmekte, büyük şehirlerdeki komşuluk ilişkilerinde görülen soğukluk ve kopukluğa rastlanmamaktadır. Ancak, bu güzelliklerin yanında, toprakları kesişen komşuların birbirlerinin sınırlarına tecavüz ettikleri zaman, aralarında küskünlüklerin olduğu hatta işi büyütüp kan davaları gibi kötü örneklere de rastlanmaktadır. Kan davaları, komşuluk ilişkilerinden daha çok birinci derecede akrabalar hatta kardeşler arasında arazi paylaşımı nedeniyle oluşmaktadır. Emniyet yetkililerinden aldığımız bilgilere göre, son yıllarda sınır tecavüzünden kaynaklanan ölüm olayına rastlanmamakta, arazi paylaşımından kaynaklanan ölüm olaylarıyla nadiren karşılaşmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

VAKFIKEBİR İLÇESİNDE DİNİ YAPI

A. DİNİ HAYAT HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Din konusunda, her disiplinin meseleye kendi bakış açısıyla yaklaşması, birden fazla din, hatta bir dinin farklı yorumu bulunması nedeniyle herkesin uzlaşacağı bir din tanımlı yapmanın ne kadar zor bir iş olduğu kolayca anlaşılır. Bir değil birçok din vardır ve çeşitli dinlere mensup insanların benimseyebilecekleri, eski bir ifade ile "efradını cami, ağyarını mani" bir tarif vermek mümkün değildir. "Din" kelimesi bir Budist ile bir Yahudi'nin zihninde aynı çağrışımı yapmaz. Hatta önemli ortak özelliklere sahip olan bir Müslüman ve Hıristiyan'ın dinden anladıkları önemli ölçüde farklı olabilir.⁷²

Bilindiği gibi din sosyolojisinin konusu dine dayalı sosyal davranışlardır. Dolayısıyla din sosyolojisi, dinin toplumsal işleviyle daha çok ilgilidir. İşlevsel tanımlarda da din, birey ve toplum hayatında hangi işlevi yerine getirdiğine bağlı olarak tanımlanmaktadır.⁷³ Dinin sadece inanç ve ibadetlerden oluşmayan topluma yansıyan bir yüzü vardır. Toplumların hemen hepsinde dini yaşayışla örf ve adetler birbirine giriftir. Dolayısıyla Ünver Günay'ın tanımında olduğu gibi sosyolojik açıdan bakıldığında din, içerisinde toplumsal ilişkileri besleyen bir sosyal sistemdir ki, bu sistemin unsurları dini inançlar, değerler, kurumlar, pratikler ayinler ve teşkilatlardır.⁷⁴

Sosyolojinin gelişiminin başından itibaren din-toplum ilişkileri üzerinde açıklamalar yapılmıştır. Din Sosyolojisi'nin konusu din-toplum ilişkileri ve karşılıklı etkileşim tarzları olarak gösterilmesine rağmen bu disiplinin klasiklerinde daha çok dinin topluma olan etkileri üzerinde durulmuştur. Bununla beraber Weber ve takipçilerinin gayretleriyle Din Sosyolojisi, inanç değişmelerin hangi sosyal şartlara bağlı olduğunu, günlük hayata ne oranda yansıdığını, şehir, köy veya çeşitli ve sosyal gruplarda hayata yansıma şekillerini incelemeye yönelmiştir.⁷⁵ Günümüzde din toplum ilişkilerinin karşılıklı etkileşim halinde incelenmesi giderek daha da arttığı söylenebilir.

İnsanlar yaratılışları itibarıyla toplu halde yaşamaya muhtaçtırlar. İbn Haldun'un da belirttiği gibi insanlar maddi ve manevi ihtiyaçlarını yalnız başlarına temin

⁷² Aydın, Mehmet S., *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Fak. Vakfı Yay., İzmir, 2001, s.5

⁷³ Okumuş, Ejder, *Toplumsal Değişme Ve Din*, İnsan Yay., İstanbul, 2003, s.59

⁷⁴ Günay, *Din Sosyolojisi*, s.230

⁷⁵ Er, İzzet, *"Din Sosyolojisi"*, D.İ.A., Diyanet Vakfı Yay., (İsam) İstanbul, 1994, C. IX, s.345-346

edemezler.⁷⁶ Toplum bir bütün olduğundan, toplumu oluşturan unsurlar bir şekilde, az ya da çok, doğrudan ya da dolaylı olarak birbirleriyle ilintilidir. Zira toplum maddi ve manevi yapısıyla bir örümcek ağı gibi birbirine bağımlıdır. Bu bağlamdaki toplumsal olgulardan birisi de dindir. Din fenomeni, en ilkel toplumlardan en modern çağdaş toplumlara değin bir insan ve toplum realitesi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁷⁷

Ünlü sosyolog A. Comte tam bu noktada, ilkel toplumlardan modern döneme geçişte zorunlu olarak her olgunun değişimden etkileneceğini, din hususunda da teolojik merhaleden başlamak suretiyle metafizik düşünüş merhalesine, oradan da pozitif düşünüş çağına ulaşılacağını iddia etmektedir. Üçüncü aşama olan pozitif dönemde, ulaşamayacağı gerçekleri (evrenin oluşumu, Tanrı) ve nedenleri bir yana bırakan insan, artık gözlem ve deney yoluyla somut varlıkları incelemeye yönelir.⁷⁸ Comte'un insanlığın evrim kanunu diye ileri sürdüğü üç hal kanunu gerçekte Avrupa toplumlarının tarihsel gelişme evrimlerinin basit bir tasviridir. Belirli bir uygarlığın tarihsel gelişme evrelerini, bütün uygarlıkların daha doğrusu insanlığın kanunu gibi görmekle Comte özel bir hali genelleştirmek hatasına düşmüştür.⁷⁹

Ancak tecrübe edilen dinin "bir anlam sistemi" olduğu, kurumsal anlam kaybının, bireysel anlam kaybı anlamına gelmediğini ve dinin bireysel bilinçteki yerini her zaman koruduğudur. Çünkü modern insan bilim-teknoloji ve modernitenin varoluşsal bir anlam sağlayamadığını, dolayısıyla dinin yerinin dolmadığını hissetmektedir. "Dünyanın 21. yüzyılda bugünkünden daha az dini olacağını düşünmek için hiçbir neden yoktur."⁸⁰ Pozitif düşüncenin hâkim olduğu toplumlarda diğer sosyal kurumlar gibi mutlaka din de olacaktır. Zira insanlığın tekâmülünde en önemli faktör din olmuştur. Her devirde din, insanları birbirine bağlamış, topluma düzen, denge ve hayatiyet vermiştir.⁸¹ H.Bergson, "geçmişte ne ilmi ne sanatı ne de felsefesi olan insan toplulukları bulunduğu gibi bugün de bu tür toplumlara rastlanabilir. Fakat dinsiz toplum asla varolmamıştır"⁸² derken aynı gerçeği dile getirmiştir.

⁷⁶ İbn Haldun, *Mukaddime*, Çev., Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul, 1988, C.1, s.271-273

⁷⁷ Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, s.52-53

⁷⁸ Kurt, *Din Sosyolojisi Ders Notları*, Emin Yayınları, Bursa, 2004, s.64

⁷⁹ Kösemihal, Nurettin Şazi, *Sosyoloji Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999, s.160

⁸⁰ Köse, Ali, *Sekülerizm Sorgulanıyor*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002, s. 8-10

⁸¹ Aron, Raymond, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, Çev. K.Alemdar, Bilgi Yay., Ankara, 1986, s.78

⁸² Bergson, Henry, *Ahlak ve Dinin İki Kaynağı*, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. Yay., Ankara, 2000, s.9

1. İtikadi İnançla İlgili Bulgular

En genel mahiyetteki nitelikleri dikkate alındığında bir din, inanan-kutsal arasındaki bağla belirlendiğine göre, toplum içinde objektifleşen ve üyelerin ortak malı haline gelen dini tecrübe, bir inançlar ve pratikler sistemiyle bir cemaat içinde organize olur. Buna göre her din sisteminin toplum içinde üç türlü anlatımı söz konusudur ki, bunlar teorik, pratik ve sosyolojik anlatım yani iman, ibadet ve cemaattir.⁸³

Vakfikebir ve çevresinde farklı bir dine mensup insanların varlığı bilinmeyip herkes İslam dinine inanmaktadır. İslam dininde iman, Allah Teala'dan gelen hükümleri (zarurat-ı diniye) tasdik etmek, onun haber verdiği şeyleri tereddütsüz kabul edip bunların gerçek ve doğru olduğuna gönülden inanmak demektir.⁸⁴ İslam dininin iman esasları ilmihal kitaplarında "amentü" terimiyle ifade edilir. Amentüde belirtilen esasların hepsi Kuran'ı Kerimde çeşitli ifadelerle yer alır: "Kim Allah'ı, meleklerini, kitaplarını, peygamberlerini ve ahiret gününü inkar ederse, şüphesiz derin bir sapıklığa sapmıştır."⁸⁵ vb. mealdeki ayetlerle amentü esasları belirtilmiştir.

Dini inanç, insanı ulvi, yüce ve kutsal olarak kabul ettiği bir varlığa bağlamaktadır. Kutsal değerler insana güven, iç huzuru ve gönül rahatlığı vererek, insanın hayatını anlamlı hale getirmektedir. Aynı zamanda hem hayattan zevk almasını ve mutlu olmasını hem de hayatın acı, üzüntü ve ıstırapları karşısında dayanma, sabır ve metanet duygularının güçlenmesini sağlamaktadır. Bu anlamda din, "insanın sarıldığı bir kurtarma aracı" konumundadır.⁸⁶

İslam inancının temel esaslarının başında gelen Allah'a iman Vakfikebir'in dini hayatının merkezinde yer alır. Gerçekten de halkın büyük çoğunluğu "*Kulluk görevimizi yerine getiremezsek de imanımız tamdır*" gibi ifadelerle inanç konusundaki hassasiyetlerini ortaya koymaktadırlar. Mülakat yaptığımız kişilerin Nasıl bir Allaha inanıyorsunuz? sorusuna cevaplarını cinsiyet, yaş ve eğitim durumları açısından değerlendirdiğimizde ortaya çok farklı cevaplar çıkmamıştır. Sonuçta, Allah inancı bakımından araştırma alanımızın inançlı bir toplumsal yapıya sahip olduğu ve toplumun tamamına yakınının Allah'a inandığı görülmektedir.

⁸³ Wach, Joachim, *Din Sosyolojisine Giriş*, Çev. Battal İnandı, Ank.Ü.İ.F.Yay., Ankara, 1987, s.43

⁸⁴ TDV. İslam Araştırmaları Merkezi, *İlmihal*, TDV.Yay., İstanbul, 1999, c.1, s.68

⁸⁵ Kur'an-ı Kerim, *Nisa*, 4 /136

⁸⁶ Mardin, Şerif, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yay., İstanbul, 1995, s. 45

Yöre halkı yaratıcıya inanma konusunda göstermiş olduğu hassasiyeti, görevleri Allahın emirlerini yerine getirmek olan meleklerle imanda da göstermektedir. Cebrail, Azrail, Mikail, İsrail dışında en fazla bilinen Kiramen-Katibin ve Münker-Nekir melekleridir. Ancak, İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenlerinden ve imamlardan öğrendiğimize göre, son yıllarda iyilik meleklerinin ve kötü şeytanın insan şeklinde tasvir edildiği televizyon programları melek inancı konusunda gençlerin kafasını karıştırmakta ve onların olumsuz dini sosyalleşmesine sebep olmaktadır. Bu konuda birçok lise öğrencisi, arkadaşlarının, herkesin bir iyilik ve kötülük meleği olduğu ve bunlarında çevremizde dolaşan insanlar olduğunu düşündüklerini ifade etmektedirler. Bu gerçeğe, Cereci şu cümlelerle dikkat çeker: "Özellikle son zamanlarda herkesin bir iyilik meleği, birer güzellik meleği hatta birer kötülük meleği vb. olduğuna dair inançlar yaygınlaşmıştır. Kişiliklerin oluşumu sürecinde insanların, algılama, öğrenme, uygulama eylemlerini büyük ölçüde televizyona bağımlı olarak yaptıkları ve sosyal sürece katılımları aşamasında yine televizyonun gösterdiği referanslara göre hareket ettikleri"⁸⁷ düşünülürse bu durum hiç de şaşırtıcı görünmemektedir.

Mülakatlarımızda, yaratıcının kullarıyla irtibatını sağlayan ve onun buyruklarını kullarına iletmediği kitaplara inanç hususunda yörede sorun görünmemektedir. Diğer ilahi dinlere ait kitapların bozulduğu ancak Kur'an'ın, indiği günkü şeklini aynen koruduğu ve bunun sonucunda emirlerinin bağlayıcı olduğu anlatılmıştır.

Peygamberliği, Allahın kullarına verdiği en üstün makam olarak nitelendiren yöre halkı, bütün peygamberleri kabul etmekle birlikte, özellikle Hz. Muhammed'e daha büyük bir muhabbet beslemektedir. Onun Allahın en sevgili kulu olduğuna ve âlemlerin kendisi için yaratıldığına inanılır. Bu sevginin ifadesi olarak hemen her vesilede mevlid-i şerif okunur, onun ruhuna bağışlanır. Hz. Muhammed'in hadisleri halkın çoğu tarafından sorgulanmaksızın kabul edilir. Ancak Hz. Muhammed'in beşeri üstünlüğünü kabul edip de televizyondaki tartışmalardan etkilenecek onun sözlerinin kendi dönemiyle ilgili olduğunu düşünenler de bulunmaktadır.

Vakıfkebir ve çevresinde, bu dünyanın geçici olduğuna, bu dünyada ekilenin öteki dünyada biçileceğine dair bir âhret inancı söz konusudur. Allahın emirlerini

⁸⁷ Cereci, Sedat, *Televizyonun Sosyolojik Boyutu*, Şule Yay., İstanbul, 1996, s.108

yerine getirenlerin Cennet'e, günah işleyenlerin Cehenneme gideceği ve bunun da ölümden sonra gerçekleşecek bir hesaba çekilme ile olacağına, bu dünyadaki haksızlıkların öteki dünyada ilâhi adaletle telafi edileceğine inanılır. Âhret inancı gencinden yaşlısına ortak bir inanç olsa da, ölümden kaçınılmayacağı kabul edilse de, ölüme daha çok yaşlıların hazırlık yapıp, kefen parası biriktirdiklerin gözlemledik.

Yöre halkından bir kısmının kaza ve kader konusunda akıllarının karışmış olduğunu tespit ettik. Bunun göstergesi, kader nedir sorumuza, Allahın her şeyi önceden bildiği, olayların bu çerçevede cereyan ettiği, kullarda ise bir cüzi irade bulunduğunu ifade edecek kadar kendi bünyesinde kader kavramını hazmetmiş bazı insanların yanı sıra, tembelliklerinden iş bulamayıp mazeret olarak "*kader böyleymiş*" diye cevap veren kişilerin bulunmasıdır. Başka bir gösterge de, Zekeriya Yüksel vb. din görevlilerinin kader konusunda en çok muhatap oldukları sorunun kendi ifadelerine göre, "*Allah her şeyi bilip uygulatıyorsa, kulların günah işleyeceğini de biliyor. O zaman niye günaha müsaade ediyor ve sonrada sorumlu tutuyor*" sorusu olmasıdır.

2. İbadet Hayatı ile İlgili Bulgular

Din, sadece bir takım tasavvur ve fikirlerden ibaret olmayıp aynı zamanda dıştan tezahür eden tutum ve sosyal davranışlardır. Bundan dolayı ibadet, amel ya da tapınmalar dinin fenomenal yönleri olarak ortaya çıkar.

Bir insan lider ve otorite olarak kabul edip kendisine bağlandığı ve her bakımdan ona itaat ettiği bir diğer insan karşısında kendisini alçaltan ve onu da yücelten bir takım söz, hareket ve davranışlarla ilişkisini ortaya koyar. İnanan insan ise kendisinin göremediği Allah karşısında duygu ve düşüncelerini nasıl dile getirecektir? İşte bazı ibadetler insan-Allah ilişkisini dile getiren sembolik jestler ve bunlara eşlik eden formüller halinde düzenlenmiştir.⁸⁸

İbadetler dini anlamda homo religious olarak görünen insanın davranış boyutunu kapsamaktadır. Dini inanç ilk unsur olurken, ibadetler onun devamı şeklinde algılanmaktadır. Toplumda ibadetlere karşı az-çok ilgili olanlar olduğu gibi, tamamen ilgisizler de bulunmaktadır. İbadetler aynı zamanda dini inançlara bağlılığın da bir göstergesidir.⁸⁹ Bilindiği gibi birçok İslam âlimi klasik tasnifle ibadetleri 3 kısma ayırır:

⁸⁸ Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV Yay., Ankara, 1998, s.247

⁸⁹ Wach, a.g.e, s.51; Günay, *Din Sosyolojisi*, s.224-225

Namaz ve oruç gibi bedeni ibadetler, zekât gibi mali ibadetler, hac gibi hem mali hem bedeni ibadetler. Aşağıda yöre insanının ibadetlere bakışı incelenecektir.

a. Namaz

Namaz, en fazla vurgu yapılan ve diğer ibadetlerin hepsini bünyesinde barındıran kapsamlı bir ibadettir. Çünkü namaz, zikir, istiâze, dua etme, kuran okuma, düşünme vb. hususları içerir.⁹⁰ Aynı zamanda namazın hem ferdi hem toplumsal tezahürleri vardır. İslam dini, birlik ve beraberliğe önem verdiği için namazların cemaatle kılınarak müminler arasında bir cemaat ruhu oluşmasını amaçlar.⁹¹ Ancak, mülakatlarımızda namazı kulluk göreviyle algılayan birçok insanın, namazın psiko-sosyal boyutuyla ilgilenmediği ve onu her zaman yerine getirmek zorunda oldukları basit bir ibadet gibi düşündükleri tespit edilmiştir. Bunun yanında namaza, bir borç anlayışına ilaveten gönül huzurunu yakalamak için deruni anlam yükleyenler de vardır.

Namaz ibadeti açısından bölgeye baktığımızda şöyle bir tipoloji geliştirebiliriz: Hiç namaz kılmayanlar, sadece bayram namazı kılanlar, bayram ve Cuma namazını kılanlar, düzenli namaz kılanlar, düzensiz namaz kılanlar. Gözlemlerimize, din görevlilerinden edindiğimiz bilgiler göre Vakfikebir'de namaza bakış şöyle özetlenebilir: Yaşlıların büyük çoğunluğu beş vakit namazını hem kılmakta hem de cemaatle namaza devam etmeye özen göstermektedirler. Çoğunluğu yaşlıların teşkil etmesiyle birlikte gençler arasında da cemaatle namaza devam edenler bulunmaktadır. Şehirdeki camilerin cemaati köylerdeki camilerden daha kalabalıktır. Bunun sebepleri arasında, köydeki evlerin camiye uzak oluşu, ilçeye oranla köyde metrekareye düşen insan sayısının azlığı, köy halkının bahçe işleriyle uğraşırken namaz vakitlerini geçirmeleri, köylerdeki din görevlilerinin birçoğuyla halkın arasında irtibatın kopuk oluşu vb. sebepler sayılabilir. Şehirdeki camilerin kalabalık olmasının sebebi ise, şehirde oturan yaşlıların fazlalığı, şehirdeki yakınlarında kalırken yaşlıların namazlarını camilerde kılmayı tercih etmeleri, alışveriş vb. gerekçelerle köyden ilçeye inenlerin namazlarını camilerde kılmalarından kaynaklanmaktadır. Buna rağmen dini önderler, yöredeki camilere yeterli düzeyde rağbet olmadığından ve cemaatleşme duygusunun zayıflığından yakınmaktadır. Cemaate ilginin en yüksek olduğu namazlardan biri de

⁹⁰ Senih, Saffet, *İbadetin Getirdikleri*, Nil Yay., İzmir, 2000, s.56

⁹¹ Topkara, Adem, "*Namaz İbadeti ve Ruh Sağlığı İlişkisi Üzerine Psikolojik Bir Yaklaşım*", Lisans tezi, Bursa 2001, s. 90

Cuma namazıdır. Cuma namazının haftada bir oluşu, cemaatle kılınma gerekliliği ve toplumsal baskı Cuma namazına olan bu ilgiyi körüklemektedir. Cemaate en yoğun talep ise Ramazan ayındadır. Bu ayda doruğa çıkan manevi hayatın da etkisiyle genci, yaşlısı, kadını, erkeği camileri doldurur. Farz ibadetlerine ilgisizlerin bile bu ayda teravih ve bayram namazlarına ilgileri gözden kaçmaz. Cuma ve bayram namazlarına erkekler katılırken kadınlar sadece teravih namazlarında camiye iştirak ederler.

Vakfikebir ve çevresinde yoğun katılımın olduğu bir diğer namaz ibadeti cenaze namazlarıdır. Niçin cenaze namazına katılım yüksek olur sorumuza, *"ölen kişiye karşı son bir kulluk borcunu yerine getirme ve cenaze namazını kılmanın sevabı çok olduğu"* gibi cevaplar aldık. Öte yandan araştırma alanımızda, cenaze namazına katılan cemaatin sayısı ve kimliklerinin, ölenin toplumsal statüsü, tanınma oranı ve ölüm şekliyle ilgili olduğunu gözetledik. Örneğin, sıradan birinin ölümü halinde kılınan namaza cenaze yakınları ve tesadüfî kalabalıklar katıldığı halde, tanınmış birinin, şehit olan bir askerin, afetten ölenlerin cenaze namazlarına çevre ilçelerden de katılım olur.

Hiç namaz kılmayan veya düzensiz namaz kılan bazı kişilerden aldığımız cevaplara göre, bunun sebebi namazı küçümseme anlayışı değil de ferdi ihmallerdir. Düzenli kılanlardan, *"namaz sayesinde kendimi huzurlu hissediyorum"* diyenlerin yanında hiç namaz kılmayan bazı kişilerin *"içlerinden namaz kılma isteği gelmediğini, önemli olan kalp güzelliği olduğunu, sabahlara kadar namaz kılan sofuların bile dünyada rahata kavuşamadıklarını"* ifade edenlere rastlanmıştır. Dikkatimizi çeken bir başka husus, yörede başı açık çoğu bayanın da namaz kılmalarıdır.

b. Ramazan İbadetleri ve Oruç

Tüm İslam âleminde olduğu gibi, Vakfikebir'de de dini hayatın en canlı olduğu ay, Ramazan ayıdır. Bu ayda yıl boyunca çeşitli sebeplerle yıpranmış manevi ve sosyal bağlar yeniden güçlendirilmekte ve toplumsal bütünlük sağlanmaktadır. Mimiklerden ses tonlarına varıncaya kadar Ramazanın manevi iklimiyle yoğrulan halkın gün boyunca yapmış olduğu bütün işlerinde tatlı bir telaş hâkimdir. Bu telaş aslında Ramazan yaklaşırken "Ramazana hazırlık" diye başlar, bir ay boyunca devam eder.

Ramazan ayının kendine has en önemli ibadeti şüphesiz oruç ibadetidir. İslam'ın beş şartından biri olan oruç, tutmaya ehil olan kimselerin yılda bir ay niyet ederek

sabah ikinci fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar yeme-içme ve cinsi münasebet gibi orucu bozan şeylerden korunmalarıdır.⁹²

Oruç ibadeti ifa edilirken aynı zamanda birbirini kırmamaya, dedikodu yapmamaya dikkat edilir. Vakfikebir ilçesinde Ramazan ayında halkın çoğunluğunun orucunu tuttuğu müşahede edilmiştir. Yörede, orucunu yiyen kişilere hiç de iyi gözle bakılmadığından, açıkça orucunu yiyen gözükmemektedir. Öyle ki yörede Ramazan ayında lokanta vb. yemek mekânları kapalıdır. Bu tür mekânlar bu aylarda genelde restore faaliyetlerine girişmektedir. Vakfikebir halkı Ramazan konusunda muhafazakâr karakterli bir görünüm vermektedir. Hatta günlük beş vakit namazını kılmaya bile birçok kişinin oruç tuttuğu gözlenmektedir. Bazı kimseler bütün yıl ibadet etmedikleri halde bu ayda oruç tutma, Kur'an okutma vb. dini pratikleri yerine getirmek için birbirleriyle yarışır. Ramazan'a olan ilginin bir göstergesi de oruca hazırlığın gecedan itibaren başlamasıdır. Ev hanımlarının çoğu sahur yemeği için hazırlığını gecedan yapar. Sahura kalkma Anadolu'nun diğer yerlerinde olduğu gibi davul çalma, sala okuma vb. yollarla değil de ev hanımlarının kurmuş olduğu çalar saatlerle gerçekleştirilmektedir. Geçmişte Trabzon merkezde davul çalınırken Vakfikebir'de hiçbir zaman çalınmadığı anlatıldı. Yörede, sahura yönelik özel yemek türü, undan yapılan "aşma" adı altındaki hamurlu mamuldür.

Vakfikebir'de bir Ramazan günü nasıl geçirilir sorusuna cevap olarak gözlemlerimize takılanları şöyle özetleyebiliriz: Sahur sonrası sabah ezanının okunuşuna müteakip camilerde insanların toplanması için namazdan önce Kuran'ı-Kerim okunur. "Mukabele" denilen toplu hatimler ise genelde öğle namazına müteakip okunmaktadır. Bazı ailelerin evlerde mukabele okutma gelenekleri devam etmektedir. Gün boyu ibadetlere devam edilirken bir yandan kimi hazırlayacağı iftarlığın, kimi de vereceği davetin hazırlıklarıyla zaman geçirir. İftar saati yaklaşırken çoğu insan fırından taze çıkacak Ramazan pidesi almak için sıraya girer. Bazıları da kendi ifadeleriyle "*daha çok sevap kazanmak için*" iftar saatine yakın, camiye akşam namazını kılmaya gelirler. Dolayısıyla kentte hareketlilik daha çok akşam saatlerine yakın bir zamanda görülmektedir.

⁹² Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslam İlmihali*, Erkam Yay., İstanbul, 1991, s.415

Yörede iftara özel yemek "güveç"tir. Anlatılana göre geçmişte Ramazan'da hemen her gün tüm esnaflar güveç yapar, köyden gelen misafirlere ikram ederdi. Öyleki akşam saatlerinde kentte güveç kokusundan geçilmezdi. İftar vakti oluşunca kent büyük bir sessizliğe gömülür. Ancak iftar yapıldıktan sonra hareketlilik yeniden başlar. Yine geçmiş yıllarda her ailenin iftardan sonra mutlaka kahve içtikleri anlatılır ki, yörede kahve yapımı bir sanat işidir. İftardan sonra kimileri sohbet veya gezinti için dışarı çıkarken kimileri de teravih için camilere yönelir. Teravih'e ilgi hayli yoğundur. Dini hayata etki eden vaazların teravih namazları öncesi yoğunlaştığı görülmektedir. Özellikle diğer zamanlarda vaaz-u nasihatten yeterince istifade edemeyen kadınların camiye erken saatlerde gelerek sohbetleri dinledikleri tespit edilmiştir. Yörede teravih namazları neredeyse Cuma namazına yakın bir kalabalıkla yerine getirilmektedir. Gündüz namazlarını kılmayan çoğu insanın da teravih namazına devam ettikleri görülmüştür. Teravih'e katılanlar genelde mahallelerindeki camileri tercih ederlerken, kimileri de her akşam bir başka camide kılmak için farklı camilere giderler. Ramazan'ın ortalarına doğru azalan cemaat sayısının, içerisinde Kadir gecesini bulanan son on günde tekrar artmaya yüz tuttuğu müşahade edilmiştir ki, bazı din görevlileri bu yoğunluğun sebebini "*Ramazan ayının gelişindeki sevinç ve gidişindeki özlem*" diye nitelendirmişlerdir.

Hocalardan aldığımız bilgilere göre kadınların ramazan ibadetleri hususunda erkeklerden daha hassas oldukları gözlenmiştir ki, mukabele okunuşuna kadınların daha fazla iştirak ediyor oluşları bu tespiti doğrular niteliktedir. Gerçektende dini yaşayışla ilgili pek çok hususta kadınlar erkeklerden önde gelmektedirler. Bu ilgide, onların psikolojik durumlarının, yani erkeklere oranla daha ince ruhlu, manevi geleneklere bağlı, korkuya meyyal ve sığınma ihtiyacını duyan kişiler olmalarına karşılık, erkeklerin, kendilerini daha çok hâkim ve bağımsız hissetmelerinin etkisi olduğuna kuşku yoktur. Ancak kadınların toplumdaki rolleri erkeklerinkinden farklıdır. Çünkü onlar, toplumsal hayatta nispeten kendi dünyalarına kapatılmış olup, toplumsal hayata katılmaları erkeklere oranla daha azdır ki, onların bu durumu erkeklerden daha çok dine bağlılık eğilimi göstermelerinde rol oynamaktadır."⁹³

⁹³ Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, s.97-98

Ramazan ayında yörede içki kullanımının azaldığı gözlenmektedir. Ancak, geçmişte gizli içki satışı yapan bir büfenin olduğu Vakfikebir'de günümüzde 4 içki büfesi alenen satış yapmaktadır. Ramazanda, bu büfelerden biri satışlarına ara vermektedir. Bütün bu hassasiyetlerin aksine Ramazan geceleri bölgedeki tüm kahvehaneler neredeyse sahura kadar açık olmakla birlikte, diğer aylarda olmadığı kadar paralı oyunlar oynandığı ifade edilmektedir. Birçok din görevlisinin kanaatine ve gözlemlerimize göre, bu durumun sebeplerinden biri, bir kısım insanın sahip olduğu "Ramazan ayı ibadetinin sadece gündüz oruç tutmaktan ibaret olması, geceleri eski alışkanlıklara devam edilmesi" gerektiğine dair seküler anlayıştır. Bu anlayışa sahip olanlardan bir kısmının sahura kadar kâğıt oyunları oynayıp uydukları ve bir daha ancak iftara kalktıkları anlatılmıştır. Dolayısıyla bu kimseler oruçlarını uykularına tutturmakta ve namaz vb. diğer ibadetleri yerine getirmemektedirler. Diğer bir olumsuz tavır ise teravih namazlarıyla ilgilidir. Birçok kişinin teravih namazını en kısa sürede kıldırın imam arayışında oldukları gözlenir. Bunların en kısa sürede kıldırın imamı bulana kadar cami cami dolaştıkları, kısa sürede kıldırınmayan hocaların ardından dedikodu yaptıkları gözden kaçmaz. Öte yandan kitle iletişim araçları, çevre vb. nedenlerle öteki dini pratiklere olan ilgide olduğu gibi oruca olan tutumun da kısmen eski özelliğini yitirdiğini belirtmek gerekmektedir. Liseli gençlerle yaptığımız mülakatta, oruç tutmayanların sayısının her yıl arttığı, ancak bu oruç tutmayanların birçoğunun ailesinin çocuklarının oruç tutmadığından haberleri olmadığı ifade edilmiştir. Gerçekten de, gençler arasında oruç tutmayanların sayısında artış olduğu duyulmaktadır. Yine gözlemlerimize göre sadece gençler değil ailelerde de oruç tutma oranları geçmişe göre düşmüştür. Bunun bir göstergesi de esnafların ifadelerine göre, yörede oruç tutmayanların yemek yiyebilecekleri son 2 yıldır Ramazanlarda açık tutulan lokantaların müşteri bulmalarındır. Bu durum, gelenekten gelen toplumsal baskı ve oto kontrolün yavaş yavaş eski gücünü kaybettiğini göstermektedir.

Vakfikebir'deki bayram hazırlıklarını, bayram günlerindeki hayatı Sekmenli köyünden Şevket Çavdaroğlu şöyle anlatmıştır: Bayrama bir hafta kala evler temizlik ve düzen bakımından elden geçirilir, bayramlık elbiseler alınıp bayram tatlıları hazırlanır. Bayramdan bir gün önce olan arefe "yörede arife" günü mezarlıklar ziyaret edilir. Bayram günü, erkenden camiye gidilir ki, hem vaaz-u nasihatten faydalanılsın

hem de yer bulmakta sorun yaşanmasın. Bayram namazı öylesine örflleşmiştir ki, dinle ilgisi olmayanların bile iştirak ettikleri toplu bir merasime dönmüştür. Namazdan sonra halk birbirinin bayramını tebrik eder. Bazı köy camilerinde, sıraya geçip kuyruk oluşturarak bayramlaşma geleneği geçerliliğini korumaktadır. Köylerde namaz çıkışı mezarlıklar ziyaret edilir. Dağılan halk daha sonra evdekilerle de bayramlaşıp ailece kahvaltı yapar. Kahvaltıdan sonra akraba, komşu ve dost ziyaretlerine gidilir. Evli olan kadınlar kocalarıyla birlikte ebeveynlerini ziyaret edip diğer evli kardeşleriyle baba ocağında buluşurlar. Bu ziyaretlerde misafirlere şeker, kolonya ve tatlı ikram edilir.

Ramazan'da yapılan ibadetlerin, normal zamanda yapılan ibadetlerden daha makbul olduğuna inanç, araştırma alanımızdaki insanları bir yıl boyunca ihmal ettikleri ibadetlerin telafisi için bu ayı fırsat görmeye itmiştir. Bu düşünceyle halkın çoğunluğu bütün bir ayı ibadetlerle geçirmeye gayret gösterir. Özellikle oruca bağlılık, beş vakit namaza olan bağlılıktan daha fazladır. Bunda, namazın günlük yaşayışta belirli aralıklarla tekrar edilmesine karşılık Ramazan orucunun yılda bir ay olmasının etkisi olabilir. Böylece bir anlamda yörede "Ramazan Dindarlığı" üst boyutuyla öne çıkar.

c. Zekat ve Fıtır Sadakası

İslam'a göre Cenab-ı Hak, insanları farklı yeteneklerde yaratmış, "Allah rızık konusunda bazınızı bazınızdaki üstün kılmıştır."⁹⁴ vb. ayetlerle de toplumdaki servet dağılımının çeşitli olduğunu bildirmiştir. Sosyal dayanışmayı sağlayan zekât ibadeti de gelir dağılımındaki bu farklı yapıya karşı önemli tedbirlerden biri olarak emredilmiştir. Zekât ibadetinin hem veren hem alan açısından topluma birçok faydası bulunmaktadır.

"Verilen zekâtlar yatırıma döndüğü zaman yeni iş ve üretim imkânlarıyla alt sınıfın iktisadi mobiliteye maruz kalıp, orta sınıflaşmasını hazırladığı gibi, yeni orta sınıf ve eski aşağı sınıfların satın alma güçlerini artırarak milli gelirden hisselerine daha fazla pay düşmesini sağlamakta, giderek orta sınıfların iktisaden güçlenmesine, refahtan pay almasına hizmet etmektedir. Görüleceği üzere, Allah rızasını kazanmak gayesiyle zengin kulunun verdiği zekâta mukabil ona hem manevi mükâfat vermekte, hem de malının üretim ve satışını çoğaltacak imkânlar hazırlayarak maddi gücünü artırmaktadır."⁹⁵

⁹⁴ Kur'an'ı Kerim, *En-nahl*, 16 / 71

⁹⁵ Er, İzzet, *Sosyal Gelişme ve İslam*, s.109-112

Bütün dinlerde toplumu ayakta tutan sosyal yardımlaşma tavsiye edilmiş olsa da zekât ibadeti sadece Müslümanlarda bulunmaktadır. Zekâtı zenginlerin vermesi gerektiğini bilen yöre halkı zenginlik ölçüsü ve zekât miktarı hakkında derinlemesine bir malumata sahip değildir. Dolayısıyla zekât vermek isteyenler her yıl Ramazan ayında müftülüğün belirlediği zekât ve fitre miktarlarını dikkate alarak zekâtlarını verirler. Zekât genellikle yörede Ramazan ayı içerisinde ifa edilir. Zekât ve fitre, ilçede değişik ürünlerden değil de genelde paraya çevrilerek verilir. Hem dinin bir tavsiyesi hem de yakınıni koruyup kollama gereği, bölgede zekât ve fitre gibi mali ibadetler akrabalarından başlanarak ödenir. Zekât, yurtlar ve yardım kuruluşları yerine daha çok fakirlere verilir. Bölgede zengin sayılabilecek insan çok olmadığından zekât verenlerin sayısının düşük olduğu söylenebilir. Ancak, zekâtı verilmeyen malın bereketsiz olacağı ve afetlere uğrayacağına dair inanç nedeniyle yörede, ekonomik durumu normal olanların İslam dininin zenginlik tanımının şartlarını taşımazsa da zekât verdiklerini müşahede ettik.

Fıtır sadakası, ramazan ayının sonuna ulaşan ve asli ihtiyaçlarının dışında nisap miktarı bir mala malik bulunan her hür Müslüman için verilmesi vacip olan bir sadakadır.⁹⁶ Vakfikebir'deki gözlemlerimize ve edindiğimiz bilgilere göre, fıtır sadakası, Ramazan ayını sağ-salim bitirmenin kişiye yüklediği borcu kaldırmak için bir şükür ifadesi olarak yerine getirilir. Fitre, araştırma alanımızda en çok yerine getirilen ibadetlerden biridir. Şartlarını taşıyan hemen herkesin ramazan bayramına ulaşmadan fitresini verdiği bilinir. Hatta zekâta göre daha az yük getiren fitreyi birçok fakir ailenin bile verdiği bilinmektedir. Öte yandan toprak mahsullerinden ödenen bir vergi niteliğinde olan oşür, yörede çoğu kimse tarafından hem bilinmez hem ödenmez.

d. Hac

Bütün dinlerin kutsal kabul ettikleri mekânlar vardır. İslam dinindeki kutsal mekânlardan biri Kâbe'dir. Her Müslüman ömründe bir kez bu beldeyi ziyaret eder ki bunun adına hac denir. İslam'ın emirlerinden biri olan hac, maddi imkânı olanların yerine getirmesi gereken bir ibadettir. Bu durumdan haberdar olmalarına rağmen yöre halkı, genelde ileriki yaş dönemlerinde hacca giderler. Memur, işçi vb. uğraşları olup da maddi imkânı müsait olanlardan istisna sayıda kişiler, genç yaşta hacca gitmektedir.

⁹⁶ Döndüren, *a.g.e.*, s.551

Bunun sebeplerinden biri, halkın çoğunluğunun maddi durumu hac ibadetini yerine getirecek kadar iyi olmayıp gençlik dönemini asli ihtiyaçlarını karşılamakla geçirmesidir. Aslında hac farızasının, yörede ibadetten çok bir statü göstergesi olarak algılandığı gözlenmiştir. Bunun en büyük göstergesi, yöre halkının, hac için gerekli maddi şartları taşımasalar da bir yerlerden borç bulup yaşlılık dönemlerinde hacca gitmeleridir. Çünkü hac için gereken şartları önemsemekten çok yörede, "hac yapmadan öldü gitti" anlamında toplumsal baskı öne çıktığını müşahede ettik.

Bölgedeki hac hazırlıkları ve gelenekleri ile ilgili tespit ettiklerimizi şöyle özetleyebiliriz: Daha hacca gitmeden hazırlıklara başlanır. Bir yandan kutsal topraklarda gerekli gereçler temin edilirken bir yandan da helalleşme turlarına çıkılır. Çünkü kul hakkıyla kutsal topraklara gitmek istenmez. Akrabalar ve komşular hacı adaylarını ziyaret ederek coşkulu bir atmosferle hacca uğurlarlar. Aynı coşku hac dönüşünde de devam eder. Havaalanında akrabaları tarafından karşılanan hacılar konvoy eşliğinde evlerine gelirler. Bundan sonra yöredeki hacılara "Allah kabul etsin" ziyaretine gelinir. Hatta hacdan dönüşün işareti bayraklar evlere asılır ki bayrağı görenler ziyarete gelir. Misafirlere, zezem ve hurma ikramına ilave olarak her hacının mali imkânı ölçüsünde farklı ikramlarda bulunduğu da olur. Yine hacdan getirilen tespih, takke, misvak, yüzük vb. eşyalar takdim edilir. Hacca gidip dönenlerin büyük çoğunluğu sakal uzatır ve onlara artık "hacı dayı, hacı teyze" diye hitap edilir. Hacca gitmek yörede dinin emirlerine tam anlamıyla uymak için dönem başlangıcı kabul edilir ve hacılar, artık namazlarını devamlı camide kılmaya gayret ederler, dedikodu vb. söz ve davranışlardan kaçınırlar. Öyle ki hacıların yapacakları en küçük kusurlar bile toplum tarafından "*bir de hacı olacak*" tabiriyle kınanmaktadır. Çünkü toplumda belli bir hacı imajı vardır. Bu imajı zedeleyenler toplum tarafından yadırganmakla birlikte, zamanla "*ne gelirse hacı-hocadan gelir*" gibi kalıplaşmış sözleri üretmekte ve sonuçta da hacı-hoca imajını zedeleyen bir geleneğe bürünmekte olduğunu müşahede ettik.

e. Kurban

Günümüzde yaygın kullanımı ve bilinen şekliyle kurban, bir anlamda sevilen bir şeyden tanrı adına feragat etmek demektir.⁹⁷

⁹⁷ Güç, Ahmet, *Çeşitli Dinlerde ve İslam'da Kurban*, Düşünce Kitabevi, İstanbul, 2003, s. 8-11

Vakfikebir ve çevresinde İslam dini ibadetleri içerisinde yer alan kurban birkaç çeşit kesilir. Bunlar kurban bayramına mahsus olan kurban, adak, şükür ve akika kurbanlarıdır. Şartlarına pek riayet etmeden kesilen kurbanlar bu yörede, dini bir ritüelden çok geleneksel bir olgu olarak karşımıza çıkar. Sadece maddi durumu iyi olanların değil, bunu zenginliğin bir göstergesi olarak algılayan birçok fakir ailenin de psikolojik tatmin ihtiyacıyla bu ibadeti yerine getirmeye çalıştığını müşahede ettik. Kurban, ekonomik bakımdan homojen olmayan ve daha çok fakir ailelerin bulunduğu yörede, çoğu ailenin sosyo-ekonomik açıdan kendini diğer ailelerden altta hissetmemesi için yerine getirdikleri bir ibadet görünümündedir. Kurbanı geleneksel bakışın bir göstergesi de, yerine getirilmesi için zekât ibadetiyle neredeyse aynı şartları taşımanın gerekmesine rağmen kurban ibadetine ilginin zekât ibadetinden hayli fazla olmasıdır. Bunun bir diğer sebebi de, kurbanı verilecek paranın et olarak geri dönmesidir.

Araştırma alanımızda karı-kocanın her ikisi de zenginse ayrı ayrı kurban kesmeleri gerektiğine dair düşünce çok yaygın olmayıp, D.İ.B.'lının "dinen zengin olan karı-kocadan her birinin ayrı ayrı kurban kesmesi uygun olur"⁹⁸ fetvası pek bilinmez. Kurban bayramı sabahı, kahvaltı yapılmadan bayram namazı kılınır ki bunun anlamı, kurban etiyile kahvaltı yapma âdetidir. Kurbanlıklar genelde bayram gelmeden satın alınıp, bir ibadet aracı olduğundan kesilinceye kadar iyi bakılır. Merkezde henüz belediye vb. kuruluşlara ait kesim yerleri olmadığından herkes kendi imkânlarıyla kesim işini halleder. Kurbanlıklar, bu konuda usta olan kasaplara kestirilir. Kasaba genelde para verilir, kurban etinden ücreti kesilmez. Kurban etinin çoğu dağıtılır, ev halkının ilerde yemek için kıyma yaptırıp derin dondurucuda sakladıkları olur. Kurban derileri Türk Hava Kurumu vb. kurum ve kuruluşlara bağışlanır. Halkın ifadesine göre, bazen derileri bağışlamayıp derilerden kendilerine çarık yaptıkları da olur.

Bir diğer kurban çeşidi olan adak kurbanının, daha çok Kuran kurslarına ve yurtlara bağışlandığı, adakta bulunanların kesilen hayvanın etlerinden yemedikleri gözlenmiştir. Yörede adak adamanın sadece bir laftan ibaret olmayıp hemen herkesin durumu müsait olunca verdiği sözü yerine getirdiği bilinmektedir. Bunda verdiği sözü yerine getiren Karadeniz delikanlısı imajını zedelememe ve adak yerine getirilmezse işlerin uğursuz gideceğine dair inancın etkili olduğunu düşünüyoruz. Öte yandan adağın

⁹⁸ [http://www..D.İ.B., gov.tr. \(Fetvalar\), \(09.01.2007\)](http://www..D.İ.B., gov.tr. (Fetvalar), (09.01.2007))

yerine getirilmesi, adak adanmasına sebep olan olayın olumlu sonuçlandığı anlamında olup, kişilerin sevincini toplumla paylaşmasına ve böylece geleneksel değerlere önem veren halk nezdinde kişinin statüsünün yükselmesine bir araç olmaktadır.

Günümüzde kurban ibadetiyle ilgili basında yer alan tartışmalardan etkilenen bazı kişilerin zihinlerin karışık olduğu izlenmiştir. Öyle ki bazı kişilerin kurban kesmek yerine, bedelini ihtiyacı olanlara dağıtmayı düşündükleri gözlenmiştir. Ancak yörede bahsettiğimiz uygulamaya girişinin bulunduğu duyulmamıştır. Bahsi geçen kişilerin televizyonlarda çıkan farklı açıklamalar nedeniyle ilahiyatçılara güvenlerinin azaldığı da dile getirilen bir husustur. Yine son yıllarda bazı modern aileler nezdinde kurban ibadetinin, dini ve geleneksel anlamından öte piknik yapmak için malzeme ve çocuklar için eğlence faaliyeti olarak algılanmaya başlandığı hissedilmektedir. Bu konuyla ilgili bütün spekülasyonlara rağmen kurbanın, sadece Allah rızası için hayvan kesmekle yerine getirileceğini savunan yöre halkının çoğunluğu, bunun dışındaki diğer uygulamaları İslam dini çerçevesi içerisinde değerlendirmedikleri müşahede edilmiştir.

f. Kur'an Okuma, Zikir vb. İbadetler

Araştırma alanımızda Kuran'ın, Allah'tan gelen mesaj olduğuna dair bir inanç bulunup, diğer semavi dinlere ait kitapların da kutsallığına inanılır. İnsanların dini hayatlarında Kur'an merkezi bir konumda yer alır. Saygının bir ifadesi olarak Kuran'a abdestsiz dokunulmayacağı, belirli bir seviyenin altına indirilmeyeceği ifade edilir. Genelde bir kılıfa sarılı olan Kur'an evin yüksekçe bir yerine koyulur. Yörede hemen hemen her evde Kur'an bulunur. Cenaze, mevlit, sünnet gibi sosyal faaliyetlerde Kur'an okunur. Çeşitli vesilelerle indirilen hatimler, hastalara şifa olsun diye ve ölülerin ruhlarına okunan sureler hep bu önemin bir göstergesidir. Özellikle Cuma akşamları ölülerin ruhlarına Kur'an okumanın faziletine inanılır. Bunun sebebi olarak bazı aileler, dini bir bilgiden çok gelenekte böyle gördükleri için yaptıklarını belirtmektedirler. Kısaca, yörede gencinden yaşlısına Kuran'a ilgi hayli çoktur. Verilen öneme karşılık, Kur'an çoğu kez yüzünden okunur ve din görevlilerinin ifadelerine göre içeriği merak edilmez. Ancak son yıllarda dini değerlerin tartışılmaya açılmasıyla bazı insanların, İslam dinini özü olan Kuran'dan öğrenmek gerektiği ve bu anlamda önemli olanın Kuran'ı anlamak, manasını kavramak olduğuna dair vurguları gittikçe artmaktadır.

Gelenekselleşen mevlit okutmaya sevap kabul eden köylüler gerçekten de, düğün, sünnet, kandil, vb. törenlerde mevlit okutmaya önemli bir ibadet olarak algılar ve yerine getirirler. Çoğunlukla camilerde bazen de evlerde halkın yoğun katılımıyla okunan mevlitler, genelde kısa vaazla başlayıp, mevlit pasajları ve arada Kur'an tilaveti ile devam eder. Nihayet ikramlar ve bir dini önderin eşliğinde topluca yapılan dualarla sona eren toplantıyla herkes dağılır. Birçok evde mevlit kitabı bulunan yörede sesi güzel olup mevlidi nağmeli okuyanlar tam hoca sayılır, kendilerine itibar edilir.

Vakıfkebir ve çevresinde dua ve zikir dini bir ibadet türü olarak uygulanır. Ancak toplu zikirlerden daha çok bireysel zikirler tercih edilir. Hatta son yıllarda zikir ayinleri ile ilgili televizyonlara yansıyan olumsuz imaj dolayısıyla, halkın çoğunluğu bu türlü uygulamalara soğuk baktıklarını belirtmektedir. Bununla beraber artık gündelik işlerden elini, ayağını çekmiş bazı yaşlılar zamanla bir araya gelerek zikirle zamanlarını değerlendirdiklerini ifade etmektedirler. Dua ve zikir, Allah'tan yardım talep edilen bir iletişim aracı, bu dünyadaki haksızlıklar karşısında bir sabır formatı ve ihtiyaçların kabul olduğu bir dayanak olarak algılanır. Bireysel dua ve zikirlerin yanında bazı arkadaşların sohbet edip toplu dua ettikleri de bilinir. Çoğunlukla Tanrının isimlerini anmaktan ibaret olan bu zikirlerin daha çok dindar sofular arasında yaygın olduğu görülmektedir. Özellikle belli bir dini gruba mensup olanların bu tür dini pratiklere daha çok rağbet ettikleri bilinmektedir. Bu zikirlerin, çoğu zaman düzenli olmayıp kutsal gecelerde daha fazla yoğunlaştığı ifade edilir. Halk arasında "kandil geceleri" diye tabir edilen bu gecelerde mevlit, Kur'an okunur, kaza namazları kılınır, dua ve zikirler yapılır. Meleklerin yeryüzüne inip insanlara hayır dualarında bulduklarına inanılan bu gecelerde yapılan ibadetlerin, normal zamanlarda yapılan ibadetlerden daha faziletli olduğu kabul edilir. Halkın, ilişkilerinde daha bir şefkatle hareket ettikleri bu özel gecelerde, güler yüzlü olmak, çocukların, yaşlıların ve uzakta bulunan akrabaların gönlünü almak sevap kabul edilir. Kutsal gecelerde çoğu zaman dini pratiklere ilgisiz bazı kişilerin bile televizyonlardaki dini programları izledikleri görülür. Özellikle Kadir gecesinde Allahın rahmetinin çokluğu bilindiğinden dini duygular daha yoğun yaşanır. Ancak, ramazan ayında on gün süreyle kendini ibadete adayarak evlerin veya camilerin bir köşesine çekilmekten ibaret olan "itikâf" yörede hiç uygulanmaz dense yeridir.

Muhtaç olanlara yardım elini uzatmak diye tanımlanan ve en geniş mali ibadetlerden biri olan "sadaka" araştırma alanımızda önemli bir yer tutar. Öncelikle yakın akrabalarından yardıma ihtiyacı onlara yardım edilir. Yardım söz konusu olunca yöre halkının eli o kadar açıktır ki, çoğu zaman kimin yardım topladığı ayrımı yapılmadan katkı yapılmaya çalışılır. Özellikle yardıma muhtaç olan öğrencilerin eğitimlerinin devam etmesi için adeta herkes seferber olur. Bölgede fakir aile çocuklarının kaldığı yurtlar vardır ki, bu yurtların masrafını çoğunlukla yöre halkının karşıladığı ifade edilmiştir. Ayrıca Miktaf Karkaç vb. esnaflar, yardım isteyenlere "*dükkâna giren boş çıkmaz*" anlayışıyla genelde yardım ettiklerini ifade etmişlerdir.

3. Halk İnançları

Her yörede olduğu gibi Vakfikebir ve çevresinde de resmi İslam'ın yanında gelenekten gelen inanç ve uygulamaların devam ettiği bir halk İslam'ından bahsetmek mümkündür. Halkın bu inançları arasında, dinle uyumlu olanlar da vardır olmayanlar da. Her halükarda bu inançlar zaman zaman halk arasında genel kabulle karşılanır.

Araştırma alanımızdaki batıl inanç ve hurafelerin daha çok halk dininin en yoğun biçimde yaşandığı köylerde ve özellikle kadınlar arasında yaygın olduğu söylenebilir. Bu tür faaliyetlerde çeşitli hastalıkların giderilmesi, çocuğu olmayan kadının çocuk doğurması, nazardan korunmak, işlerini yoluna koymak, evlenemeyen kızların evlenmesi için kalıplaşmış hareketler yapılır. Ancak günümüzde, özellikle kitle iletişim araçları ve eğitimin etkisiyle eski inanış ve uygulamalardan büyük ölçüde kurtulan halktan, sadece bazı yaşlı olanları eski inanışlarını sürdürmekte ve her türlü bilimsel gelişmeyi yalan ve sapkınlık olarak görmeye devam etmektedirler.

a. Büyücülük

İlçenin özellikle dağlık köylerinde büyücülükle ilgili uygulamalara rastlanır. Bölgedeki büyücülerin pek fazla dinle ilişkisi olmayıp "hoca" diye bilinmediklerini müşahede ettik. Ayrıca mülakat yaptığımız çoğu kişi büyüye inanmadıklarını ve büyücülere güvenmediklerini belirttiler. Buna rağmen zorda kalan bazı kişilerin çözüm bulamazlarsa son çare olarak büyücülere de başvurduğu anlatılmıştır. En çok kullanılan büyüler ise, "kısmet açma", "kısmet bağlama", "kötülüklerden korunma" vb. büyülerdir. Kısmet açmayla ilgili büyüde, kapalı bir kilit çeşitli dualarla açılıp akarsuya bırakılır. Bu büyü, hem fakirlikten kurtulmak hem de kısa süre içerisinde evlenebilmek için

yapılır. Kısmet bağlamayla ilgili büyüde ise, bir kilidin yine çeşitli dualar eşliğinde kapatılıp toprağa gömülmesiyle yapılır. Bu büyüyle de, yukarıdakinin tersine fakirliğe yol açmak ve evliliğe engel olmak amaçlanır. Kısmet bağlamayla ilgili büyü, hedef kişinin gizlice ele geçirilen saç telinin özel bir dua eşliğinde düğümlenmesiyle yapılır.

b. Cin İnancı

Yörede, cinlerle ilgili inanışlar tüm canlılığıyla devam etmektedir. Mustafa Kum vb. cinlerle ilgili inançları şöyle özetlemektedirler: "Cinlerin garip bir şekilde bizimle aynı mekânı paylaştıklarına, onlarında evlenip üreyebildiklerine, iyi cinlerin insanları koruyup kâfir cinlerin insanlara zarar verdiklerine inanılır. Cinlerin en fazla banyo-tuvalette, tezeklerin, kemiklerin bulunduğu pis mekânlarda yaşadıklarına inanılır ve bu yerlerde dikkatli davranılmaya çalışılır. Örneğin, banyoda küçük abdest bozulmaz, sokakta bulunan kemikler tekmelenmez, geceleri mezarlıklardan zorunlu olmadıkça geçilmez. Geç saatlerde dışarı dökülen küllerin cinleri kızdırdığına inanılır. Bu korkuları canlı tutan, dilden dile anlatılan "cin çarpma" hikâyeleridir. İnsanlara musallat olan cinlerin kolay kolay çıkmadığı ve şifalarını aramak için diyar diyar gezmeleri de, cin konusunda dikkatli olmaya yönelten bir başka etkidir. Cinlerle ilgili az rastlanan inançlardan biri, insanlarla cinlerin evlenebileceklerine dair inançtır. Buna göre böyle bir evlilikten çocuklar da doğabilir. Ne var ki böyle bir evlilik, çoğu zaman cinlerle evlenen insanların ölümleriyle sonuçlanır."

c. Fal

Çoğunluk tarafından, fala bakmanın ve baktırmanın günah olduğu kabul edilen bu bölgede, bu işle uğraşanların, faldan çıkan sonuca göre geleceği ile ilgili beklentiye girenlerin neredeyse yok denecek kadar az olduğu tespit edilmiştir. Dolayısıyla Vakfikebir sokaklarında fal bakanlara rastlanmaz ve yörede fala bakmak için çeşitli yöntemler bilinmez. En fazla kahve ve yıldız falı bilinir, bunlar da bireysel hobiden öteye gitmez. Kahve içildikten sonra fincanın ters çevrilmesiyle dipte kalanın oluşturduğu şekilleri açıklayan kahve falı ve herkesin yıldızlarının birbirleriyle oluşturdukları pozisyonları "Yıldızname" adlı kitabın doğru okunmasıyla değerlendirilebildiği yıldız falına uzmanlaşmış kişilerce bakılır. Bütün bunların yanında, neredeyse bütün çeşitleriyle unutulmuş falcılık, günümüzde sadece iskambil

kâğıtlarıyla yapılmakta ve ciddiyetinden uzak eğlence amaçlı gençler arasında sürdürülmektedir.

d. Diğer İnançlar

Yörede bilinen bir uygulama da kurşun dökme âdedidir. Buna göre nazar değmiş hastanın kafasının üzerine tutulan kapın içine uzmanlaşmış kişilerin duaları eşliğinde kurşun dökülür. Yörede, Allah'ın dostluğunu kazanmış bazı kişilerin keramet gösterebileceğine inanılır. Bu kişilerin göz açıp kapayana kadar Kâbe'ye gidip gelebilmeleri, su üzerinde yürüyebilmeleri, aynı anda birkaç değişik yerde görünebilmeleriyle ilgili olarak anlatıla gelen ve halktan hiçbirinin tanık olmadığı bu hikâyeler herkes tarafından bilinir. Bununla beraber, yörede ölülerin keramet gösterebileceklerine dair bir inanca rastlamanın mümkün olmadığı söylenebilir. Nitekim mezar taşlarını öpme, ağaçlara çaput bağlama, buralara mum yakma ve kurban kesme gibi böyle bir inancı destekler türden davranışlar, Vakfikebir ve civar ilçe halkınca hiç bilinmeyen uygulamalardır. Zaten bölgede bu tür inançları gündemde tutacak türbe ve yatırlar bulunmaz.

Muskalar, hastalıklardan, nazardan, büyülerden, cinlerden korunmak vb. birçok sebeple yazılıp, boyna ve kıyafetlerin değişik yerlerine iliştirilen dualar ya da Kuran ayetlerinden oluşur. Bu şekilde yazılıp bir kılıf içinde bezlere sarılarak genelde boyna asılan muskaların derde deva olduğuna inanılır. Aslında bu alanda uzmanlaşmış kişiler bulunsa da halkın bir kısmı "bana muska yaz" diye hocalara sık sık başvurduklarından, bazı hocaların muska yazmayı öğrendikleri anlatılmıştır.

Kuşkusuz bütün bu inanç ve pratiklerin bir kısmına araştırma alanımızda dini bir renk verilmektedir. Bir kısım inanç ve uygulamalar ise başka kültürlere, çok eskilere ve hatta eski Türklerin Şamanist inançlarına kadar uzanmakta olup, İslami motiflere bezenmiş durumdadırlar. Örneğin, muska ve tılsımlar kullanmak geleneği ve bunların her türlü bela ve afetlerden koruyacağı inancının eski Türk ulusları arasında da oldukça yaygın bulunduğu bilinmektedir.⁹⁹

Yörede gizemli güçlerin varlığını yansıtan ağaç, taş vb. kutsal diye nitelendirilecek inanç bulunmamaktadır. Sık rastlanan bazı halk inançları da şöyledir:

⁹⁹ Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, s.156

- a- Akşamdan sonra öten horoz uğursuz sayılıp kafası kesilir.
- b- Geceleyin evde ısıklık çalınırsa eve yılan girer.
- c- Mayıs'ın 7. gününde kayığa binenler hastalıktan, uğursuzluktan kurtulur. Ayrıca Vakfikebirliler bu günde kendilerini ve hayvanlarını denizde yıkarlar. Son yıllarda tamamen kalkan ve kısmen komşu ilçe Beşikdüzü'nde uygulanan bu adetten uğur beklenirdi. Bir deniz bayramı olarak algılanıp Mayıs yedisinde halk kayık ve sandallarla denizde tur atarlardı.
- d- Ellerini bağlayanın kısmeti bağlanır.
- e- Gebe kadına ayva verilirse çocuğu güzel olur.
- f- Akşamları tırnak kesilmez, sakız çiğnenmez.
- g- Avucu kaşınana para gelecektir.
- h- Etrafta kargalar dolaşır veya köpekler ulursa uğursuzluk gelir.
- ı- "Kalandar gecesi" diye bilinen ve çoğunluğun ifadesine göre Rumlardan kalma bir adet olan ikinci bir yılbaşı. Bu gecede özellikle köylerdeki gençler evleri teker teker dolaşıp kapı aralığından içeri boş poşet atarlar. Her evden torba içine çeşitli meyveler konulur. Bazen şaka olsun diye torba içine yırtık çorap vb. malzemeler atılır. Kalandar, miladi yılbaşından 14 gün sonra yapıp ertesi sabah evin içerisine su ya da varsa o evin köpeği alınır. Bu faaliyetin uğur getirdiğine inanılır.¹⁰⁰

B. DİNİ TEŞKİLATLANMA

Her toplum için din, az veya çok teşkilatlanmış olarak karşımıza çıkar. Vakfikebirdeki dini teşkilatı tanımının, yöredeki dini hayat hakkında daha geçerli bilgiler vereceğini düşünüyoruz. Nitekim, Ünver Günay da böyle düşünmektedir: Bir dinin, çağlar boyunca varlığını sağlam biçimde devam ettirebilmesi ve dini mirasın bir kuşaktan ötekine aktararak sürüp gitmesi, akide ve amellerle ilgili güçlü bir geleneğin kurulmasını gerektirdiği gibi, kusursuz bir dini teşkilatın kurulması şartına da bağlı bulunmaktadır. Bu bakımdan, araştırma konusu toplumun dini teşkilatı ve bu teşkilatta görevli bulunanların toplumun dini ve sosyal yaşamındaki yerinden söz etmek, oradaki dini yaşayışı daha iyi anlamak bakımından oldukça yararlı olacaktır.¹⁰¹

¹⁰⁰ Aksoy, *a.g.e.*, s.45

¹⁰¹ Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, s.151

Ülkemizde, toplumun dini işlerinin yürütülmesi görevini Cumhuriyetin kuruluşundan beri Diyanet İşleri Başkanlığı merkez ve taşra teşkilatları ile birlikte yerine getirmeye devam etmektedir.

1. Vakıfkebir Müftülüğü

D.İ.B'na bağlı Müftülüğün görev ve faaliyetleri, esas olarak ilçe halkının dini sorunlarında yardımcı olmak, ibadet yerlerinin yapımı ve yönetimiyle ilgilenmektir. Bunun yanında Cami ve Kur'an Kursu görevlilerini denetlemek, yapımı tamamlanan camilere berat vermek suretiyle ibadete açmak, kandil gecelerinde, Kutlu Doğum Haftasında program yapmak, Pazartesi ve Cuma günleri vaaz vermek de Müftülüğün görevleri arasındadır. İlçe müftülüğü 2007 yılında Yavuz Selim Camii'nin altına taşınarak faaliyetlerini burada sürdürmektedir. Müftülükte kadrosu bulunan görevli personel sayısı 7'dir. Vakıfkebir'de merkezi ezan ve vaaz sistemiyle yaylalara varıncaya kadar tüm camilere hizmet götürülmektedir. Mülakat yaptığımız halkın çoğunluğu, ezanların daha düzgün okunduğu, tek ezan olması sebebiyle gürültü kalabalığından uzak olduğu, vaazların liyakatli kişilerce tek merkezden yapılarak dinin yanlış anlatımının ve böylece tartışmaların azalması vb. gerekçelerle merkezi sistemin faydalı olduğunu savunurken; bazı kişiler de, din görevlilerini tembelliğe alıştırdığı, zaten halkla diyalog sorunu yaşayan din görevlilerinin halktan tamamıyla soyutlanacağı endişeleriyle merkezi sistem uygulamasından vazgeçilmesi gerektiğini savunmaktadırlar.

2. Camiler ve Din Görevlileri

İslamiyet'te bütün yeryüzü mescit kabul edilmekle birlikte namazların camilerde cemaatle kılınması, gerek sevap bakımından gerekse sosyal yönden büyük bir önem taşır. Bununla birlikte camiler geçmişten bu yana, yalnızca ibadet edilen dini merkezler değil, aynı zamanda eğitim, yönetim, hukuk, idare vb. faaliyetlerin yürütüldüğü toplumsal bir merkez olarak da göze çarpmaktadırlar.¹⁰² Aynı şekilde, bilindiği gibi geleneksel toplumdaki bir din adamı da, cemaat içinde salt dini fonksiyonlarını geniş ölçüde aşan bir dini toplumsal otoriteye sahipti.

Bir din görevlisi sırf dini işlerle uğraşmamakta aynı zamanda bölgesinin toplumsal ve yönetsel sorunlarını halletmek gibi pek çok sorumlulukları bulunmaktaydı. Bu durum din adamına büyük bir toplumsal nüfuz ve itibar

¹⁰² Önkal, Ahmet,-Bozkurt, Nebi,"Cami", D.İ.A., Diyanet Vakfı Yay., İstanbul, 1993, C.VII, s.50-53

sağlamaktaydı. Toplumun tüm üyeleri, müftü, imam gibi din adamlarını tanır onlara saygı duyardı. Bugün ise, değişen sosyolojik şartlar nedeniyle fertler arası ilişkilerde değişimler ortaya çıkmış ve din adamları pek çok fonksiyonlarının yanı sıra eski prestijlerini yitirerek kendi kabuklarına çekilmek zorunda kalmıştır. Artık birçok kent veya mahalle halkı müftü veya imamın adını bilmemekte, hatta özellikle modern çevrelere mensup kişilerin onları hiç tanımadıkları görülmektedir.¹⁰³ Ancak geçmişe göre itibar kaybetmeler de din adamlarının mevlit, cenaze gibi törenlerde kendilerine ihtiyaç duyulduğundan toplumdaki etkilerinin devam ettiğini söylemek mümkündür.

Müslümanların hayatında tarihten bu yana merkezi bir konum işgal eden camilerin ve din görevlilerinin ilçedeki dağılımı şöyledir: 1869 yılına ait Trabzon İl Vilayet salnamesine göre ilçede 100 camii, 26 imam, 91 hatip, 11 medrese, 11 müderris ve 307 medrese öğrencisi bulunup diğer ilçelerin aksine kilise ve rahip bulunmamaktadır.¹⁰⁴ Günümüzde ise Vakfıkebir ve çevresindeki toplam cami sayısı 82 olup bunların 10 tanesi merkez ve merkez mahallelerde bulunmaktadır. 72 kadrolu 10 tane kadrosuz cami mevcut olup, buralarda 72 imam 5 müezzin görev yapmaktadır. Din görevlilerin sadece 8 tanesi ilahiyat mezunudur. Din görevlileri cami dışında cübbe sarık giyinmez. Merkezdeki camilerde kadrolu müezzinler görev yapmaktayken, köylerde ve mahallelerde halktan ilgililer müezzinlik görevini ifa etmektedirler. Emekli ve şu an görevde olan din görevlilerinden aldığımız bilgilere göre, resmi görevlisi olmayan camilerde müezzinlik yarışı olduğu bildirilmiştir. Din görevlileri bu yarışın gerekçesini, müezzinliği sevap kazanma vesilesi olarak görmekten çok "ben bu işi daha iyi yapıyorum" düşüncesinin ürünü olan "hava atma" amacından kaynaklandığı şeklinde izah etmişlerdir. Yörede görevlilerin hemen hepsi görevlerinin dışında tarım, hayvancılık, ticaret vb. uğraşlarla meşgul olup hem maddi açıdan daha iyi olanaklara sahip olma hem de halkla farklı alanlarla bağlantı kurma çabaları içinde olduğu gözetlenmiştir. Ancak bazı görevlilerin bu uğraşları esnasında asıl görevlerini nadiren de olsa ihmal etmeleri halk tarafından şiddetle kınanmakta ve şikâyet konusu olmaktadır. Sonuçta halk, din görevlilerini görev başında veya dini konularda kendilerine yardımcı olurken görmek istediklerini ifade etmektedirler. Ayrıca bölgede,

¹⁰³ Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, s.156

¹⁰⁴ Emiroğlu, *a.g.e.*, C.1, s.151

sesi güzel olmayan gençlere hoca olarak itibar edilmeyip, bilgisi olmasa da tok sesli, güzel mevlit okuyanlara ilginin daha büyük olduğu gözlenmiştir. Yine mülakatlarımızda, yüksek dini eğitim almış kişilerin geleneksel kalıpların dışındaki davranış ve sözleri, geleneksel din hayatını savunan çoğu köylüler nezdinde muteber kabul edilmemekte, böylece bu görevlilerin köylerdeki dini hayat konusunda etkili bir rol oynayamadıkları belirtilmektedir.

İlçe'de, Pazartesi ve Cuma günleri merkezi vaaz yapılmaktadır. Merkezi camilerde vaaz-u nasihatlere ilgi yoğun olup vaazın başlangıcından itibaren camilerin yarısının dolduğu gözlenmiştir. Ancak aynı hassasiyet tarım vb. uğraşlar sebebiyle köy camilerinde görülmez. Halkın ezandan 5–10 dakika önce köy camisine gelmiş olsa bile hava müsaitse ezan okunurken içeri girmekte olduğu müşahede edilmiştir.

Vakfikebir'deki cami inşaatlarını genellikle halk, kendi maddi imkânlarıyla ve çoğu kez fiziki yardımlarını da esirgmeden yapmaktadır. Camilere yapılan her türlü yardımın karşılıksız kalmayacağına inanan halk, camilerin iç süslemesine de katkı sağlamaktadır. Ancak bazı yaşlı kimseler camiye hibe ettiği eşyayı her zaman camisinde görmek isteyince problemler oluşabilmektedir. Örneğin, bazıları duvar saati getirip camiye astırmak isteyince, çok sayıda duvar saati görünümü bozup israf oluştursa da, getirdiği asılmayanların darıldığı ifade edilmektedir. Bir başka değinilmesi gereken nokta ise, yörede gösteriş için bazı insanların kendi mahallelerinde "*bizim de bir camimiz olsun*" anlayışının bulunmasıdır. Ancak Trabzon'un bazı ilçelerinde görülen, diğer cami cemaatine kızıp 300 m. arayla cami yapımına rastlanmaz.

Vakfikebir ve çevresi, din âlimi yatağı diye bilinir. Geçmişteki medreselerin çokluğu ve bu bilgilerin nesilden nesile aktarılması sonucu, günümüzde de dini konularda geniş malumata sahip insanlara rastlanır. Dini gruplar bölümünde değinileceği gibi, yörenin en büyük âlimi rahmetli Hacı Ziya Esen Habiboğlu'dur. Dünyanın dört bir yanına talebe yetiştirip yollamış olan hoca efendinin 1995 yılındaki cenaze törenine, Vakfikebir ve çevresinde şimdiye kadar hiç görülmemiş sayıda insan topluluğu katılmıştır. Bölgede imamlık ve resmi vaizlik yapan bu âlimin dini konulardaki fetvaları hiç sorgulanmaya gerek duyulmadan kabul edilirdi.¹⁰⁵

¹⁰⁵ Habiboğlu, H.Zeliha, *Hacı Ziya Esen Habiboğlu İle Otuzbeş Yıl*, Yunus Dergisi Yay., Trabzon, 1997, s.128

Kısacası camiler ve din görevlilerinin Vakfikebir halkının dini yaşantısında merkezi bir noktada bulunduğu söylenebilir. Cuma, bayram ve teravih namazları dışında müdavimlerini genellikle yaşlıların oluşturduğu camiler aynı zamanda çeşitli vesilelerle yapılan mevlitli düğün gibi törenlerin de mekânıdır.

3. Kur'an Kursları

Yöre halkının büyük çoğunluğu, çocuklarının en az namaz kılabilecek kadar Kur'an eğitimi almalarını uygun görmektedir. Çocuğunuzu Kur'an kursuna niçin gönderiyorsunuz sorusuna birçok kişi, vatanına, dinine bağlı bir evlat yetiştirmek için çocuklarını en azından yaz kurslarına gönderdiklerini söylemektedir. Bunun yanında, çocuklarının bir sezon boyunca okulda yorulduklarını ve yaz tatilinde dinlenmeleri gerektiği için yaz kurslarına yollamadıklarını ifade edenler de vardır.

İlçe'de, biri merkezde diğeri Yalıköy beldesinde olmak üzere 2 Kuran Kursu mevcuttur. Merkezdeki kurs mülkiyeti Diyanet Vakfına ait 5 katlı bir binada hizmet vermektedir. Burada kadrolu 2 erkek 2 kadın, sözleşmeli 2 kadın ve ek ders karşılığında fahri çalışan 4 kadın olmak üzere toplam 10 öğretici nezaretinde Kuran Eğitimi verilmektedir. Yalıköy'de bulunan Küçükdere Kuran Kursunda ise kadrolu 2 kadın, sözleşmeli 1 kadın ve ek ders karşılığında fahri çalışan 2 kadın olmak üzere toplam 5 öğretici nezaretinde Kur'an eğitimi verilmektedir. Her iki kursta 2006-2007 öğretim yılında 32 erkek, 241 kadın olmak üzere toplam 273 öğrenci bulunmaktadır. Ayrıca Merkez kursta 13 erkek ve 14 kadın kursiyer hafızlığa çalışmaktadır.

Kur'an kurslarını, devamlı olan ve yaz kursları şeklinde iki tipe ayırmak mümkündür. Yıl boyunca devam eden kurslara daha çok yetişkinler itibar ederken, yaz kurslarına en fazla ilköğretim düzeyinde katılım olmaktadır. Kur'an Kursu Müdürü Ali Dunay, kurs öğrencileri arasında her ne kadar eğitimlerini düzenli sürdürmeyenler olsa da, çocukluk çağında aldıkları bu kısmi eğitimin onların ileriki yıllarda şekillenecek ahlaki yapıları üzerinde olumlu tesirleri olacağını ifade etmektedirler.

Geçmiş yıllarda hafız yatağı olarak bilinen bölgede şimdilerde hafızlığa ilgi azalmış, daha çok çevre ilçelerden gelen fakir aile çocuklarına hafızlık yaptırılmaktadır. Merkez Kur'an Kursunda bilgisayarlı eğitimle hafız yetiştirilmektedir. Görevliler, bu eğitim sayesinde yanlış ezberleme olasılığının daha az olduğunu ancak ezberlenenin daha kolay unutulacağını savunmaktadırlar. Kursların bitiş tarihinde düzenlenen hatim

merasimleri ilgi çekmektedir. Hatim indiren çocukların aileleri ve komşular, hem çocukların Kur'an okuyuşlarını görmek hem de bu mutlu günlerinde onları yalnız bırakmamak için genelde törenlerin düzenlendiği camileri doldururlar. Bu merasimler, kurs faaliyetlerinin anlatıldığı, insanların kaynaştırıldığı bir toplumsal etkinlik olduğu gibi aynı zamanda gelecek yıllarda kursa katılacak öğrencilerde de bir özenti oluşturur.

4. Dini Gruplar ve Dini Yaşayışta Ayırt Edici Tipler

İnsan sosyal bir varlıktır. İnsanlık tarihinde yeryüzünün her yerinde insanların daima gruplar halinde yaşadıkları görülmektedir. Bir grup olabilmesi için, bir topluluğun öteki insanlardan ayrı, başlı başına bir birlik meydana getirmesi, bir varlık kazanması gerekmektedir. Aynı şekilde bir dinin sosyolojik anlatımı da, her şeyden önce onun belli bir dini topluluk veya cemaat oluşturma özelliğinde toplanmaktadır. Bu gruplarda üyelerin birbirine bağlılığı içten ve samimidir. Grup üyelerini bir araya getiren ve aralarında sıkı bir bağlılık oluşturan dini ve manevi unsurlardır. Dolayısıyla aynı gruba sahip olanlar doğal olarak diğer toplum bireylerinden ayrılırlar. Bu ayrılık toplumu terk etme anlamından ziyade, duygu, düşünce ve davranışlarda bir ayrılma olarak sosyal hayata yansır. Böylece toplumda sosyal gruplar teşekkül etmiş olur.

Dini gruplar farklı dinlerde buldukları gibi aynı din içerisinde de farklı görünümde bulunabilmektedir. Çünkü her insan ve grubun aynı dini normlardan anladığı farklılık göstermektedir. Zira her insan ve grubun içinde bulunduğu sosyo-kültürel şartlar farklı farklıdır. Her insan ya da grup dinle iletişime geçerken kimi zaman dinin bir yönü üzerinde yoğunlaşabilmektedirler. Sözgelimi bazı gruplar dinin inanç, bazı gruplar ibadet, bazı gruplar mistik, bazı gruplar da sosyal boyutunu esas alarak ya da o yöne ağırlık vererek dini bir hayat yaşamaya çalışmaktadırlar. Tüm bu etkenler dini grupların oluşmasına neden olmaktadır.¹⁰⁶

Vakfikebir'de Müslümanlardan başka bir dini topluluğa bağlı kimse bilinmemektedir. Her şeyden önce yörede resmi anlamda hizmet veren kurum, D.İ.B'na bağlı Müftülük ve onun resmi görevlileridir. Yine de Diyanet'in denetimi dışında her bölgede olabileceği gibi araştırma alanımızda da bir takım dini gruplar bulunmaktadır.

¹⁰⁶ Geniş bilgi için bkz., Akdoğan, *a.g.e.*, s.336-340; Günay, *Din Sosyolojisi*, s.252-259; Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, s.167-176

Görüştüğümüz kimseler, Vakfikebir'de öteden beri tarikatlar ve diğer dini grupların faaliyetlerinin yaygın olmadığını söylemişlerdir. Bilindiği gibi tarikatlar daha çok dinin mistik boyutu üzerinde yoğunlaşan kurumlardır. Tarikatlardaki asıl gayelerden biri insanları kalbi noktada temizlemek ve insan-ı kâmil mertebesine çıkartmaya çalışmaktır. Araştırma alanındaki tarikatlara ve dini gruplara baktığımızda, orta ve alt tabakadan halk kitlelerinin bu tür gruplara en fazla rağbet gösteren çevreler olduğunu gözlemledik. Cinsiyet faktörünü göze aldığımızda her grubun ayrı bir yapı oluşturduğu izlenmiştir. Aslında her fert ailesinin kendi grubuna katılmasında etkendir ve bu statü bir kuşaktan ötekine bir aile geleneği olarak aktarılmaktadır. Yine Vakfikebir'deki bazı gruplar, pek fazla yeni katılım sağlayamaz, sırf bahsettiğimiz aile üyelerinin katılımıyla oluşumlarını devam ettirirlerken, bazı grupların üyelerinin ve sempatizanlarının sayısını gittikçe artırdıkları gözlenmektedir. Bu durumu Ünver Günay'ın şu ifadeleri de vurgular niteliktedir:

Belli bir dini eğitimden yoksun kişiler, ölümün korkusunu daha da yakından duymaya başladıkları yaşlara eriştikçe, sırf dini grupların faaliyetlerinin oldukça fazla olduğu bir çerçevede iseler, kurtuluşu bir şeyhin veya dini önderin manevi yol göstericiliğine bağlanmakta aramaktadırlar. Gerçekten de, kişilerin tarikatlar ve öteki dini gruplara girmelerinde manevi tatminsizlik, bilgisizlik ve arayış içinde olmalarının rolü büyüktür. Toplum huzur aramakta, manevi doygunluğa erişmek istemekte, hiç değilse öteki dünyasını güven altına almak istemektedir. Geçim sıkıntıları, kentleşmenin ve bunun beraberinde getirdikleri toplumsal değişmelerin altında bocalayan, topluma yabancılaşan ve hiç değilse manevi bakımdan mutlu olmak isteyen belli bir eğitimden yoksun kişiler kurtuluşu, tarikat şeyhlerinin ve öteki dini grup liderlerinin kafasında tarifini bulmakta olup, kitabi olmaktan çok gönüle ve kalbe hitap eden din anlayışlarına sarılmakta bulunmaktadır. Bu anlamda, dini gruplara intisap türlü toplumsal değişmeler, kentleşme ve modernleşmeye karşı bir tepkinin ifadesi olmaktadır.¹⁰⁷

Vakfikebir'deki Müslümanlar Hanefi mezhebine mensupturlar. Araştırma alanımızdaki dini gruplarla ilgili önemli bir nokta, bunlardan bir bölümünün çok eskiden beri kökleşmiş gruplar olmalarına karşılık ötekilerin son 15-20 yılda ortaya çıkmış ve yayılmış olmalarıdır. Vakfikebir'de niçin son 20 yılda dini gruplar oluştu

¹⁰⁷ Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, s. 173

sorumuza, yöredeki dini süreci yakından takip eden Remzi Haliloğlu "*Hacı Ziya Esen Habiboğlu ve Zeki Şimşek gibi karizmatik resmi din görevlileri yöredeki din boşluğunu fazlasıyla dolduruyordu. Dolayısıyla dini gruplara ihtiyaç ve rağbet olmuyordu.*" diye cevap vermişlerdir.

a. Nakşilik

Yörede en çok müride sahip olduğu anlaşılan tarikat geleneği "Nakşilik"tir. Bilindiği gibi Türk tarikatlarından biri olan bu tarikat XIV. yüzyılda Orta Asya'da Bahaüddin Nakşibend tarafından kurulmuş olup, Timur istilasıyla Anadolu'ya gelmiştir.¹⁰⁸ Vakfikebir'deki Nakşîliğin 5 gruba ayrıldığı gözlenmiştir. Bunlardan üçüne, "Sivaslı Bedreddin Efendi'ye, Darende Somuncu Baba'ya ve Mahmut Usta Osmanoğlu'na bağlananlar" bir iki aileyi geçmemektedir. Kalabalık grupları ise Menzil Nakşîliği çekmektedir. Bölgede Menzil Nakşîleri de Adıyaman ve Afyon grubu diye iki gruba ayrılır. Afyon grubu, Menzil Nakşîliği diye bilinen asıl gruptan ayrı Muhammed Raşit Erol'un oğlu Fevziddin efendiye bağlı bir gruptur. Müritlerinin ifadelerine göre Menzil Nakşîliği Vakfikebir'de ilk 1980'den sonra görülmüştür. Bunun sebebini, o zamana kadar yöreye Nakşîliği anlatacak birilerinin gelmemesi, bölgede lider bir vekilin bulunmaması, intisap etmek isteyenlerin Adıyaman'a gitmek zorunda kalması diye ifade etmişlerdir. Günümüzde, müritleriyle yaptığımız mülakatlardan edindiğimiz bilgilere ve gözlemlerimize göre yöredeki Menzil Nakşîliği hakkında şunları söyleyebiliriz:

Bu dini grup herkese açıktır, dergâhlarının yeri herkes tarafından bilinmektedir, kendi ifadelerine göre "*zaten saklayacak bir şeyleri yoktur*". İntisap etmek isteyen bunu vekil aracılığıyla yapabilir. Tarikatın bugünkü müritlerinin hepsinin intisabı planlanmış bir intisap değildir. Pek çoğunun intisabı arkadaş çevresi, merak, bağımlılıklardan kurtulmayı isteyen fertlerin, ya bizzat kendilerinin ya da yakın çevrelerinin bir kurtuluş ümidiyle tarikata intisaplarıdır. Genellikle çoğu müntesiplerinin, grup geleneklerini sıkı bir biçimde uyguladıkları ve günlerini farz ve nafil ibadetler, zikirler, büyük şahısların eserlerini okumak ve tefekkür etmekle geçirdikleri anlaşılmaktadır. Haftanın belli günlerinde düzenlenen sufi meclisleri, hem grup üyelerini birbirine yaklaştırmakta hem de manevi neşvelerini artırmaktadır. İkinci ve yatsılardan sonra günlük hatmelerine devam etmektedirler. Gruba mensup olan erkek ve kadın sayıları hemen hemen aynıdır.

¹⁰⁸ Usta, Niyazi, *Menzil Nakşîliği (Erzurum Cemaati Örneği)*, Erzurum, 1996, s.51-53

Mensup olanların eğitim seviyeleri düşük olduğu söylenebilir. Ancak yükseköğretim mezunu olduğu halde hiçbir işte çalışmayan, ev hanımı olan kadın müritler de mevcuttur. Serbest meslek ve servis sektöründe çalışan memur müntesiplerin diğer meslek gruplarına oranla daha fazla oldukları görülür. İlahiyat tahsili yapmış çevrelerden tarikat müntesibi yok denecek kadar azdır. Siyasete karşı menfi bir tavır sergilenir. Dergâhlarda hiçbir zaman siyasi konular konuşulmaz. Zaten görüştüğümüz müritlerin ifadelerine göre, gruba intisap edene ilk yasaklanan siyaset ve cinsel sohbetlerdir. Sosyal çevrenin kişilik üzerindeki etkisine büyük önem verilir. Bu sebeple müntesiplerden sosyal ilişkilerine dikkat etmeleri istenir. Bu bakış ekonomik tutumlarına da yansır. Örneğin, alışverişlerdeki kıstaslarınız nedir sorumuza müritler, *"Önce kendi grup üyelerinden ticari alışveriş yaparız, bulamazsak namaz kılanlardan, o da bulunamazsa tarikata soğuk bakmayanlardan alışveriş yaparız. Özellikle son zamanlarda artan hassasiyetlerle bazı müntesiplerimiz alışverişlerinde sermayenin nereye aktığına dikkat eder olmuşlardır."* cevabını vermişlerdir.

b. Kadirilik

Araştırma bölgemizde eskiden beri köklü olan bir başka tarikat "Kadirilik"tir. Abdulkadir Geylani'ye bağlanan bu tarikatın Vakfikebir ve çevresinde geçmişte çok fazla mensubu olmasına rağmen şimdilerde Nakşîlik kadar taraftarı yoktur. Bölgedeki Kadirilerin sayısı niçin düşmüştür sorumuza bazı grup mensupları ve gruptan olmayan çoğu kişi *"karizmatik liderlerin ölmesi sonucu yerlerine geçen vekillerin eskileri kadar liyakatli olmamaları"* diye cevap vermişlerdir. Günümüzde Kadirilik Vakfikebir'de iki grup olarak faaliyetlerini sürdürürler. Onlardan biri, Malatyalı Hayri Babaya Bağlı Haydar Baş'ın grubu, diğeri Vakfikebir'de dergâhı bulunan Osman Efendiye bağlı "Düzlük grubu"dur. Kadiriler bölgede iyiden iyiye zayıflamıştır. Düzensiz devam eden sohbetlerini Cuma günü gerçekleştirirler. Günlük kadiri virdi, salat-ı selam, hamd ve dualardan oluşmaktadır. Alınan bir bilgi de yöredeki Haydar Baş grubunun faaliyetleri daha çok kadınlar üzerinden yürütülmektedir.

Haydar Baş'ın Akçaabatlı olması dolayısıyla, daha çok Akçaabat ilçesinde teşkilatlanmış görünen Kadiriliğin bu kolu Vakfikebir ve diğer ilçelerde yaygın değildir. Hemşerinizi olan Haydar Baş ve grubunu destekliyor musunuz sorumuza neredeyse halkın tamamı *"Çok evli olduğu ve hakkında söylentilerin çıktığı iddialarıyla Haydar*

Baş'ı çok tasvip etmediklerini" ifade etmektedirler. Aynı şekilde birçok kişi, Kadiriliğin bu kolunun bölgede teşkilatlanamamasını ve eski gücünü kaybetmesini, grup temsilcilerine karşı yükselen antipatiden kaynaklandığını ifade etmektedirler.

Tasavvufi geleneklerin dışında bölgede cemaat diye adlandırılan dini gruplara da rastlanmıştır. Ancak daha önce ifade edildiği gibi yöreye girişleri ve faaliyetleri 15 yıllık bir tarihe sahiptir. Aşağıda, yörede tespit edilen cemaatlerden bahsedilecektir.

c. Süleymancılar

Süleyman Hilmi Tunahan (1888–1959) adlı hocanın yolunu takip etmelerinden dolayı bu isimle anılırlar. Faaliyetlerini daha çok Kur'an Kursları çerçevesinde yürüttükleri bilinir. "Süleymancılar" Vakfikebir ve çevresinde özellikle son yıllara kadar tutunamamıştır. Süleymancılar Kur'an öğretimi alanında bölgede son iki yıldır teşkilatlanma içindedirler. Bu grubun ve diğer grupların yıllardır burada tutunamamasını mülakat yaptığımız kimselerin neredeyse tamamı, bölgedeki İmam-hatip öğrencilerinin ve mezunlarının fazlalığına bağlamaktadır. Diğer önemli etken yıllardır Vakfikebir'de hoca bolluğunun yaşanması ve özellikle karizmatik kişiliğiyle rahmetli Hacı Ziya Esen Habiboğlu hocanın bölgeye fazlasıyla yeterli olması şeklinde izah etmektedir. Gerçekten de 15 yıl öncesine kadar ortalama 150–200 hafız yetiştiren ve imam hatip okuluna yoğun talep nedeniyle sınavla giriş yapılan bölgede, daha çok Kur'an'ı Kerim'e yönelik faaliyetleri ile bilinen Süleymancılar grubu diğer ilçelerin aksine Vakfikebir'e son yıllara kadar girememişlerdir. Şimdilerde yeni yapılandıkları Kuran kursuna yöreden ve civar ilçelerden öğrenci bulma gayretlerindedirler. Halk bu grubun faaliyetlerini, *"İmam-hatipler eski fonksiyonunu yitirince, dini eğitim gerileyince, insanların içinde bulunan maneviyat boşluğunu dolduracak birilerinin çıkması"* olarak değerlendirmektedirler.

d. Risale-i Nur Talebeleri

Bediüzzaman Said Nursi (1875-1960)'nin eserlerinde anlatılan yaşantıyı hayata geçirmeye çalışan gruplara "Nurcular" denir. Aralarındaki metod farkından dolayı Fethullahçılar, Yazıcılar, yeni Asyacılar, Okuyucular, Kırkincılar, Zehra ve Medzehra gibi gruplara ayrılmışlardır. Vakfikebir'de bu gruplardan "Yeni Asyacılar" denen grup bir iki aile ile geleneklerine devam etmektedir. Buna karşılık Fethullah Hoca grubunun Menzil Nakşiliğinden sonra en fazla tutunan grup olduğunu gözlemledik.

Mensuplarıyla yaptığımız röportajlarda, düzenli olarak kendi aralarında dini, ilmi ve kültürel sohbetler yaptıklarını ifade etmektedirler. Kendilerinin edindikleri amaç ve idealleri şu şekilde belirtmişlerdir: a).Yerel halkın ve özellikle gençlerin içinde buldukları kültürel, ahlaki ve manevi boşluktan kurtulmanın yollarını araştırmak, b).Çeşitli kültürel, entelektüel, sosyal vs. organizasyonlar düzenleyerek halkla yakınlaşmaya ve sorunlarını gidermeye çalışmak.

Grubun bölgedeki faaliyetleri, daha çok eğitim ve ekonomi üzerinedir. Fakir halka, ihtiyacı olan öğrencilere değişik organizasyonlarla para, giysi vb. yardım toplanır. Her yıl Kutlu Doğum haftasında kermesler vb. programlar düzenlenerek geliri bahsi geçen yerlere aktarılır. Bütün bunların yanında dini, sosyal içerikli haftalık, aylık sohbetlerine değişik yaş gruplarından ve değişik mesleklerden insanların katıldığı gözlenmiştir. Yörede, bahsi geçen grup ve diğer grupların, kendi yayınlarını satma ve abonelerini çoğaltma yarışında olduklarını müşahede ettik. Mülakat yaptığımız neredeyse tüm bağılılar basın-yayın vb. teknolojinin imkânlarından sonuna kadar faydalanmak gerektiğini belirtmişlerdir. Nitekim İzzet Er de konunun önemini şu cümlelerle ifade eder: "Geçmişte olduğu gibi günümüzde de toplumların durmadan değişikliğe uğradığı, kitle iletişim araçları vasıtaları ve ulaşım ağının gittikçe geliştiği, milletler arası iktisadi diplomatik ve kültürel münasebetlerin bu değişmeyi daha da hızlandırdığı umumiyetle kabul edilir. Cemiyetteki bu değişimin dikkate alınmaması, topluma yön vermeyi tasarlayan hiçbir doktrin için af edilir bir hata değildir."¹⁰⁹

Vakfikebir ve çevresinde Hüseyin Hilmi Işığın eserlerini okuyan "Işıklılar" denen müntesibi çok olmayan bir grubun varlığı da bilinmektedir. Gözlemlerimize ve aldığımız bilgilere göre yukarıda sayılanlar dışında bölgede bilinen ve söz edilmesi gereken bir grup yoktur. Yine müşahedelerimize göre, yöredeki mevcut dini gruplara mensup kişiler arasında ciddi bir diyalog sıkıntısı bulunmamaktadır. Çocuklar hangi gruba ait olursa olsunlar arkadaşlıklarına devam etmekte, bu durum aileler tarafından doğal karşılanmaktadır. Yetişkinler arasındaki ilişkiler daha sınırlı olmakla birlikte olumlu düzeydedir ve öteki grubu alenen kınamalara pek rastlanmaz. Buna rağmen evlenecek adaylar, genellikle bağlı buldukları veya benimsedikleri kendi gruplarına

¹⁰⁹ Er, *Sosyal Gelişme ve İslam*, s.131

ait eşler tercih ederler. Karşılıklı gruplar yine genelde birbirlerini mekânlarında ziyaret etmez, yollarda selamlaşırlar. Birbirlerinin cenazelerine katılıp baş sağlığı dilerler.

Yukarıdaki grupların dışında, bir oluşuma bağlı olmayıp Vakfikebir ve çevresinde yaşayan halkın dini, kültürel ve sanat hayatını canlandırmayı ve ayakta tutmayı amaç edinen birkaç dini dernek ve yayınevi bulunmaktadır. Bunların kuruluş tarihi yenidir ve gün geçtikçe sayıları artmaktadır.

e. Bir Dindarlık Tipolojisi

İster bir gruba bağlı olsun ister bireysel olarak dinini yaşasın dindarlığın bir de tezahür eden boyutları vardır. Sosyoloji, insanların içyapıları bilinemeyeceğinden çoğunlukla görünenden hareket ederek tespitler yapar. Acaba Vakfikebir halkının dindarlık düzeyi nedir, Vakfikebir'de dindarlığın boyutları nasıldır, bu alanda kaç tür tipolojiden bahsedilebilir?

Günümüzde dindarlığın boyutları olarak algılanan tipolojiler, bir toplum içerisinde yaşayan insanın dindarlığının nasıl tespit edileceği veya dinin insan hayatının hangi yönlerinde ve ne derecede etkide bulunduğu meselesini tartışmaktan kaynaklanır.¹¹⁰ Sosyologlar arasında tipoloji araştırmaları ve literatür çalışmaları süregelmektedir. Bu noktada çok farklı tipolojilerle karşılaşılabilir. Çalışmanın amacını saptırmamak için aşağıda birkaç tipoloji örneği verilecek ve daha sonra bu tipolojilere göre araştırma alanımızdaki tablo yorumlanmaya çalışılacaktır.

Müslüman topluluklar içerisinde daha başlangıcında itibaren seçkinlerin sahip oldukları kültürle halk kültürünün birbirlerinden farklı olmaları nedeniyle, seçkinlerin temsil ettikleri "resmi dinin" yanı sıra toplumun orta ve aşağı tabakaları arasında din dışı unsurların karıştığı bir "halk dindarlığı" hayat bulmakta ve bunun da Türkiye'de böyle olduğu bilinmektedir.¹¹¹ M. Weber'den beri, dindarlık çeşitli değişkenler içinde ele alınmakta ve sınıflandırılmaktadır. Weber'in dindarlık tiplemesinde çiftçi, şövalye ve feodal beyler dindarlığı; bürokrasi, burjuva, proleter, alt tabaka dindarlığı veya büyüsel dindarlığı, ayinci dindarlık, şehir dindarlığı ve kır dindarlığı gibi kategorilere yer verilmektedir. Gustave Mensching ise, dindarlığı göçebe, asalet, köylü ve burjuva dindarlığı şeklinde ayrıştırırken, Joseph Fichter gerçek şekilci, kenardan ve kapalı

¹¹⁰ Köktaş, M.Emin, *Türkiye'de Dini Hayat (İzmir Örneği)*, İşaret Yay., İstanbul, 1993, s.50

¹¹¹ Mardin, a.g.e, s. 48-65

dindarlıktan söz eder. Carl Jung, içe ve dışa dönük dindarlıktan söz ederken, Mehmet Taplamacıoğlu, gayr-ı amil, idare-i maslahatçı, dini bütün, sofı ve yobaz dindarlık şeklinde ayrıma gider.¹¹²

Ü. Günay ise, ilk başta dini yaşayın azlık-çokluğuna göre dindarlığı beş kısımda tasnif eder. Birinci grupta yer alanlar, dini emirlere titizlikle uymaları nedeniyle "ateşli dindarlar"dır. İkinci türü, dini pratiklere bağlılıklarında düzensizlik hâkim olan ve dindarlıkları, kutsal günlerde artış gösteren "alaca dindarlar" oluşturur. Üçüncü türü, dini pratiklere yalnızca kolektif dindarlığın doruk noktasına eriştiği anlarda ilgi gösteren "mevsime göre dindarlar" oluşturmaktadır. Dördüncü türü, dini pratiklerin yaşantılarında çok daha az yer alan "oportunist dindarlar" oluşturmaktadır. Beşinci tip, dine karşı genellikle "ilgisiz" bir tutumda olanlardır. Biçimine göre dini yaşayış tipolojisinde ise Günay, dindarlığı dört kısımda inceler. Birincisi, halk içerisinde kalıplaşmış unsurların hâkim olduğu "geleneksel halk dindarlığı" olarak karakterize edilir. İkinci tipi, hurafelerden temizlenmeye çalışan, belli bir dini öğrenime sahip bulunan dini elit zümre arasında geçerli olan "seçkinler dindarlığı"dır. Üçüncü tip ise, dinin Tanrı ile kul arasında kutsal bir bağ olduğu anlayışından hareketle, din işleriyle dünya işlerini birbirinden ayıran ve dine yalnızca ahiret sorunlarının düzenlenmesinde yer veren "Laik dindarlık" tipleridir. Son tip, geleneksel dindarlık tipiyle laik tip arasında geçiş teşkil eden "tranzisyonel dindarlık" tipidir. Çünkü bu tip dini yaşayışa sahip olanlar, bazı konularda din işleriyle dünya işlerini birbirinden ayırmakta, başka bazı konularda ise, dinden kaynaklanan tutum ve davranışlara yer vermektedirler.¹¹³

Vakfikebir, dini tipoloji açısından çeşitli bir yapıya sahip olduğunu gözlemledik. Vakfikebir ve çevresinde yapılan mülakatlar ve gözlemlerden hareketle mevcut tipoloji çalışmaları da dikkate alınarak şöyle bir tipoloji oluşturabiliriz: a).İslami yaşantıyı gelenekten ayırmaya çalışan, dini emir ve yasakları sorgulayarak öğrenip uygulamaya çalışan "bilinçli dindarlık." b).Din ile örfün birbirine karışmış olduğu, kalıplaşmış unsurların kolay kolay yıkılmadığı "geleneksel dindarlık." c).Normal zamanlarda dinle çok ilgisi olmayan, din ve dünya işlerini ayırıp dini arka plana iten ama kutsal gün ve aylarda dini pratikleri yerine getirmeye çalışan "Ramazan dindarlığı."

¹¹² Subaşı, Necdet, "Türkiye Dindarlığı:Yeni Tipolojiler", İslamiyat Dergisi (Türkiye Dindarlığı), Avrasya Yay., Ankara, 2003, C.5, Sayı.4, s.17-40

¹¹³ Günay, , *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, s. 259-264

Yörede dini yaşayışın şiddetine göre, sayıları en kalabalık kategori "geleneksel dindarlar" tipolojisinin özelliklerine sahipken sayıları en az olan "bilinçli dindarlık" kategorisidir. Toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan ve ayrıntılı din malumatına sahip olmayan kısmın din algısı, sadece uyulması ve sakınılması gereken sembolik bir takım şekillerden ibaret ahlak kurallarıdır. Bunun göstergesi, görüşülen kişilerden büyük çoğunluğunun dini emir ve yasakları, farz, vacip, mekruh, haram ayırımı yapmadan yasak veya sevap diye yüzeysel bir anlayışa sahip olmalarıdır. Yörede, din görevlilerinin ifadesiyle "bayram namazı dahi kılmayan" insanların varlığı bilinse de ciddi bir grup oluşturacak kadar kalabalık olmadıklarından tipolojimize dâhil etmedik.

Araştırma alanındaki din anlayışının çoğu kimseler nezdinde, ihlâs ve takvadan daha çok korku ve umut ilişkisi olduğunu gözlemledik. Allahın emirlerine uyanın Cennet'e; yasaklarından sakınmayanın cehenneme gideceğine dair determine yaklaşım, kişilerin Allah'la ilişkilerinin mahiyetini belirlemiştir. Mülakat yaptığımız kişilerden edindiğimiz intibaya göre, halkın büyük çoğunluğu ibadetlerini, kendilerine verilen nimetlere karşı bir şükür ifadesi olarak değil, ya Cennet arzusuyla ya da Cehennem korkusuyla yerine getirir görünmektedir. Yine yörede, bir yandan kendisinin dindar olduğunu vurgulayıp faize para yatırmada sakınca görmeyenler, diğer yandan namazlarını kılmayıp, din yasaklıyor, mili ekonomiye zarar geliyor düşüncesiyle faize yeşil ışık yakmayanlara varıncaya kadar farklı tiplere rastlamak mümkündür. Aynı şekilde halkın bir kısmı uzun saçlı ve favorili gençleri dışlayıp bunu dinsizliğin bir belirtisi olarak algımlarken, bazı kişiler de bahsi geçen gençleri camilerde namaz kılmakla ilgili olarak önemli olanın şekil değil iç güzelliği olduğunu vurgulayarak daha ılımlı bir tavır sergilemektedirler.

Sonuçta Vakfikebir ve çevresinde dini hayat oldukça zengin ve çeşitli bir muhtevaya sahiptir. Kutsalla kurulan ilişkiler, ister dini inanç ve pratik alanında isterse dini gruplaşmalar alanında olsun, pek çok değişik tutum ve davranışlarda ortaya çıkmaktadır. Ali Akdoğan'ın Trabzon ili ve çevresi için yaptığı tespitler büyük oranda araştırma alanımız için de geçerlidir:

"Dindarlık açısından önceleri geleneksel bir dindarlık söz konusuysen, bugün daha çok bilinçli ve bireysel bir dindarlık gözlemlenmektedir. Daha önce sosyal baskı ve çevresel faktörler dindarlıkta önemli bir faktör oluştururken, bugün kişinin kendi

tercihine dayalı bir dindarlıkla karşılaşmaktayız. Geçmiş dönemlerde dindarlık daha çok grup normu çerçevesinde daha çok hayata geçirilip, bireysel farklılıklar ortaya çıkamazken, son dönemlerdeki kültürel gelişmeler bireysel dindarlığın ortaya çıkmasına sebep olmaktadır. Yine önceleri dini konularda dini önderler bir şey söylediklerinde bunlara olduğu gibi inanıldığı ve o doğrultuda hareket etmenin mutlak dini bir emir olarak düşünüldüğü ve dini hayatın bu çerçevede yaşandığı söylenmektedir. Son zamanlarda ise dini konularda sorgulamanın, farklı kaynaklardan bilgi alma arayışının olduğu, dolayısıyla aynı dini konuda farklı kanaatlerin ve buna bağlı olarak farklı kişisel uygulamaların yaşandığı görülmektedir."¹¹⁴

Ali Akdoğan'ın da belirttiği üzere dünyanın birçok yerinde olduğu gibi araştırma alanımızda da dini algılama ve dini yaşantı geçmişten bu yana farklılaşmaktadır. Aşağıdaki başlıkta, "dini algı ve yorumlardaki temel etkenler nelerdir, yöredeki dini davranış ve yaşantılarda bir değişim meydana gelmiş midir, değişim varsa sebep ve etkileri nelerdir?" sorularına cevap aranmaya çalışılacaktır.

C.DİNİ HAYAT ÜZERİNDE BAŞLICA ETMENLER

1. Ailenin Etkisi

Din ve aile ilişkileri incelenirken özellikle üzerinde durulması gereken aile yaşantısı içinde görünüp dinle de ilgisi olan doğum, evlenme ve ölüm gibi olaylardır. Nitekim araştırma alanındaki ailelerin, doğum, evlenme, ölüm vb. olaylarla ilgili tutumlarının, kendi içlerinde köklü yer edinen dini inançlarıyla yakından ilişkili olduğu görülmüştür. İkinci bölümde bu konular ayrıntısıyla incelendiğinden bu başlık altında tekrara düşülmeden ailelerin dini hayat üzerinde oluşturduğu etkiler araştırılacaktır.

İnsanlar genelde, aile ocağında doğar, büyür ve gelişir. İnsan varlığının çocukluk dönemi diğer canlılara göre daha uzun sürdüğünden, insanoğlu diğer canlılara göre daha itinalı ve daha meşakkatli bir süreçten geçer. Bu noktada yegâne sığınağı aile olup kişiliklerinin bir kısmını onların şekillendirmeleriyle oluştururlar. Çünkü bu dönemde çocuk, toplumun ahlak, tapınma gibi pek çok değerlerini öğrenmek ve sosyalleşmek durumundadır. Bunun bilincinde olan aileler de çocuklarını istedikleri

¹¹⁴ Akdoğan, *a.g.e.*, s.289

doğrultuda yetiştirirler, hayata bakışlarından inanç dünyalarına kadar çocuğun karakterinin oluşmasında ilk ve belki de en önemli kurumlardan birini oluştururlar.

Vakfikebir'deki halkın büyük çoğunluğu çocuklarının dinine, devletine bağlı yetişmeleri ve sosyalleşmeleri için çaba harcarlar. Gerek doğum öncesi gerekse doğumdan sonra yer alan pek çok uygulamada geleneklerin ve dini inançların payı gerçekten de büyüktür. Çocuğa ezan okuma, ad koyma, mevlit okutma, sünnet yaptırma gibi uygulamaların sebepleri altında büyük ölçüde din ve gelenek yatar. Bu değerlerin, insan hayatının ilerleyen safhalarında da etkisini devam ettirdiği görülmektedir.

Yörede, çocuğun doğuşundan, 6-7 yaşlarına kadar annesi tarafından geleneklere ve dine uygun yetiştirilmeye çalışıldığını gözlemledik. Gerçekten de, çocuklara ilk dini bilgilerini veren, onlara model olan ailedeki ilk bireyler annelerdir. Anneler, çocuklarının konuşmaya başlamalarından itibaren onlara besmele çekmeyi, dualar etmeyi öğretirler. Çocuğa bu dönemde verilen eğitim, teorik olmaktan çok pratiktir ve onun gelenekleri yaşayarak öğrenmesi sağlanır. Örneğin çocuk, yemeğin başında besmele çekip sonunda teşekkür ifade eden sözler söyler, ağzını şapırdatmadan yemek yer, yerken sol elini kullanmaz. Çocuğa peygamberimizin ismi, İslam'ın şartları, büyüklere saygı vb. kurallar küçük yaştan itibaren verilmeye çalışılır.

Araştırma alanımızdaki çocukların, dini yapılarını şekillendirmede modern ailelerle geleneksel ailelerin etkilerinin farklı olduğu tespit ettik. Geleneksel ailelerdeki dini atmosfer daha canlı olduğu için çocuk üzerinde oluşan etki ile modern ailelerdeki etkinin aynı olmadığını gözlemledik. Dolayısıyla diğer bölgelerde olduğu gibi bir Vakfikebir ailesindeki çocukta da meydana gelecek dini şekilleniş, bir anlamda üyesi bulunulan aile tipine ve aile bireylerinin dini karakterine göre değişiklik göstermektedir. Araştırma alanımızda sonuç olarak, ailelerin çocukları üzerinde etkilerinin önemli bir oranda devam ettiği ve dini bilgilerin yeni nesillere aktarılması konusunda ailelerin büyük bir fonksiyon gördükleri izlenmektedir. Mülakatlarımızda, insanlar dinle ilgili düşünce ve uygulamalarında ailesinden duydukları ve gördükleri uygulamaların etkisinde kalmaya devam ettiklerini ifade etmektedirler.

2. Din Adamlarının Etkisi

Daha önce ifade edildiği gibi geleneksel toplumlarda din, büyük etkilere sahiptir. Bir din adamı da, salt dini fonksiyonlarını geniş ölçüde aşan bir dini toplumsal otoriteye

sahipti. Bugün ise, değişen şartlar nedeniyle din adamı da pek çok fonksiyonunun yanı sıra eski prestijini de yitirmiş olup kendi kabuğuna çekilmek zorunda kalmıştır. Görüştüğümüz birçok din adamı, modern çevrelerle yakın ilişki kuramadıklarını ve kendilerini, cenaze vb. halkın ihtiyaç duyduğu törenler hariç topluma kabul ettiremediklerinden yakınmaktadır.

Araştırma alanımızda, arada bir yerel gazetelerde çıkan dini yazıları, din adamlarının yazmadıkları tespit edilmiştir. Yerel radyoda ise, dini programlar ancak bazı ramazan günlerinde yapılmaktadır. Bunlara rağmen, günümüzde etkileri azalan din görevlilerinin toplumda yerine getirdikleri fonksiyonları devam ettirmekte oldukları izlenmiştir. Cami'deki ibadetleri yöneterek halka dini konularda yardımcı olmaya çalışan görevlilerin cami dışındaki hizmetleri de kayda değerdir. Bunlar, çocuğun kulağına ezan okuyarak ismini fısıldama, sünnet, vb. düğünlerde mevlit, dua faaliyetlerinde bulunma, dini nikâh kıyma, cenaze ile ilgili işlemleri yürütmektir. Din görevlilerin etkisi en fazla mevlit okumda hissedilir. Mevlit okutma, Vakfikebir'de sadece sünnet ve düğün merasimlerinde değil, mübarek gecelerden vefat yıldönümlerine kadar âdeta bir gelenek haline bürünmüştür. Bazı ailelerin dinden anladığı tek şey bunlar olduğu için, birçok din görevlisinin bu törenleri sonuna kadar kendi açısından değerlendirmeye çalıştıklarını gözlemledik. Ancak görevlilerden aldığımız bilgilere göre son yıllarda, basın organlarının etkisi, din görevlilerinin çabaları sayesinde halktan mevlit okutma törenleri düzenleyenlerin sayısında ciddi azalmalar meydana gelmeye başlamıştır. Ayrıca mevlit okunsa bile, içerikteki Kur'an okuma ve sohbetlere daha fazla ağırlık verilmeye başlandığı ifade edilmiştir.

Bazı din görevlileri, cami dışında da çeşitli etkinliklere katılıp halkla kaynaşmaya, hatta içki kullanılmayan kahvehanelere dahi katılarak cemaatle iç içe olmaya, onlarla daha samimi ilişkiler kurmaya ve onlara bu konuda örnek olmaya çalıştıklarını müşahade ettik. Ancak hem gözlemlerimize hem kendi ifadelerine göre, bu faaliyetler sonucunda tam kaynaşma meydana gelmemekte ve din görevlileri cami cemaati dışında etkili olacakları bir ortam yakalayamamaktadırlar.

3. Eğitim ve Kitle İletişim Araçlarının Etkisi

Teorik ya da teknik bilgi, değer, sosyal rol veya davranış kalıplarının, okul kurumunun yaptığı gibi formel; yahut gazete, dergi, aile vb. kurumların yaptığı gibi

informel yöntemlerle insanlara aktarılması¹¹⁵ şeklinde kısaca tanımlanabilecek eğitim, her zaman toplumsal değişimin itici gücü ve gerçek anahtarı olmuştur.¹¹⁶

Araştırma alanı, yakın zamanlara kadar, modern yaşamın etkilerine kapalı olduğundan eğitim faaliyetleri basit yöntemlerle sürdürülmüştü. Günümüzde ise eğitimin, yaşam kalitesini artıran faktörlerden biri olduğunu fark eden halk, artık çocuklarını gidebildiği yere kadar okutabilmenin ötesinde, onların kültürel ve sanatsal açıdan kendilerini yetiştirebilmeleri için tüm imkânlarını seferber etmektedirler.

Aynı şekilde yaşanmakta olan toplumsal değişimde kitle iletişim araçlarının da etkisi olduğu düşünülmektedir. Modernleşme, kitle ulaşım ve haberleşme araçlarının gittikçe önem kazandığı bir süreç olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁷ Hatta kitle iletişim araçları, günümüz toplumlarında temel bir rol oynar duruma gelmişlerdir. Kitle iletişim araçları, çok sayıdaki izleyiciye ulaşan, iletişimi sağlayan araçlardır.¹¹⁸

Günümüzdeki teknolojik gelişme sayesinde, insanlar çevrelerinde olup biten bütün gelişmelerden rahatlıkla haberdar olmaktadır. Özellikle televizyonun en küçük yerleşim birimlerinde bile hızla yayılması, görsel olarak çeşitli örnekleri toplumun bilincine sunması, dar çevrelerin bireylerini de farklı kültürlerden haberdar etmektedir. Aynı televizyon kanallarını izleyen insanların ortak toplumsal bilinçlerinde eş zamanlı değişimler meydana gelebilmektedir.¹¹⁹ Bugün ulaştığı noktada bir televizyon için, sosyal ilişkiyi doğuran, kişiyi sosyal sürece kazandıran ve bu süreç içinde değerleri, kuralları, yargıları bizzat kendisi belirleyen araçtır demek fazla abartılı olmayacaktır.¹²⁰

Vakıfkebir, eğitim ve teknolojik imkânlardan yararlanma açısından çevre ilçelerden daha iyi bir noktadadır. Kısa bir zamana kadar sadece, elektrik lambaları bulunan evlerde, bugün artık tam otomatik çamaşır makinelerinden gelişmiş bilgisayarlara kadar teknolojinin her türlü yansımaları görmek mümkündür. Nitekim son yıllara kadar dış dünya ile temasları zayıf sayılan yöre halkının, şimdilerde modern iletişim araçlarıyla dünyadaki tüm gelişmelerden haberdar oldukları söylenebilir.

¹¹⁵ Demir, Ömer,-Acar, Mustafa, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yayınları, Ankara, 1997, s.72

¹¹⁶ Doğan, İsmail, *Sosyoloji*, Sistem Yayınları, İstanbul, 2000, s. 285

¹¹⁷ Günay, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, s.250

¹¹⁸ Giddens, *a.g.e.*, s.421

¹¹⁹ Cezayirli, Gülay, "*Şehir Bütün Bağları Çözer Sözüünün Düşündürdükleri*", A.Ü.İ.F.D., C.39, Ankara, 1999, s.374

¹²⁰ Cereci, *a.g.e.*, s.45

Söz konusu kitle iletişim araçlarının etkisi sosyal boyutta olduğu gibi dini boyutta da hissedilmektedir. Öyle ki din görevlisi Ali Kemal Seyis'e eğitimin ve kitle iletişim araçlarının dini yaşantı üzerindeki etkisi nelerdir diye sorduğumuzda aldığımız cevaplar şöyledir: Geçmişte insanlar, dini daha çok ailelerinden veya cami imamlarından, din kültürü ve ahlak bilgisi öğretmenlerinden öğrenirken, şimdilerde ilahiyatçılardan ve kitle iletişim araçları sayesinde çok farklı kaynaklardan öğrenme durumundadırlar. Bu durum ise, insanların dini konuları anlama ve yorumlama konularında farklı algılayışlarına sebep olmaktadır. Bazı dini kanalların yaptığı programlar halkın yanlışlarını sorgulamasına belki de düzeltmesine olumlu katkı sağlarken, bazı iletişim araçlarının olumsuz dini yayınları araştırma alanımızdaki halkın inanç ve ibadetlerini zayıflatmaktadır.

Bütün bunlar da kitle iletişim araçlarının dini hayat üzerinde getirdiği sosyo-kültürel değişimi ifade etmektedir. Aldıkları eğitimin etkisi ve kitle iletişim araçlarının yönlendirmesiyle şekillenen insanların aileleriyle ve çevreleriyle etkileşimi, yörenin toplumsal değişimini hızlandırmakta ve geleneksel dini yapının dönüşüme uğramasına katkı sağlamaktadır. Artık boş zamanlarının büyük kısmını evde televizyon izleyerek geçiren yöre halkı, izledikleri programların yoğun etkisi altında geleneksel kimliklerinden uzaklaşmaktadırlar.

4. Şehirleşmenin Etkisi

Çalışmanın başında, dünyayı etkisi altına alan modernitenin bütün yapıları dönüşüme uğrattığı ve bu dönüştürücü etkinin daha çok fabrikaların yoğunlaştığı sanayi şehirlerinde hissedildiği ifade edilmişti. Buna karşılık sanayileşmenin pek görülmediği küçük şehirler ve köyler modernitenin etkilerine daha kapalı olmaları dolayısıyla gelenekselliklerini koruyabilmekte veya daha yavaş değişmektedirler. Nitekim kısıtlı bir çevrede büyüyen birey, bulunduğu çevreden dışarı çıkmadan hayatını tamamlıyorsa, yeterli eğitim alma şansı da düşükse bulunduğu dar kültürel çevrenin daha fazla etkisinde kalmak durumundadır. Aynı dar çevrelerin iş ve eğitim gibi çekim gücü oluşturabilecek imkânları da sanayi merkezleriyle yarışmamaktadır. Böylece dar

çevreye mensup olan birey, farklı toplumsal ve kültürel çevreler hakkında fazlaca bilgiye sahip olmamaktadır.¹²¹

Bütün bunlarla birlikte, endüstrileşen, şehirleşen geleneksel kentlerde de değişim yaşanmaktadır. Esasen değişim denen olgu, birikici bir biçimde süreklilik arz etmektedir. Böyle olunca da, tarih içerisindeki değişimler, kültürler ve toplumların yanı sıra dinlere de yeni adaptasyon süreçlerini dayatmaktadır.¹²² Sanayileşmenin taşra üzerindeki en önemli tesiri, endüstri bölgelerinde geliştirilen düşünce ve yaşayış tarzlarını, doğrudan doğruya taşraya aktarması ve böylece taşra halkının kendine has bünyesine içten nüfuz etmesidir.¹²³

İnsanlık tarihinin büyük dönemleri, dinsel nitelikli dünya görüşünün egemen olduğu dönemler olarak geçmiştir. Ama insanlar çevrelerini denetimleri altına alabildikleri ölçüde bu gizemli ve doğaüstü inançların ve korkuların yerini, "bilimsel bilgi" dediğimiz, gözlem ve deney yoluyla doğrulanan bilgiler almıştır.¹²⁴ Gerçekten de geleneksel topluma nispetle sanayi toplumunda gözlenen farklılıklar sebebiyle, geleneksel toplumda hayatîyet bulduğu şekliyle dinin modern toplumda da varlığını sürdüreceğini düşünmek hatalı olur. Modern toplumu karakterize eden dinamikler olarak sanayileşme, kentleşme, eğitim ve kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, vb. faktörlerin etkisi altında kendini gösteren toplumsal değişim süreçleri, geleneksel toplumun yapısını, kültürünü, yerleşik değerlerini ve hatta karakterini derinden etkilemekte ve köklü değişim süreçleriyle karşı karşıya bırakmakta olup, bu durum onun geleneksel, yerleşik ve kurumlaşmış dini yaşayışı, kültürü ve kurumlarını da derinden etkilemektedir.¹²⁵

Aynı olguyu Adil Çiftçi şöyle dile getirmektedir: Din dışsal yaptırımlarını etnik cemaatlerde veya az gelişmiş kırsal alanlarda halen yine göstermeye devam etse de, metropollerin, hayli karmaşık dünyalarında bunu yapmakta tamamen başarısız kalabilir. Bireyin din ile yoğrulmuş bilinci, onu evlilik hayatında ya da çocuk yetiştirmede kontrol edebilirse de, aynı kontrolü iş meselelerinde gösteremeyebilir. Dinin modern

¹²¹ Cezayirli, *a.g.e.*, s.370

¹²² Günay, "*Dinin Bireysel ve Toplumsal Boyutu*", A.Ü.İ.F.D., Özel Sayı, Ankara, 1999, s.103

¹²³ Freyer, Hans, *Sosyolojiye Giriş*, Çev., Nermin Abadan, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi, Ankara, 1963, s.179

¹²⁴ Ozankaya, Özer, *Toplumbilim*, Cem Yayınları, İstanbul 1999, s.453

¹²⁵ Günay, *Din Sosyolojisi*, s.360-361

toplumda işlev görme gücü bugün büyük ölçüde kaybolmuştur. Farklı bir ifadeyle din, modern toplumun yapılanma sürecinde genelde edilgen veya tepkisel bir faktördür.¹²⁶

Bölgeden olmamız nedeniyle Vakfikebir ve çevresinin son 20 yılını yakından bilmemiz ve son 50 yılını müşahede etmiş yaşlılarla yaptığımız mülakatlar sonucu tespitlerimizi şöyle özetleyebiliriz: Özellikle Vakfikebir'deki kültür ve eğitim, boş zamanların değerlendirilmesi bölümlerinde vurgulanmaya çalışıldığı gibi, yöre halkının yapısı büyük ölçüde gelişmeye çok açık olmadığı, halkta birlik sağlanamadığından yenilik girişimlerine çoğu zaman engel olunmaya çalışıldığı için yine yöresel tabirle *"bölgeye son 50 yıldır değişim yaşanmamış"tır*. Bölgede, sanayi kuruluşları gibi iş olanakları olmadığından, yöredeki mevcut üniversite mezunları devamlı surette başka kentlere göç etmekte ve sonuçta, büyük ölçüde kültür değişimini gerçekleştirecekler yöreden uzaklaştığından kültürel değişim çok yavaş seyretmektedir. Dolayısıyla araştırma alanımızda, şehirleşme daha çok köylülerin artık köylerde kalmayıp ilçeye inmeleri ve yeni kültüre adapte olmaları paralelinde seyretmektedir. Ancak Vakfikebir'in son yıllarda kabuk değiştirmekte olduğu, 2 yıl önce açılan üniversitenin Vakfikebir halkının kültürel yapısı üzerinde dönüşüme neden olduğu izlenmektedir.

Kısaca, son yıllarda başta eğitim, ekonomi vb. alanlarda değişim geçiren araştırma alanımızdaki halkın davranışları ve yaşam tarzı da değişmeye başlamıştır. Özellikle yeni yeni şehirleşmenin etkisi ve kitle iletişim araçlarında halkın müşahedesine sunulan düşünüş ve yaşayış tarzlarının da etkisiyle araştırma alanımızda geleneksel din algısında değişimler meydana geldiğini söylemek mümkündür. Söz konusu faktörlere bağlı olarak, yöre halkının, gündelik hayatlarında dinin etkilerinden uzaklaşmaya ve sekülerleşmeye başladıkları söylenebilir. Artık, geçmişte halkın yaşantısında merkezi konumda bulunan dinin, günümüzde bireysel tercihlere dönüştüğünü ve tam anlamıyla olmasa da kendi özel alanına doğru çekildiğini fark etmek zor değildir. Bütün bunların yanında dikkat çekilmesi gereken araştırma alanımızdaki geleneksel dini algıdaki en göze çarpan değişikliğin, dinin asıl muhtevasında bulunmayan zamanla kendisine karışan çeşitli inanç ve uygulamalardan ayrıştırılması olduğu söylenebilir.

¹²⁶ Çiftçi, Adil, *Toplumbilimi Yazıları*, Anadolu Yay., İzmir, 1999, s.108-109

SONUÇ

Vakfikebir ve çevresinin toplumsal yapısının ve dini hayatının incelendiği bu çalışmayla, araştırmaya dayanak teşkil eden varsayımlardan hareketle, konuyla ilgili hipotezlerin doğruluk değerleri, elde edilen veriler ışığında sınanmaya çalışılmıştır.

Bu süreçte, öncelikle ilgili literatür dikkatlice gözden geçirilmiş ve hazırlanan kuramsal çerçeveye araştırmamanın alt yapısı oluşturulmuştur. Araştırma alanı hakkındaki genel bilgilerden sonra asıl konu olan Vakfikebir ve çevresindeki sosyal ve dini hayat, sunulan geniş malumatla açıklığa kavuşturulmaya çalışılmıştır. Son olarak, araştırma alanının sosyal ve dini hayatı hakkında mülakat ve katılımcı gözlem yoluyla toplanan verilerin yorumlanmasıyla çalışma nihai şekline kavuşturulmuştur. Çalışmaya konu olan Vakfikebir'in sosyal ve dini yapı özelliklerinin ve yörede meydana gelen değişmelerin araştırılmasında, araştırmacının bu ilçeye mensubiyetinin ve mensup olduğu çevreye olan aşinalığının, avantajlı bir durum olduğu söylenebilir.

Vakfikebir ve çevresindeki ilk izlenim, mevcut kaynakların yeterince değerlendirilemediği olmuştur. Yörenin il dışındaki zenginleri, bir yandan milliyetçi yapılarını korurken diğer taraftan, gerekli altyapı oluşmadığı, kâr getirmeyeceği vb. sebeplerle genelde Vakfikebir'e yatırım yapmamaktadırlar. Vakfikebir halkı, kültürel ve ekonomik açıdan gelişemeyişlerinin sebebini, halkının cahilliğine, yeniliği kolay kabul etmeyişlerine bağlamaktadırlar. Eğitimli kişilerin iş bulamayışı sebebiyle bölgeden sürekli uzaklaşmasıyla da ilçede dönüşümler yavaş yaşanmaktadır.

Sanayi kenti olmayan Vakfikebir metropol şehirlere ve yurt dışına devamlı göç vermektedir. Yöre halkının bir kısmı dik yamaçlarda didinerek tarımsal faaliyetlerini sürdürürlerken sahil kenarında olan diğer kısmı da Karadeniz'in sahile vuran hırçın dalgaları ile boğuşur. Bu tür meşakkatler bir taraftan insanları zor şartlara tahammüle hazırlayıp, kolayca pes etmeyen kimliklerini ortaya çıkarırken diğer taraftan huylarını da çabuk sinirlenen tabiata bürümüş olduğu söylenir. Zor şartlara tahammülü kolaylaştıran bir etken de birbirlerine yaptıkları şakalardır.

Din ve toplum arasındaki karşılıklı etki-tepki ilişkisinden dolayı, araştırma alanımızdaki toplumsal yapı ve değişimler, nasıl dini yaşantıyı etkilemişse aynı şekilde din kurumunun da aile, iktisat, vb. alanları etkilediği gözlenmiştir.

Gerek yörenin yakın geçmişine araştırmacının tanıklığı, gerekse de ilçenin yaşlı üyelerinden edinilen bilgilerden hareketle, geleneksel yapısını 1990'lı yıllara kadar koruyan Vakfikebir'in, bu tarihten itibaren kitle iletişim araçlarının etkisi, ticaret ve eğitim amaçlı büyük şehirle temasta bulunanlardan bir kısmının yöreyle irtibatlarını kesmemesi gibi sebepler dolayısıyla, modern toplumlarda geliştirilen düşünüş ve yaşayış tarzlarının etkilerine maruz kalması sonucu hâla bir değişim sürecinden geçtiği rahatlıkla söylenebilir. Bu değişim modernleşmeye bağlı olarak ilkin ilçe merkezinde başlayıp oradan kırsal alana yayılma istikameti göstermiştir. Modernleşme, kent toplumu ile köy toplumunu birbirinden farklı kılmış olup, bu durumu dini yaşayışta da gözlemlemek mümkün olmaktadır. Dini inançlara ve dini pratiklere bağlılığın kırsal alanlarda kenttekenden daha yüksek olduğu görülmüştür. Köy halkının şehir halkından daha misafirperver ve daha az bozulmuş bir yapıya sahip olduğu ve toplumsal bilinç ve dayanışmanın köylerde daha canlı olduğu tespit edilmiştir.

1980'lere kadar tamamen geleneksel ve dinsel karakterli toplumsal bir yapıya sahip olan Vakfikebir, bu tarihten itibaren halk inanışları, örf ve adetlerde, dinin sosyal fonksiyonlarında değişme şeklinde seyreden süreçte geleneksel kimliğinden uzaklaşmaya başlamıştır. Araştırma alanımızda yaşanan bu süreçte, dini yaşayışta bir farklılaşma ve çeşitlenme ortaya çıkmıştır. Böylece, toplumun farklı kesimlerinde, çevre, eğitim düzeyi ve dünya görüşü bakımından farklı dini algı ve yaşayışlara bağlı olarak tipolojik bir çeşitlenme gözlenmiştir. Hâlen Vakfikebir ilçesi, geleneksel yapı, halk inanışları ve bu inanışlar etrafında şekillenen örf ve adetler bakımından zengin bir çeşitlilik karakterize edebilecek mahiyettedir. Bununla beraber yılın belli zamanlarında beraberce icra edilen ibadetlerin, hala sosyal bütünleşmenin ve kaynaşmanın sağlanmasında önemli roller oynamaya devam ettiğini de belirtmek gerekir. Ancak yukarıda sözü edilen faktörlere bağlı olarak yaşanan değişimle beraber gözlenen geleneksel yapıdan kopuş, dini hassasiyetlerde de azalmayı beraberinde sürüklemiştir.

Araştırma alanında dinin, yakın zamanlara kadar toplumun kurumları ve işleyişi üzerindeki etkileri sürmüş olmakla beraber, kentin modern yaşamla temasa geçmesiyle değişen koşullara bağlı olarak, dinin de sosyal fonksiyonlarında değişmeler vuku bulmuştur. Din artık Vakfikebir ve çevresinin toplumsal hayatından çekilmeye ve kendi özel alanına kaymaya başlamıştır. Bu durum açık bir sekülerleşme belirtisidir. Geçmişte

bir dini davranışta hemen hemen ortak bir tutum sergilenirken, yeni dönemde bireysel düşünce ve tutumlar ortaya çıkmaktadır.

Sonuç olarak denilebilir ki Vakfikebir özellikle son zamanlarda maruz kaldığı modernitenin dönüştürücü etkisiyle tamamen değişmiş olmasa da geleneksel karakterinden uzaklaşmış ve geleneksellikten modernliğe geçiş sürecinde ortaya çıkan bütün hâdiselerle karşı karşıya kalmıştır. Böylece ne geleneksel kimliğinden uzaklaşabilmiş ve ne de tam anlamıyla modernleşebilmiş ve arada bir yerde sıkışıp kalmıştır. Ancak araştırma alanımızda yükselen dine karşı ilgisizliğe bakarak dinin giderek ortadan kalkacağını beklemek hatalı olur. Tersine modernleşme ile birlikte din, Vakfikebir'de eski şekilci, taklitçi, halk inançları ile iç içe girmiş kimliğinden gittikçe uzaklaşarak değişik grafikler çizse de bireysel bazda daha bilinçli yaşanmaya başlandığı tespit edilmiştir. Bu bağlamda Vakfikebir'de geleneksel ve dini değerler farklı bir anlam ve boyutta da olsa devam ettiğinden toplum yapısında modern ve dini değerleri birlikte izleme imkânı vardır.

KAYNAKLAR

- Akdoğan, Ali, *Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Geçişte Dini Hayat*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2002
- Aksoy, Hikmet, *Vakfikebir*, Hakimiyet Basımevi, Trabzon, 1966
- Armağan, Mustafa, *Gelenek*, Ağaç Yay., İstanbul, 1992
- Aron, Raymond, *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*, (Çev., Korkmaz Alemdar), Bilgi Yayınları, 4.Baskı, Ankara, 2000
- Arslantürk, Zeki, Tayfun Amman, *Sosyoloji (Kavramlar, Kurumlar, Süreçler, Teoriler)*, Çamlıca Yay., 4.Baskı, İstanbul, 2001
- Arslantürk, Zeki, *Araştırma Metod ve Teknikleri*, Çamlıca Yay, İstanbul, 2001, s.179
- Aydın, Mustafa, *Kurumlar Sosyolojisi*, Ankara, 1997
- Aydın, Mehmet S., *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Fak. Vakfı Yay., İzmir, 2001
- Balcı, Ali, *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*, Pegem A Yay, Ankara, 2001
- Bergson, Henry, *Ahlak ve Dinin İki Kaynağı*, Çev. Mehmet Karasan, M.E.B. Yay., Ankara,2000
- Bilgiseven, Amiran Kurtkan, *Genel Sosyoloji*, Filiz Kitabevi, 4.Baskı, İstanbul, 1986
- Bostancı, Naci, "Toplum ve Kültür", Editör: İ. Sezal, *Sosyolojiye Giriş*, Martı Yay, Ankara, 2002, s.133
- Canalioğlu, Mehmet Volkan, *Trabzon Gelenek ve Görenekleri*, İl Kültür Turizm Müdürlüğü Yay., Trabzon, trs.
- *Yayla Turizmi*, Karadeniz Matbaası, Trabzon, 2000
- Cereci, Sedat, *Televizyonun Sosyolojik Boyutu*, Şule Yay., İstanbul, 1996
- Cezayirli, Gülay, "*Şehir Bütün Bağları Çözer Sözüünün Düşündürdükleri*", Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 39, Ankara 1999
- Cihanoğlu, Selim, *Doğu Karadeniz Bölgesinde Oynanan Horonlar*, T.C. Trabzon Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları, Trabzon, 2004
- Çiçek, Rahmi, "*Milli Mücadele ve Cumhuriyetin İlk Yıllarında Trabzon'da Yerel Yönetim*", yay.y., Trabzon, 1998
- Çiftçi, Adil, *Toplumbilimi Yazıları*, Anadolu Yay., 1.Baskı, İzmir, 1999
- Demir, Ömer, Mustafa Acar, *Sosyal Bilimler Sözlüğü*, Vadi Yay., 3.Bsk., Ankara, 1997

- Doğan, Mehmet, *Büyük Türkçe Sözlük*, İz Yay., İstanbul, 1996
- Doğan, İsmail, *Sosyoloji*, Sistem Yayınları, İstanbul, 2000
- Döndüren, Hamdi, *Delilleriyle İslam İlmihali*, Erkam Yay., İstanbul, 1991
- Dönmezer, Sulhi, *Sosyoloji*, Savaş Yay., Ankara, 1984
- Emiroğlu, Kudret, *Trabzon Vilayeti Salnamesi*, (1876), Cilt 8, Trabzon İli ve İlçeleri Eğitim, Kültür ve Sosyal Yardımlaşma Vakfı Yay., Ankara, 1993
- Er, İzzet, *Sosyal Gelişme ve İslâm*, Furkan Yayınları, Bursa, 1994
-, *"Din Sosyolojisi"*, D.İ.A., Diyanet Vakfı (İsam) Yay., İstanbul, 1994, C. IX,
- Freyer, Hans, *Din Sosyolojisi*, (Çev., Turgut Kalpsüz), Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara, 1964
-, *İçtimai Nazariyeler Tarihi*, (Çev., Tahir Çağatay), Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Yay., 3.Bsk., Ankara, 1977
-, *Sosyolojiye Giriş*, (Çev., Nermin Abadan), Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yay., 2.Bsk., Ankara, 1963
- Giddens, Anthony, *Sosyoloji*, Çev. Hüseyin Özel, Cemal Güzel, Ayraç Yayınevi, Ankara, 2000
- Güç, Ahmet, *Çeşitli Dinlerde ve İslam'da Kurban*, Düşünce Kitabevi, İstanbul, 2003
- Günay, Ünver, *Din Sosyolojisi*, İnsan Yay., İstanbul, 2002
-, *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dini Hayat*, Erzurum Kitaplığı, İstanbul, 1999.
-, Günay, *"Dinin Bireysel ve Toplumsal Boyutu"*, A.Ü.İ.F.D., Özel Sayı, Ankara, 1999
- Habiboğlu, H.Zeliha, *Hacı Ziya Esen Habiboğlu İle Otuzbeş Yıl*, Yunus Dergisi Yay., Trabzon, 1997
- Hançerlioğlu, Orhan, *Toplumbilim Sözlüğü*, Remzi Kitabevi A.Ş, İstanbul, 1996
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi*, TDV Yay., Ankara, 1998
- <http://www.Vakfikebir.gov.tr>.(27.08.2005)
- <http://www.Vakfikebir.bel.tr>/(08.05.2006)
- <http://www.Vakfikebir.meb.gov.tr>/ (23.11.2006)
- <http://www.ziraat.ktu.edu.tr/bahçe/islam.htm> (*karayemiş yetiştiriciliği ve önemi*)
- <http://www.Karakutu.com>., Nihat Genç, (*Boş Zamanların Değerlendirilmesi*)

- <http://www.D.İ.B. gov.tr>. (Fetvalar), (09.01.2007)
- İbn Haldun, *Mukaddime*, Çev., Süleyman Uludağ, Dergah Yay., İstanbul, 1988
- İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, *Trabzon*, Erol Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2004
- Karasar, Niyazi, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yay., 8.Bsk., Ankara, 1998
- Karpuz, Haşim, *Trabzon*, Kültür Bakanlığı Yay., Ankara, 1990
- Komisyon, *Trabzon*, Trabzon Valiliği Yayınları, Trabzon, 2003
- Komisyon, *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara, 1998
- Koç, Öncel M., - Köklü, Yusuf Z., Yılmaz, Nilgün, *Trabzon Halk Kültürü Araştırmaları*, Trabzon İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Erol Ofset Matbaacılık, Trabzon, 2004
- Köktaş, M.Emin, *Türkiye'de Dini Hayat (İzmir Örneği)*, İşaret Yay., İstanbul, 1993
- Köse, Ali, *Sekülerizm Sorgulanıyor*, Ufuk Kitapları, İstanbul, 2002
- Kösemihal, Nurettin Şazi, *Sosyoloji Tarihi*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1999
- Kurt, Abdurrahman, *Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839-1876)*, Uludağ Üniversitesi Basımevi, Bursa, 1998
-, *Din Sosyolojisi Ders Notları*, Emin Yayınları, Bursa, 2004
- Mardin, Şerif, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yay., 8.Bsk., İstanbul, 1995
- Marshall, Gordon, *Sosyoloji Sözlüğü*, (Çev., Osman Akınhay, Derya Kömürcü), Bilim ve Sanat Yay., 1. Bsk., Ankara, 1999
- Önkal, Ahmet,-Bozkurt, Nebi, "Cami", D.İ.A., Diyanet Vakfı (İsam) Yay., İstanbul, 1993, C.VII
- Okumuş, Ejder, *Toplumsal Değişme ve Din*, İnsan Yay., 1.Bsk., İstanbul, 2003
- Ozankaya, Özer, *Toplumbilim*, Cem Yay., 10. Bsk., İstanbul, 1999
- Sayın, Önal, *Aile Sosyolojisi (Ailenin Toplumdaki Yeri)*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1990.
- Senih, Saffet, *İbadetin Getirdikleri*, Nil Yay., İzmir, 2000
- Sezer, Baykan, *Sosyolojide Yöntem Tartışmaları*, Sümer Kitabevi Yay, İstanbul, 1993
- Sezen, Yümni, *Sosyolojide Temel Bilgiler ve Tartışmalar*, İFAV Yay., İstanbul 1997.
- Subaşı, Necdet, *"Türkiye Dindarlığı: Yeni Tipolojiler"*, İslamiyat Dergisi (Türkiye Dindarlığı), Ankara, 2003, C.5, Sayı.4
- Şevket, Şakir, *Trabzon Tarihi*, Haz. İsmail Hacifettahoğlu, Trabzon Belediyesi Kültür

- Yay., Trabzon, 2003
- Taplamacıoğlu, Mehmet, *Din Sosyolojisi*, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara, 1975,
- TDV. İslam Araştırmaları Merkezi, *İlmihal*, TDV.Yay. İstanbul, 1999
- Tezcan, Mahmut, *Boş Zamanların Değerlendirilmesi*, Ankara Üniversitesi Yay., Ankara, 1982
- Topkara, Adem, *Namaz İbadeti ve Ruh Sağlığı İlişkisi Üzerine Psikolojik Bir Yaklaşım*, Yayınlanmamış tez, Bursa 2001
- Trabzon İl Yıllığı* (1967), Ajans Türk Matbaacılık Yayınları, Ankara, tarihsiz,
- Türkdođan, Orhan, *Deđerme, Kùltür, Sosyal Çözùlme*, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul, 1988
-, *Çağdaş Türk Sosyolojisi*, Atatürk Ü. Yay, Erzurum, 1977
- Usta, Niyazi, *Menzil Nakşiliği (Erzurum Cemaati Örneği)*, Erzurum, 1996
- Uzun, Pirağa, *Her Yönüyle İlimiz Trabzon*, Metin Yay., İstanbul, 1987
- Wach, Joachim, *Din Sosyolojisi*, Çev. Ünver Günay, İFAV Yay., İstanbul 1995.
- *Din Sosyolojisine Giriş*, Çev. Battal İnandı, Ank.Ü.İ.F.Yay., Ankara, 1987
- Vakfikebir Belediyesi, *Vakfikebir Ekmek Festivali c.d'si*
- Yüksel, Ayhan, "Trabzon Vilayetinde Yer Adlarını Ve İdari Yapıyı Değerştirme Teşebbüsleri", *Trabzon Tarihi Sempozyumu Bildirileri*, Trabzon Belediyesi Yay, Trabzon, 1998
- Zamanis, Berna, *Vakfikebir İlçesinin Ekonomik Yapısı*, (K.T.Ü.İktisadi ve İdari Bilimler Fakùltesi Bitirme Tezi), Trabzon, 1987

ÖZGEÇMİŞ

Doğum Yeri ve Yılı	Vakfikebir 1977		
Öğr.Gördüğü Kurumlar	Başlama Yılı	Bitirme Yılı	Kurum Adı
Lise	1987	1994	Vakfikebir İ.H.L
Lisans	1996	2001	U.Ü. İlahiyat Fakültesi
Yüksek Lisans	2003	2007	U.Ü. Sosyal Bil. Ens.
Doktora			
Medeni Durum	Evli		
Bildiği Yabancı Diller ve Düzeyi	İngilizce (Orta)		Arapça (İyi)
Çalıştığı Kurum (lar)	Başlama ve Ayrılma Tarihleri	Çalışılan Kurumun Adı	
1.	2003	Diyanet İşleri Başkanlığı	
Yurtdışı Görevleri			
Kullandığı Burslar			
Aldığı Ödüller			
Üye Olduğu Bilimsel ve Mesleki Topluluklar			
Editör veya Yayın Kurulu Üyelikleri			
Yurt İçi ve Yurt Dışında katıldığı Projeler			
Katıldığı Yurt İçi ve Yurt Dışı Bilimsel Toplantılar:			
Yayımlanan Çalışmalar			
Diğer			

30/09/2007

Adem TOPKARA